T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
RADYO TELEVİZYON ANA BİLİM DALI

SEKÜLER BİR KUTSAL OLUŞTURMA ARACI OLARAK MEDYA VE DİN İLİŞKİSİ

Mehmet Fatih ÇELİKKAYA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Yrd. Doç. Dr. Enderhan KARAKOÇ

Konya- 2010

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin Adı Soyadı
(İmza)
Mehmet Fatih ÇELİKKAYA

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Mehmet Fatih ÇELİKKAYA tarafından hazırlanan ‘SEKÜLER BİR KUTSAL OLUŞTURMA ARACI OLARAK MEDYA VE DİN İLİŞKİSİ başlıklı bu çalışma ../../2010 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Yrd. Doç. Dr. Enderhan KARAKOÇ	Danışman	İmza
Doç. Dr. Caner ARABACI	Üye	İmza
Doc.Dr. Bünyamin AYHAN	Üye	İmza

<table>
<tr><td></td><td colspan="2">T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü</td><td></td></tr>
<tr><td rowspan="3">Öğrencinin</td><td>Adı Soyadı</td><td>Mehmet Fatih ÇELİKKAYA</td><td>Numarası: 074223001012</td></tr>
<tr><td>Ana Bilim/Bilim Dalı</td><td colspan="2">RADYO TELEVİZYON</td></tr>
<tr><td>Danışmanı</td><td colspan="2">Yrd. Doç. Dr. Enderhan KARAKOÇ</td></tr>
<tr><td colspan="2">Tezin Adı</td><td colspan="2">SEKÜLER BİR KUTSAL OLUŞTURMA ARACI OLARAK MEDYA VE DİN İLİŞKİSİ</td></tr>
</table>

ÖZET

Bu çalışma, medya, din, din-dışı ve kapitalizm ilişkilerine değinmektedir. Bu ilişkiyi modernizm bağlamına yerleştiren çalışma modern zamanlarla birlikte akılcılaşmanın egemenliği altına giren dünyada, kutsal ve din-dışı alanın oluşmasını ve bunun yansımalarına odaklanmıştır. Kapitalizmin yeni kutsallar yaratması ve bunu medyada sunması sonucu oluşan yeni bir inanç şeklinin, insanları dünyevi bir zemine çektiğini de belirten yazının esas tezi geleneksel kültüre ve bozulmamış kutsala ait sembollerin ve ritüellerin yeniden üretilerek modern bir şekilde sunuluyor olmasıdır. Ramazan ayında yayınlanan dini bir program analiz edilerek dinin dünyevi söylemle nasıl sunulduğu gösterilmeye çalışılmıştır.

<table>
<tr><td></td><td colspan="2">T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü</td><td></td></tr>
<tr><td rowspan="3">Student's</td><td>Name Surname</td><td>Mehmet Fatih ÇELİKKAYA</td><td>ID: 074223001012</td></tr>
<tr><td>Department/Field</td><td colspan="2">RADİO TELEVİSİON</td></tr>
<tr><td>Advisor</td><td colspan="2">Yrd. Doç. Dr. Enderhan KARAKOÇ</td></tr>
<tr><td colspan="2">Research Title</td><td colspan="2">THE RELATIONSHIP BETWEEN MEDIA AND RELIGION AS A MEANS OF CREATING A SECULAR SACRED</td></tr>
</table>

ABSTRACT

This study concerns the relations among the media, religion, non-religious and capitalism. The study that places the relations in the context of modernizm focuses on the formation of sacred and non-religious area and its reflections in a world came under the rule of rationalization by the modern times. Main thesis of the study which signify that a new form of belief emerged as a result of that the capitalism has created new sacreds and presented them in media attracts the human being to a secular ground, is that the symbols and rituals of the traditional culture and the original sacred, by being reproduced, are presented in modern form. Taking a program broadcasted in Ramadan as a case study and analyzing it, the study tries to illustrate how the religious is presented by using a secular rhetoric.

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ BÖLÜM

MEDYA, DİN VE KUTSAL İLİŞKİSİNİN TEMELLERİ

İKİNCİ BÖLÜM

SÖYLEM

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TELEVİZYON VE DÜNYEVİLEŞME: NİHAT HATİPOĞLU'NUN İFTAR PROGRAMI ANALİZİ

GİRİŞ

Din artık eskisi kadar hayatta yer kaplamıyor. Dini ve kutsala dair bütün algılarımız modern dünyanın bombardımanı altındadır. Dünyevileşme ve sekülerleşme olarak adlandırdığımız süreç modernleşmeden itibaren insanoğlunun en büyük sıkıntısı olmuştur. İnsanoğlu bir tarafta din, öbür tarafta ise dünyeviliğin arasında sıkışıp kalmıştır. Bu sıkışıp kalmanın tarihi eski Roma'ya kadar gitmektedir. Roma'da, bir tarafını dünyaya dönük rahiplerin diğer tarafını ise kiliseye saklanıp dünyaya yüz çeviren rahiplerin oluşturduğu iki gruptan bahsedilir. Hristiyanlıkta bu süreç çok önceden beridir vardır. İslam dünyasında ise sekülerlik modern zamanların bir sorunu olarak ortaya çıkmıştır.

Modern çağı daha doğrusu modernizmi tanımlarken kullanacağımız terimlerden birisi de bireyselleşmedir. Akılcılaşmayla birlikte dünyanın merkezi insan olmuştur. Yetki göklerden alınıp yeryüzüne indirilmiştir. İnsanın aklıyla her şeyi yapabileceği ve başarabileceği inancı geçerlilik kazanmıştır. Bu sürece Aydınlama da fikri destekçi olmuştur. "Dünyanın büyüden arındırılması" olarak tanımlanan bu süreçte eski ve arkaik toplumlara ait olan ne varsa silinmeye çalışılmıştır. Bilime olan inanç, inancın da ötesine geçip kör bir bilim ideolojisi haline gelmiştir. Bilim ve din karşıtlığı yaratılarak bilimci olan kesim, aydın ve entelektüel olarak adlandırılmıştır. Oysa körü körüne bilime duyulan bu inanç gün geçtikçe daha demokratik ve daha anlaşılır olacağı zannedilen dünyaya hiç yakışmayan bir tutumdu.

Modernizmle birlikte insan aklına ve bilime duyulan bu güvenin toplumsal alanda ve dünya tarihi açısından pek de iyi izler bırakmadığını tarih kitapları yazmaktadır. Dünya Savaşı günlerinde ve sonrasında savaşa ve yiten umutlara dair yazılarıyla Walter Benjamin mistik bir tablo çizer: Bir mesih gelecektir.

Modern insanın en büyük sıkıntılarından birisi kişilik bozukluğu ve manevi bunalımdır. Akılcılaşmayla dinin yerine geçen bilim ne yazık ki insanın manevi ihtiyaçlarına cevap vermede başarısız olmuştur. Bilim elbette gerekli ve çok önemlidir; ancak bilimin sınırları bilindiği takdirde bu böyledir. Çünkü akılcılaşma ve bilim,

gördüğü şeylere inanır. Aydınlanma düşüncesi için ruh denilen bir şey yoktu. Yoktu çünkü görünmüyordu.

Modern hayatta görülen bu köklü değişiklik yaşanan kültüre de yansımıştır. Modernizm, kültürü dünyevileştirerek, kapitalizmin de motor gücüyle dünyanın her tarafına yayılmıştır. Modernizmin kültürü, dünyadan uzaklaştırdığı kutsala ait semboller ve ritüellerle kendini kabul ettirmiş böylelikle saf kutsal ve dini olanın yerini dünyevi kutsallar almıştır. Varlık sancısı yaşayan insanoğlu ise bu dünyevi kutsalların ve tanrıların ihtişamı karşısında bir kurtuluş bulurum ümidine kapılarak esir hale düşmüştür.

İşte tam da bu anda medya, kapitalizmin getirdiği yeni kültürün yayıcısı ve üreticisi haline gelmiştir. İnsanoğlunu bilgilendirmekten ziyade eğlendiren medya dünyevi zevklerin ve inançların fışkırdığı bir lağım haline gelmiştir.

Modernizmin dünyadan kovduğu din ve kutsal, medya ile birlikte hayata yeniden dönüş yapmıştır. Aslında dini ve kutsal olanın yeryüzünden tamamen silindiğini söylemiyoruz; dolaşımdan çekilmekte olduğunu, dünyevi olan karşısında görünürde kaybettiğin söylemek istiyoruz. Yeniden dönüş, bahsettiğimiz üzere dini ve kutsal olanın bir yeniden yapımı gibi bir şeydir. Artık insanlar medyanın yarattığı ünlüler karşısında, ilahi bir karşılaşma yaşamışçasına heyecanlanabiliyorlar ya da ekranda gördükleri her şeyi doğru ve hakikat kabul edebiliyorlar.

Medya büyüleyici bir atmosfere sahip. Büyü, ilkel toplumlarda ne şekilde karşımıza çıkıyorsa modern dediğimiz toplumlarda da aynı şekilde karşımıza çıkmaktadır. Büyü karşısında dehşete kapılmış insanlar gibi ekran da bizi dehşete ve sonsuz bir isteğe yönlendirmektedir.

Bu çalışma modernizmle birlikte hayattan silinmeye başlayan dini ve kutsal olanın medya sayesinde dünyevileşmiş olarak ortaya çıkışını göstermeyi amaçlamaktadır. Modernizm, kapitalizm, tüketim kültürü ve medya kavramları bu çalışmada dini ve kutsal olanın karşısında yer alan olgular olarak değerlendirildi. Çünkü bu kavramlar epistemolojileri gereği dini ve kutsal olanı dışlayıcı bir karaktere sahiptirler.

BİRİNCİ BÖLÜM

MEDYA, DİN VE KUTSAL İLİŞKİSİNİN TEMELLERİ

1. DİN, KUTSAL VE MEDYA İLİŞKİSİ

1.1.İletişim Araçlarının Değişimi

İnsan, toplumsal bir varlıktır. Yaşama başladığı günden itibaren diğer insanlarla ve dış dünyayla ilişki ve etkileşim içindedir. İnsan bilinçli olmadığı ve iradesini kullanmadığı bebeklik yıllarında dahi çevresine uyarı ve iletiler göndermektedir. İhtiyaçları toplumsal bir gerekliliği gösterirken; isteyerek veya istemeyerek duygu ve düşüncelerini dış dünyaya yansıtırken, tüm duyularını da çevresindeki uyarılara açmaktadır. (Akdoğan, 1995, 9). Kısaca söyleyecek olursak insan doğumundan itibaren iletişimle iç içedir.

İnsanın kendini tanımasında, ifade edebilmesinde ve toplumsal yapılanmanın temel taşı olabilmesinde iletişim önemli bir rol oynamaktadır. İnsanın, biyolojik bir varlık olmaktan çıkarak, yaşadığı toplumun bir üyesi olması, başka bir deyişle toplumsallaşması, duygu, düşünce ve inançlarını çeşitli semboller kullanarak, kendisiyle ve çevresiyle iletişimini gerektirmektedir. Bu nedenle iletişim, toplumsal yaşamın oluşmasında ve düzenlenmesinde çok önemli bir araçtır (Oskay, 1982: 310).

Kişi, iletişimi yeni bir şey bulmak, toplumla ilişkisinde kılavuzluk etmek, güvenini tazelemek, diğer kişilere kendi hüviyetini ve ilişkiler anlayışını kabul ettirmek için "radar" olarak diğer kişileri ikna ve manipüle etmekle birlikte, karar vermek için de "araç" olarak kullanmaktadır. İletişimde, kişi kendi kapasitesinde toplumun karar verme programına katılır ve böylece toplumun neye karar verdiğini, ondan ne bekle-

diğini belirten iletileri alır, yorumlar ve karşılıklar vermektedir (Erdoğan, Alemdar, 2003: 17-19).

İnsanın evren içinde bulunduğu her konum, yaptığı her hareket, gösterdiği her tavır bir iletişim değerine ve malzemesine sahiptir. Suskun olan bir insan dahi o haliyle çevresine iletiler göndermektedir. Erdoğan ve Alemdar'ın da dediği gibi küs olma bile bir iletişimdir.

Sözlü kültür zamanın da, iletişimin yüz yüze gerçekleşmesi, insanlar arasındaki ilişkilerin daha sıcak ve güçlü olmasına ve toplumsal dokunun canlanmasına yol açmıştır. Yazılı kültürle beraber ise iletişim sadece duygu ve düşüncelerin aktarılmasından öte, haber ve reklamların da taşıyıcısı olmuştur. Yazı toplumlarda kültürel öğelerin taşıyıcı olmuştur. Yazılı kültürün büyük bir değişim yapması elbette matbaanın icadıyla olmuştur. Bu sayede daha önceleri sadece elle çoğaltılan yazılı malzemeler artık daha çok sayıda basılır hale gelmiş ve nicel olarak artmıştır. Matbaayla birlikte kültürel ürünlerin kitleler için üretimi başlamış bulunmaktadır. Bundan sonra artık kitle iletişim araçlarının toplum üzerindeki etkisi ve baskısı hissedilir hale gelmiştir.

Sözlü kültürden basılı kültüre geçiş aslında çok tartışmalı bir konudur. Bu konuyla ilgili olarak Walter J. Ong (Ong, 1995: 159)şunları söylemektedir: "Matbaanın yarattığı kapanıklık duygusu, edebiyatın yanı sıra, çözümlemek felsefe ve bilim eserlerine de girmiştir. Matbaayla birlikte konuşma ve tartışma temelli eğitim yerine "olgu" veya olgu benzeri gerçeklerin soru- yanıt şeklinde sunulduğu, konudan bir milim uzaklaşmadan olguların dümdüz, açık seçik, kuru kuru açıklanıp kolay ezberlenebildiği ders kitaplı eğitime geçilmiştir. Halbuki sözlü kültürün ve sözlü gelenek ağırlıklı kültürün kolay hatırlanan deyişleri, kuru açıklamalı olgular değil, vecizemsi değişik düşünceleri yansıtan ve söylendi mi dinleyicinin eksik bulup kendi görüşünü ekleyebildiği, yorum ve tamamlamalara açık atasözümsü deyişlerdir".

Ong'un dediği şey kullanılan aracın insanın algısını etkilediğidir. "Çünkü okur yazarlık, insanın soyutlama, doğaya ve insana ait haller üzerinde nüfuz edici düşünceler geliştirme, daha fazla bilgi marifetiyle karşılaştırmalı ve eleştirel bir entelektüel

arka plan oluşturma niteliklerini güçlü bir şekilde desteklemiştir. Bir bakıma matbaanın icadından sonraki insanı öncekilerden bambaşka birisi olarak değerlendirmek yanlış olmaz" (Bostancı, 2004: 8).

Uzun yıllar gazetenin ve basılı kültürün etkinliği tek başına devam etmiştir. Bu ediş ta ki 20. yüzyılın başlarında televizyonun icat edilmesine kadar sürmüştür. Yazıya karşı işitsel ve görsel öğeleri kullanarak görüntüyü ön plana çıkaran televizyon imgesel bir düşünüş biçimi geliştirirken, iletişime de yeni bir boyut katmıştır. Sanayi toplumu sonrasında kitle toplumu, televizyonun etkin gücü karşısında yapısal bir kıpırdanma geçirmiştir. Yusuf Kaplan'ın Mc Luhan'dan aktardığı gibi, toplumların sinir sistemi olan kitle iletişim araçları yemek yiyiş tarzından, olaylara karşı gösterilen tepkiselliğe kadar hayatın toplumsal ve bireysel birçok alanını etkiler hale gelmiştir (Kaplan, 1991:15).

"Televizyon, yayına başlayınca gazeteyle karşı karşıya geldi. Bu iki araçta bazı özellikleriyle farklı iletişim biçimleri sunuyorlardı. İletişim, biçimi Ong'un da dediği gibi düşünme biçimini ve kültürel yapılanmayı belli noktalarda etkilemektedir. Sunulan mesajın içeriği ve sunuluş biçiminin farklılığı bunun topluma yansımasının dışında; birbiriyle etkileşiminde de önemli bir boyut oluşturmaktadır" (Akdoğan, 1995: 13).

1. 2. Modernleşme Birey ve Medya

Geleneksel toplumlarda kişiler topluluklar içinde anlam kazanmaktadırlar ve grup bağı kuşatıcı bir olgudur. Modern toplum insan tekini aile, akraba ve mahalle çevresi gibi sosyal topluluklardan koparmıştır. Ve maddi çıkarlar daha öne çıkmıştır.

"Birey, neredeyse topluma karşı konumlandırılmıştır" (Akdoğan, 1995: 15). Modernizm aileyi atomize hale getirmiştir. Aile, önemini yitirerek toplumsallaşma sürecinde izi yok olur hale gelmiştir.

Adorno'ya göre bireyi baskı altına alsa da, onu güçlü kılan belki de bireyin oluşmasını sağlayan ailenin, mevcut toplumsal sistem varlığını sürdürüp dururken

göçüp gitmesi, yalnızca burjuvazinin en etkin kurumlarından birinin değil, fakat sisteme direnmenin de etkin kurumunun ortadan kalkması demektir. Ailenin sonunun gelmesi, var olan sisteme direnmenin güçlerini felce uğratmaktaydı. Ortalığı kaplayan kolektivist düzen sınıfsız toplumun gülünç bir taklidiydi; burjuvazi ile birlikte, bir zamanlar gıdasını annenin sevgisinden alarak varlığını sürürden ütopyayı da ortadan kaldırmaktaydı. Baba figürünün ortadan kalmasıyla çocuklar, yönetim altına alınmış bugünkü dünyanın dağıtılmış otoritesine karşı boyun eğici bir tutum benimsemeye terk edilmiş bulunmaktaydı (Aktaran: Akadoğan, 1995: 16).

Modern toplumda ailenin yok denecek kadar çekirdek hale gelmesi toplumsallaşma sürecinde yeni kurumlara ihtiyacı hissettirmektedir. Kitle iletişim araçları bireye yeni düzenin ilişki kalıplarını öğreten kurumlardan birisi haline gelmiştir.

Modern çağın büyük kentlerinde, insanlar arası fiziksel mesafenin azalması, insanlar arası zihinsel mesafeyi arttırmakta ve bireysel kültürleri geliştirmektedir, ancak bu gelişme, evrenselliği, yani benzerliklerin aranmasını değil, farkların ve tekilliklerin aranmasını ifade etmektedir. Medyanın kitlesel üretimiyle genel bir kültür ve yaşama şartlanan birey diğer insanlardan farklı hale gelebilmek için ayrıntıları büyütmeye yönelmektedir. Modern düşünce kalıplarıyla aslında tekdüze olan insanlar medyanın imgesel çeşitliliğiyle kendilerini avutmaktadır. İnsanlar nitel farklılıklarından değil, sosyal ilişki kopukluğundan birbirine yabancılaşmaktadırlar. Bireylerin çevresindeki insanlara karşı ilgisiz kalmasının, olağanüstü hesapçı olmasının sebebi modern toplumun rasyonel niteliği yüzündendir.

Modern toplumda paranın artması da diğer bir unsurdur. Kitle iletişim araçlarının modern rasyonaliteyi insanlara aktarması, sonuçta referans çerçevesi ne olursa olsun para karşısında benzer tepkileri veren bir kitle meydana getirmektedir. Modernizmin en önemli unsurlarından olan rasyonelleşme sadece nötr düşünceli, sosyal ilişki fakiri insanlar üretmemiş bunun yanında duygusallığı ve samimiyeti yaşam alanından çekmiştir (Akdoğan, 1995: 15-17).

1.3. Modern ve Postmodern Toplumda Din ve Kutsal

Durkheim (2005: 156) bilinen bütün basit ya da karmaşık dini inançların tek bir temel özelliğe sahip olduğunu söyler. "Bunlar insanların üzerinde düşündükleri her şeyin iki sınıfa ya da karşı gruba ayrıldığın varsayar. Bu sınıflar genellikle, bizim genellikle profane (din-dışı) ve sacred (kutsal) diye çevirdiğimiz iki terimle ifade edilir. Dünyanın bu şekilde biri kutsal diğeri din-dışı olan her şeyi kapsayan iki alana bölünmesi dini düşüncenin alametifarikasıdır; inançlar, mitler, dogmalar ve efsaneler de; kutsal şeylerin doğasını, bunlara atfedilen erdemleri yahut birbirleriyle veya din-dışı şeylerle ilişkilerini ifade eden temsiller ya da temsil sistemleridir. Fakat kutsal şeyler derken yalnızca tanrı ya da ruh adı verilen kişisel varlıkları anlamamak gerek; bir taş, bir ağaç, bir pınar, bir çakıltaşı, bir tahta parçası, bir ev, yani kısacası her şey kutsal olabilir. Bir ayin bu nitelikte olabilir; hatta bunun belirli bir ölçüde olmadığı ayine ayin denmez. Yalnızca kutsal şahsiyetlerin ağzından çıkması münasip sözcükler, ifadeler ve formüller vardır; herkesin yapamayacağı hareketler ve işaretler vardır."

Durkheim'den yaptığımız bu uzun alıntı bize din ve din-dışını öz olarak faklılıklarını göstermektedir. Ayrıca belirtmek gerekir ki Durkheim'ın bu düşünceleri eleştirilmiştir. Talal Asad Durkheim'ın bu düşüncesini on dokuzuncu yüzyıl sonu antropoloji ve teoloji düşüncesinin eseri olarak görür ve kutsal ile din-dışı arasındaki sözde evrensel karşıtlığa modernlik öncesi toplumlarda rastlanmadığını belirtir (2007:45). Bulaç'a göre (1992: 194) ise insanoğlunun tarihinde zihnini din ve din-dışı şeklinde kategorik bir ayrıma tabi tutması ne dinlerin, ne de ontolojik kökeni birliğe dayanan zihnin tabiatındandır. Ancak din-dışı bir alan, profan bir dünya sadece tasarlanabilir.

Şu an içinde bulunduğumuz dünyada din ve din-dışı diye iki farklı alanı nasıl düşünebiliriz? Dinin gerçeklik ifade ettiği düzeyde din-dışı bir düzeyin hakiki ontolojik ve kozmolojik gerçekliği var mı? Yoksa bu iki alan veya düzey ayrımı insan zihninin fenomenler dünyasının bir ürünü müdür? Bu sorular oldukça çetrefilli ve çetindir. Bizim burada özellikle üzerinde durduğumuz konu ise modern öncesi top-

lumlarda görülmeyen din ve din-dışı ayrımının modernleşme ile birlikte görülmesiyle günlük hayatımızdaki etkileri ve bunun yansımalarıdır.

Bugün yaşamakta olduğumuz sosyo-kültürel, ekonomik- politik ve genel bir krizden dünya sisteminin bir başka ifade ile modernizmin felsefi ve ideolojik temeli olan modernitenin bir aşırılık olduğu sonucunu çıkarıyoruz (Bulaç,1995: 189). Moderniteyle birlikte giden seküler liberalizm insanın ve varoluşun derin bir sarsıntısına yol açmıştır.

Gerek insanoğlu gerekse Tanrı olgusunun doğa ile irtibatını kesen aydınlanma düşüncesi, ortaya attığı ilerleme mitinden hareketle siyasal, toplumsal ve felsefi bütün yönleriyle doğayı fethetmeyi; ve insanı, ihtiyaçları karşısında ikincil bir konuma indirgemeyi amaçlar. Bu düşüncenin batılı insanı getirdiği nokta, topyekün maddi faydanın üstünlüğü düşüncesini benimsemek olmuştur (Mestrovic, 2004: 84).

Gerek doğa, gerekse insan ve toplum üzerinde tek hakim ve belirleyici güç olarak ortaya çıkan modern Batılı insan, dolayısıyla tarihin tek öznesi haline gelerek "aşkınlık olgusu" ile ilgili her türlü referansı reddetmektedir. Adına modernleşme denilen bu süreç, özünü değişim olgusunda bulan bir zihniyet yapısı olarak tanımlanmaktadır. Böylece, aydınlanma düşüncesinin bir sonucu olarak değişim, artık korkulması gerekn bir olgu olmaktan çıkarak, geçmişten kopuşun bir ifadesi olmuştur. Üzerinde çokça görüş beyan edilen bu kavram, ortaya çıktığı Avrupa kültüründe yeni bir dönemin habercisi olarak pre-modern dönemden ayrılmakta, ve topluma hakim olan ve yüzyılların birikim olan geleneksel anlayıştan kopuş ve farklı egemenlik alanlarının doğması anlamına gelmektedir (Bulaç, 1995: 198).

İşte tam da bu noktada, modernite ile din arasında tezat içeren bir ilişkiden bahsetmek mümkündür. Din burada geride bırakılan olguyu temsil ederken, yönelinen gelecek ise dinden bağımsız bir ilerleme düşüncesini vurgu yapmaktadır. Bir zihniyet dönüşümünün ifadesi olarak modernite "ideal" ve "maddi" pek çok faktörün etkileşiminin bir ürünüdür. Yüzyıllar içerisinde ortaya çıkan endüstrileşmenin ve demokratik devrimlerin etkisi, modern toplumsal olgular ve yaşam biçimi olarak gündelik hayatta somutlaşmıştır. Bu çerçevede modernitenin başat unsurunun top-

lumsal dünyaların çoğullaşmasına olanak tanıması olduğu dikkat çekmektedir. Modernitede, dinin krize girmesindeki faktörlerden biri olarak görülen çoğulculuk, gelenekteki bütüncül anlayışın yerine ikame edilmesiyle, yeni anlam ve değerler dünyasının üretilmesine neden olan toplumsal değişmenin önünü açmıştır. Aydınlanmayla ortaya çıkan, yeni anlam ve değerlerin üretilmesinde önemli rol oynayan toplumsal değişim, neden olduğu duygusal tatminle, kimi zaman büyük bir hayranlık uyandırmış olsa da , var olan değer ve anlamlar dünyası için bir tehdit unsuru olmuştur. Foucault, bu dönemi geç dönem 18. yüzyıl ile erken dönem 19. yüzyılda biyoloji, iktisat ve dilbilim söylemlerinde gelişme gösteren söylemlerle ilişkilendirir. Bu söylemlerin ortak hedefi, totalleştirici iddialar ortaya atarak, tüm insanlığı bağlayıcı ve genel geçer kabul edilen görüşler olarak, bir evrensel aklın oluşumuna imkan tanımak olmuştur (Wagner, 2003: 87- 8).

Bunun üzerine, toplumda hakim olan, dinin temsil ettiği anlam ve değerler bütününün oluşturduğu, geçmiş ve gelecek zamanları birbirine eklemleyen ve bireylerin toplumda anlamlı bir yapı içinde hayat sürmelerini sağlayan kolektif hafıza kırılmaya uğramıştır. Bunun sonucu olarak modern dönemde bireyler, kolektif hafızanın, yani geçmişle ve gelenekle bağlarının kopuş sürecini tecrübe etmeye başlamışlardır (Özay, 2007: 95- 6).

Max Weber'in (2005) "dünyanın büyüden arındırılması" dediği süreç modern öncesi dünyanın tümüyle kaderin sürprizleriyle dolu olduğunu ve bunlar karşısında insanın çaresizliğini ifade etmekteydi. Bu sürprizler kötü olabildiği gibi iyi yönde de olabilirdi. Başka bir deyişle modern öncesi dünya, hoş sürprizlerle tehditlerin sürekli yer değiştirdiği sihirli bir dünyadır. Modernleşmeyle birlikte insan bu esrarengiz dünyayı terk etti ve her şeyin planlandığı ve hesaplandığı akılcı bir evrene girdi. Modern insan, son yüzyıllar boyunca, dünyanın ve doğanın gizemli güçler ve ruhlar gibi metafizik güçler tarafından şekillendirilmediğine inanmaya başladı (Der Loo, Der Reijen, 2003:120)

Modern paradigma hakikat'in hem kendisini hem de birlik fikrini reddetti (Bulaç,1995:190). Bulaç keskin bir modernizm eleştirisi yaparak modern paradigmanın bilgiyi salt dünyanın maddi üretimiyle elde edilecek zevk düşkünü bir toplumun

var edilmesi amacıyla yalınkat bilimsel bir bilgiye indirgediğini belirtir. Touraine'e göre ise modernlik anlayışı, her şeyden önce insanı doğayla, mikrokozmos'u makrokozmos'la bütünleştiren ve bedenle ruhun, insanın dünyasıyla aşkın tüm ikiliklerini reddeden akılcı bir dünya imgesinin oluşturulmasıdır (Touraine, 1995: 45).

Burada bir parantez açarak modernliğin bazı düşünürlerce kötü karşılanmadığını belirtmek gerekir. Örneğin Marshall Berman ünlü kitabı *Katı Olan Her şey Buharlaşıyor*'da modernliği dünyanın her tarafında insanlarca paylaşılan hayati bir deneyim tarzı; başka bir deyişle uzay ve zamana, ben ve ötekilere, yaşamın imkanları ve zorluklarına ilişkin bir deneyim olarak tanımlarken modern olmanın bizlere güç, coşku ve gelişme verdiğin söyler. Berman, modernliğin her ne kadar insanları birleştirdiğini söylese de bu birlikteliğin paradoksal olduğunu da söyler. Ve modern olmanın Marks'ın dediği gibi "katı olan her şeyin buharlaşıp gittiği" bir evreni parçası olmak olduğunu hatırlatır. Bu açıdan bakıldığında modernlik gerçekten de geleneksel dünyaya ait şeylerin bir anda buharlaşması süreci olarak görülebilir.

1.4. Büyüden Arındırma

Bu bölümde geleneksel ile modern dünya ve düşünüş arasındaki farklılıklar daha ayrıntılandırılarak işlenecek bununla beraber modern hayata yön veren akılcılaşma farklı perspektiflerden ele alınacaktır. Çünkü akılcılaşmayı bütün yönleriyle ele almak din-dışını anlamamıza bir anahtar sağlayacaktır. Zaten akılcılaşma dediğimiz kutsaldan arındırılmış bir insan düşüncesidir. Çünkü akıllı olmakla akılcı olmak arasında ince bir ayrım vardır (Özel, 2001: 56). Akıllı olmak kutsalla beraber düşünen kalbin işidir. Akılcı olmak ise geçmiş bölümlerde de bahsettiğimiz üzere Aydınlanmanın bir armağanı olarak kutsalın yeryüzünden silinmesi projesinin bir ürünüdür.

Modern dünya kutsalın yeryüzünden silinmesi olarak karşımıza çıktığından beri Weber'in büyüden arındırılma dediği süreç işlemektedir. Yalnız modern dünya modern öncesi düşünceye ait sayılan inanışları ve düşünüşü bir taraftan yeryüzünden

silerken diğer taraftan da modern öncesi dünyanın bu inanış ve düşünüşü farklı bir zeminde inşa etmektedir. Bu konuya ileriki bölümlerde ayrıntılı olarak değinilecektir.

Geleneksel toplumlarda dünya görüşlerini önemli oranda mit ve din faktörü belirlemekteydi. Mit, insan davranışına yön verir ve insani eyleme kılavuzluk yapar. Mitsel dünya görüşünde insan ile dünya, obje ile suje arasında kesin bir ayrım yoktur. Mit, insanı sadece doğanın bir parçası olarak tanımlar. Mitsel dünyada insan, yaşam ve evreni asli güçleri karşısında ürperti duyarak yaşar. Başka bir deyişle mit, doğa karşısında bağımsızlık kazanmamış bir bilinç şeklidir. Mitler ve mitlerde yer alan yaşam tecrübesinin özelliği, vakıa ile hayal, kavramlar ile bunların işaret ettiği şeyler, bireysel ihtiyaçlar, güdüler ve korkular ile toplumsal ve doğal olaylar arasındaki ayrımların keskin olmamasıdır (Der Loo, Der Reijen; 2001: 122). Mutlu, (2005:264) miti imgesel ama çok etkili doğaüstü güçlerin dünyasını nesnel yaşam olgularıyla sürdürülebilir bir işbirliğine sokan estetik bir araç olarak tanımlar. Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere mit her ne kadar modern öncesi toplumlara atfedilse de pekala varlığını günümüzde de sürdürebilir. Barthes mitlerin her toplumda her zaman her şeklide varlığını sürdürdüğünü söylemektedir (Barthes,1982: 98; Kaplan, 1993: 58).

Akılcılaşmayla birlikte dikkatler sadece algılanan dünyaya yönelmiştir. Dünya görüşünün akılcılaşması, toplumun gittikçe artan bir ölçüde bilgi toplumu haline gelmesini sağlamıştır. Bilgi toplumu kavramı ise geleneksel açıdan bakıldığında insanı kendisinin ürettiğinin kölesi olarak tanımlanabilir. Bu süreçte geleneksel mitler bir kenara atılarak yerine modern mitler konulmuştur.

Modern insan, sadece kolektif eylem alanında değil, bireysel eylem alanında da dikkat çekici bir denetim kurmuştur. Modern insanın aklı sadece amaca yönelik olarak çalışmakta ve amaç için en hızlı en iyi en uygun yolları araştırmaktadır. Bunun sonucu olarak ise hep bir şeylerin peşinde koşan tek tip insan modeli gelişmiştir.

Akılcılaşmanın ya da büyüden arınmanın konumuz açısından en önemli sonucu tüketimci insanın tam anlamıyla akılcılaşmayla ortaya çıkmasıdır. Modernleşme ve tüketimcilik ikisi bir arada modern insanın tanımlayıcı nitelikleri olmuştur. Der Loo

ve Der Reijen bir taraftan zahidane bir yaşayış bir yanda da kendiliğinden bir eylem arasında bulunan insanın tercihinin ikincisinden yana ağır bastığını söyleyerek tüketimciliğin sadece mal ve hizmetler de olmadığını ilişkilerin ve fikirlerin de tüketildiğin vurgulamaktadırlar. Onlara göre bu durum tüketim ahlakının oluşması olarak anılmalıdır. Tüketim, kültürün genel bir niteliği, genel bir tutum ve zihniyet haline gelmektedir (2001:153) .

Weber'in dünyanın büyüden arındırılması olarak tanımladığı kutsalın hayattan silinmesi kendi aklıyla baş başa kalan bir insan yaratmıştır. İnsan kendini evrenin merkezi olarak görmüş bütün faaliyetlerini bu düşünce doğrultusunda yapar olmuştur. Akılcılaşmayla gelen yeni düşünüş ve fikirler kültür sayesinde devam etmiş ve modern zamanlarda iletişim araçları sayesinde etki alanını oldukça genişletmiştir.

Buraya kadar ana kavramların tarihsel gelişimi ve değişimi üzerinde durduk. Çalışmanın bundan sonraki bölümlerinde ise bir taraftan kutsalı ve geleneksel dünyaya ait olanı hayattan uzaklaştıran modernleşmenin öte taraftan da medya ve kültürün işbirliğiyle nasıl yeni bir din ve yeni kutsallar yarattığı inceleyeceğiz.

1. 5. Medya, Sekülerizm ve Bilinç

Medyanın, dini ve kutsalı kendi içeriğinden arındırıp tamamen dünyevi bir kutsallık temelinde önümüze nasıl sürüdüğüne geçmeden önce televizyonda dinle ilgili programların ne kadar amacına ulaştığıyla ilgili birkaç söylemek gerekiyor. Bu konuda en önemli kaynağımız ise Neil Postman'in artık bir klasik haline gelmiş kitabı *Televizyon: Öldüren Eğlence'*dir.

Postman (2004:132) kitabında televizyondaki dini içerikli programlar hakkında iki sonuç çıkarmaktadır. Sonuçlardan ilki, televizyonda dinin, başka her şey gibi, oldukça basit biçimde ve hiçbir utanıp sıkılma belirtisi gösterilemeden, bir eğlence olarak sunulduğudur. Bu programlarda dinin tarihsel, derinlikli ve kutsal özellikleri silinmiştir; ne gelenek ne teoloji ne ruhsal bir aşkınlık mevcuttur. Bu programlarda başlıca rol vaizindir.

İkinci sonuç ise, televizyondaki dini programların zayıflıklarından çok televizyonun eksiklikleri olduğudur. Bu durum dini bir şeyi ontolojisine tamamen yabancı bir araçla iletme sıkıntısıdır. Postman bunu "Çeviride kaybolan ne?" sorusuna verdiği: "Kaybedilen, eğitimin kayda değer olan bütün nitelikleridir" cevabıyla açıklamaya çalışmaktadır.

Postman'a göre (2004: 135-6) televizyonda gösterilen şeyler, özleri korunmuş olsun olmasın, oldukları halden başka bir şeye çevrilmiştir. Televizyonda dini program yapanların düştüğü hata da bu türden bir hata olmaktadır. Çünkü televizyondaki iletişim yüzyüze iletişimden oldukça farklıdır. Bu farklılığa mekanı da dahil etmek gerekmektedir. Daha açık anlatmak gerekirse; televizyonda izlediğimiz dini bir programdan alacağımız huşu televizyonun yarattığı ortamın, dinsel deneyim için sahici olmamasından dolayı yok olmaktadır. Televizyon bulunduğu odamızı kutsal bir mekan haline getirememektedir. Bir diğer sorun da insanların televizyonu herhangi bir şey yaparken izlediği gerçeğidir. Kısacası televizyon manevi bir atmosfer yaratmada oldukça başarısız bir araç olarak görülmektedir.

Postman televizyonun bir seküler psikoloji yarattığını söylemektedir. Ekran zihnimizi dinsel olmayan olaylar ve düşüncelerle doldurmaktadır. Kutsal olan ise bu dünyevi olayların arasında çok zor görülmektedir. Kumandaya bastığımız anda çok renkli bir dünyanın içine adım atmış oluruz ki bu dünyada dünyevi olanla dini olan bir arada bulunabilir. İnsanlar dini bir program izlerken anında dünyevi bir programa reklamlara, popüler eğlencelere, erotik programlara geçebilir. Böylelikle ekran eğlence için var olur hale gelmektedir. Sanırım Postman'in şu cümlesi yeterince açıktır: " Televizyon ekranının hem tarihi hem de şimdiye kadar sunmuş olduğu olanaklar, televizyon açıkken iç gözleme kaymanın ya da manevi aşkınlığın mümkün olabileceği fikrini temelinden çürütür."

Postman'in değindiği en önemli noktalardan biri de dini programlardaki Tanrı'nın bulanık ve belirsiz olmasıdır. Tanrı'nın adı ne kadar çok anılırsa anılsın vaizin ekrandaki görüntüsünün somutluğu ve değişmezliği, ibadet edilmesi gerekenin Tanrı değil vaiz olduğu mesajını iletir. Bu durum vaizin görüntüsünün yakın çekim ve diğer efektler kullanılarak haşmetli bir şekle sokulmasından kaynaklanır. Ayrıca konu-

şan kişinin mimikleri, ses tonu ve diğer inandırıcı jestleri ekran karşısındakileri etkiler. Artık insanlar Peygamberler tarihini dinlemekten ziyade ünlü kişiden Peygamberler tarihini dinlerler. Tanrı sadece zihinlerimizde vardır ama ünlü sunucu hayran olunmak ve tapınılmak üzere oradadır.

Sekülerlik terimi aslında en baştan beri anlatmaya çalıştığımız dünyanın kutsaldan arındırılması projesinin farklı bir adlandırılmasıdır. Sekülerleşme; insanın, aklı ve dili üzerindeki önce dini sonra metafizik denetimden kurtarılması olarak tanımlanır (Attas, 1989: 43). Bu dünyanın dini veya din temelli kavranışından soyularak bütün kapalı dünya görüşlerinin atılması, tüm doğaüstü mitlerin ve kutsal sembollerin parçalanmasıdır. Sekülerleşme hayatın sadece siyasi ve toplumsal yönünü değil kültürel yönünü de kapsar. Sekülerleşmenin siyasi alanda ki adlandırması laikliktir. Ancak sekülerizm derken kültürel hayatın ağır bastığı bir hayattan bahsediyoruz ve eğer bunu laiklik terimiyle kullanacak olursak Bulaç'ın deyimiyle buna laik-ahlak diyebiliriz (2005:177). Ama laik- ahlak terimi yerine sekülerleşmeyi kullanmak daha uygun olmaktadır çünkü sekülerleşme vermek istediğimiz çağdaşlaşma olgusunu daha iyi kapsamaktadır.

Seküler süreç modernleşme ve kapitalizmden büyük bir güç alarak yeni bir yaşam şekli ve düşünüş alanı açmıştır. Sekülerizmin sosyal boyutu oldukça önemlidir. Seküler hayat sosyal hayatta ne kadar çok yer buluyorsa toplumların gidişatı da o kadar vahim bir durumdadır. Laik-ahlak diye bahsettiğimiz ahlak aslında dinden ve kutsaldan arındırılmış tamamen dünyevi bir ahlak biçimidir(Bulaç, 2005: 185).

Laik ahlakın can yoldaşı ise kapitalizmdir. Kapitalist sınıf, hakimiyeti kiliseden ve senyörlerden alınca kendini ahlakın da hakimi kıldı. Laik ahlak da bu sınıfın ürünüdür. Bugün kapitalizmin kıskacında olan bütün toplumlar bu ahlakı benimsemektedirler. Kapitalistler tam hakim ve sahip olabilmek için bunu sağlamak zorundadırlar. Çünkü kapitalizm daha çok kazanmak için bunu yapmak zorundadır. Laik- ahlak demek, ahlaki değer ve davranışların temelinden dini çekip alma yerine din-dışı ilke ve idealleri koymaktır (Bulaç, 2005:183).

Laik- ahlakı dolayısıyla sükülerizmi telkin eden bir başka kavram da modernleşmedir. Sekülerizmle birlikte modernizm de, hayatı profanlaştırmak isteyen, laik ve dünyevi kültürle elele, insanı kutsal, aşkın ve ilahi olan her şeyden koparmakta, onu bir bitki gibi bu dünyada yok olan, başak bir hayatı yaşamayacak olan sıradan bir varlık olarak tanımlamaktadır.

Seküler kültürün tamamlayıcısı olarak gördüğümüz modernizm ve kapitalist süreç kültürü derinden etkilemektedir. Toplumlar ise bu yeni kültürün adeta bombardımanı altında kalmaktadır.

Medya anlamların üretildiği ve satıldığı bir alandır. Bireyler ise bu anlamları büyük bir titizlikle alır ve yaşamlarına geçirirler (Güneş, 2001: 192). Günümüz medyasında anlama hakim olan düşünce dünyevidir fakat bu dünyevilik kutsal olanın kullandığı simgeler ve anlamlar üzerinden yeniden ve yeniden sunulmaktadır. Bunun nedeni Featherstone' a göre; rasyonelleşme, metalaşma, dünyevileşme ve büyünün bozulması süreçleriyle modernlik dinsel duygulanımların karanlığa gömülmesine yol açmaz, çünkü biçimsel dinler güçten düşüyor olsa bile, kutsal/cismani ayrımlarını cisimleştiren simgesel sınıflandırmalar ve ritüel pratikleri dünyevi toplumsal süreçlerin bağrında yaşamayı sürdürür. Durkheim'ın belirttiği gibi, herhangi bir şey kutsal statüsüne konulabileceğine göre, kapitalizmin cismani malları niçin kutsallık statüsüne erişmesin ki? Burada Featherstone Durkheim'ın dinsel ve dünyevi tören eylemleri arasında bir farkın olmadığı görüşünden faydalanmaktadır. Gerçekten de Durkheim'a göre "dua edelim"le "milli marş için kalkalım" arasında fark yoktur (Edles, 2006: 41). Metaların gerçek kullanımları üzerinde odaklandığımız takdirde, metalar belli ortamlarda meta statüsünden soyundurulabilecekleri ve onları kullanıcılar açısından kutsal kılan simgesel bir görev üstlenebilecekleri açıkça görülmektedir. Bundan dolayı sıradan tüketim mallarının aziz tutulan birer mala dönüşmeleri olanaklıdır (Featherstone,1996: 156).

Medya ve tüketim kültürü dediğimiz şey göstergeler, imajlar ve simgeler dünyası üretir. Bu simge ve imajlar sadece cismani olarak kavramsallaşmazlar. Bir başka deyişle bu simgeler ve imajlar kutsal simge ve imajlar gibi işlev görmektedirler. Eliade bu tür simge ve imajlara sosyal seviyedeki mitler demektedir. Ona göre mo-

dern dünyanın, görünüşte kutsalla hiç ilgisi olmayan bazı kutlamaları, hala mitolojik yapılarını ve görevlerini muhafaza etmektedir. Yeni yıl kutlamaları, yeni bir doğum, yeni bir ev vs… kutsallıkla alakası olmayan profan şenlikler bile bir yerde insanoğlunun kutsala duyduğu özlemin bir yansımasıdır. Yine Eliade'ye göre modern dünyanın yeniliği, eski kutsal değerlerin profan düzeyde yeniden değer kazanması ameliyesi ile olur (Eliade, 1995:285-6)

Kutsaldan arındırılarak sahte bir kutsal imajıyla sunulan seküler kültür belli ikonlar, ilahlar ve tanrılar yaratmıştır, yaratmaktadır. Yaratılan bu ikonlar ve ilahlar günümüzdeki her türlü hegemonik ilişkiyi sürmeye yöneliktir. Bir şarkıcıya, bir politikacıya, bir dondurmaya, bir markaya duyulan ilgi, merak ve burada bahsetmeye çalıştığımız ilahlaştırma eğilimi bu hegemonyanın sürmesine yardımcı olur. Kendisine karşı belli ilgi ve alaka gösterdiğimiz her nesneye duyulan bağlılık o nesnenin kutsanması biçiminde ortaya çıkmaktadır. Bu durum modern dünyanın ve ahlakın gereğidir.

Televizyondaki dini içerikli programların dinin içini boşaltması ve medya yıldızı yaratmasında gördüğümüz gibi medyanın seküler dünya ile yaratığı kutsallar da aynı sonuçla karşımız çıkmaktadır: Tapınılacak modern kutsallar yaratmaktır.

1.6. Medyanın "Dini ve Kutsalı Sunumu"

İnsanın ilahi mesaja muhatap olması hali, insanlar ilahi olanın karşılaşması bakımından kendine has bazı özellikler taşımaktadır. Bu karşılaşmanın çözümlenmesi, ilişkinin mümkünlük sınırlarını belirlerken, ilahi olanın anlamı kadar, insani olanın şartlarını da anlaşılır kılmaktadır.

Bizler insanlar olarak, tam da Freud'un dediği gibi bu dünyanın içine gömülü bir halde bulunmaktayızdır. Başka alemlere dair hayallerimiz de kaçınılmaz olarak bu dünyanın kodları içindedir. Bu dünyanın verilerinden ve hayal ettirdiklerinden öte bir hal ve dil içinde bulunabilmenin imkanlarına sahip değilizdir. İlahi olan ise, bizim iman etme ya da etmeme durumumuzdan bağımsız olarak, ötede bulunandır. Biz

kabul ve retlerimizi ötede olanın dünyaya aksetmiş bilgisine borçlu değilizdir; aksine her halükarda dünyevi bir konum üzerinden tercihlerimizi ortaya koymaktayızdır (Bostancı, 2002: 142- 159).

Bostancı'dan alıntıladığımız bu girişten çıkarılacak sonuç şudur: Biz, inançlarımızla birlikte bu dünyalı olmamızdan dolayı kendimiz ve inançlarımız tarihsel ve toplumsal şartlar tarafından belirlenir ve yeniden üretilmektedir. Buradan hareketle inancımızın varoluşuda tarihsel ve toplumsal değişimden hareketle açıklanabilmektedir.

Şimdiye kadar yapılmış neredeyse her modernleşme tartışmasında, modernleşme sorunuyla karşı karşıya olan ve kendilerine örnek model olarak batılı modernleşmeyi seçen öteki ülkeler; kendi tarihi kültürel müktesebatları ile bu yeni dünyanın omurgasını oluşturan teknolojiler arasında bazı açmazlar gözlemlediklerinde, popüler bir çözüm yolu olarak şu anlayışı dile getirmişlerdir: Biz onların teknolojilerini alacağız ama yine de kendimiz kalacak, teknolojinin maddi varlığına kendi bilgimizi ve tarzımızı yerleştireceğiz. Teknoloji insan ilişkisine, Ortaçağ Kilise kurumunun kendi iktidarına karine olarak gösterdiği ayırıma akraba bir tasavvurla bakmak ilginç olacaktır. Kilise esasen maddi şartlar itibariyle doruğuna ulaştığı kudretine dini gerekçelerle kazandırmaya çalıştığı meşruiyet şöyleydi: İnsan beden ve ruhtan müteşekkildir, bedenin davranışını ruh belirler, beden ruhun iktidarı altındadır; öyleyse bedene benzeyen dünyevi iktidar da ruhani kudretin, yani kilisenin yönetimi/denetimi altında olmalıdır.

Kilisenin bu tezi birçok bakımdan eleştirilebilir; ancak konumuzla ilgisi bakımından söylenecek olan şudur: Adeta her tür iktidar ilişkisinin dışında bir yerde ilahiliği temsil ettiği iddiasındaki kilise, dünyevi alanda egemen bir güç olduktan sonra, halen aynı -soyut- yerde durduğunu söyleyemez. Bu ilişki iki taraflı sonuçlar doğurur; ruh bedeni biçimlendirdiği gibi, beden üzerindeki iktidar da ruhu değiştirir, dönüştürür, ayartır ve baştan çıkartır. Nitekim ortaçağ dönemi kilise iktidarının tahakkümünü korumak ve sürdürmek için hangi maddi ve ideolojik araçları kullandığı malumdur. Kilise kararlarına tartışılmazlık bahşeden yüksek otoritenin tesisi için

hayli etkileyici bir şekilde kullanılan engizisyon mahkemeleri, işkenceler, aforoz kurumu, endülüjans vs. bu manada hatırlanmalıdır.

Teknoloji ve ideoloji ilişkisine değinirken, gözden kaçırmamamız gereken şey iletişim araçlarıyla birlikte ortaya çıkan değişimlerdir. Bir çok iletişim bilimci bu konu üzerinde durmuştur. Bostancı'nın Carey'den aktardığı gibi telgraf ve onunla beraber ortaya çıkan değişimler dilin tabiatını, haberdarlığın yapısındaki olağan bilgiyi değiştirmektedir. Yine ilk defa telgraf sayesinde taşımacılık ile iletişim birbirinden ayrılmış, sadece kelimenin iletilmesi mümkün hale gelmiştir. Görüldüğü gibi insanlar telgrafı kullanırken ancak telgrafla mümkün olabilecek tersine bir etkiye de kapılarınıı açmaktadırlar.

Bu manada bir teknoloji olarak televizyonun insanlar üzerimizdeki tersine dalgasına gelmeden evvel, aynı sistematik içinde değerlendirilebilecek matbaayı ele alalım. Matbaa Gütenberg tarafından bulunduktan sonra neler değişti diye bir sıralama yapıldığında, hemen ilk elde basılan, dolaşıma çıkan kitap sayısının arttığı, düzgün basımların gerçekleştirildiği, okur-yazar oranının yükseldiği söylenmektedir. Acaba sadece bunlardan mı ibarettir; okur-yazarlığın yükselmesi, kimi kitapların çok sayıda basılması toplumsal hayatın derinliklerinde nerelere kadar nüfuz etmiş, çeşitli dolayımlarla ne tür sonuçlar yaratmıştır? Her şeyden evvel, tıpkı ekonomideki çarpan etkisi gibi, toplumsal hayat içinde de bir faktörün değişimi bir dizi değişimi uyanır, suya atılan taşın yaptığı gibi etkiyi dalga halinde çevreye taşımaktadır. Okur yazarların artması demek, okur yazarlığın kendine has mentalitesine uygun entelektüel iklimin egemen hale gelmesi demek olarak görülebilir. Burada teknoloji, insanın dünyayı kavraması, tasarımlaması üzerinde radikal bir dönüşüm etkisi yaratmakta, önceki devirlerden farklı bir görme biçimini mümkün hale getirmektedir (Bostancı,2004:7).

Tıpkı matbaa gibi modernleşmeyle birlikte fabrikaların kurulması, kitlevi üretimlerin gerçekleştirilmesi, büyük metropollerin inşası, ulaşım teknolojisindeki yenilikler ve benzeri türden gelişmeler de insan üzerinde köklü etkiler meydana getirmiştir. Son iki yüz yıl içinde sadece ulaşım teknolojileri ile olan ilişkimiz üzerine yapılacak bir çalışma bile, bu teknolojilerin bilincimiz ve algılama biçimlerimiz üzerindeki derin etkisini ortaya koyacak niteliktedir. Hiç kimse kağnının üzerinde giden insanla

uçakla seyahat eden kişinin hala aynı insan olarak kaldığını söyleyemez. İkincisi artık başka bir evrenin kendine kazandırdığı referanslarla dünyayı görmektedir. Gündelik hayatı köyünün sakinleriyle geçen, atalarından beri gelen ve tabiatla uyumu ifade eden kimi replikler üzerinden çevresiyle ilişki kuran insanla, sürekli başkalarıyla karşılaşan, farklı dilleri konuşan, kültürlerle temas eden, bir ayağıyla kendi toprağına basıp diğeriyle dünyayı dolaşan insan neredeyse iki ayrı tür gibi değerlendirilebilir. Bu açıdan bir sınıflama ile yaşadığımız evreleri konuşma, baskı, elektronik iletişim biçiminde ifade edersek her birine denk gelen bir bilme biçiminin olduğunu, bu bilme biçimine odaklı bir toplumsal örgütlenmenin gerçekleştiğini görürüz (Mohammadi, 1995: 23-37)

Televizyon kitle iletişim araçları içinde, internet bir kenara bırakılacak olunursa, en yeni ve en kapsamlı etkiler yaratandır. Amerika'nın uzay araştırmaları sırasında elde ettiği bu teknoloji buradan gündelik hayata taşınmış, nihayet kışkırtıcı vaatleriyle hızla dünyanın tüm bölgelerine yayılmıştır. Bugün insanların katlanamaz bulacakları hallerin en başlarında herhalde televizyonsuz kalmak gelmektedir.

Televizyon izlemek, bugün modern insanın en baş meşgalelerinden birisidir. Çeşitli uluslarda televizyon izlenme saatlerine ilişkin yapılan araştırmalarda arada bazı ufak farklar olsa da, hemen hemen her yerde birkaç saatin televizyon karşısında geçirildiği görülmektedir. TRT Genel Müdürlüğü'nün 1999 yılında yaptığı bir araştırmaya göre televizyon izleyicilerinin yaklaşık dörtte üçü günde dört saat ve daha fazla yayın izlemektedirler (TRT, 1999: 80). Türkiye'de televizyon alıcısı olmayan ev yok gibidir; aksine bir çok evde birden fazla alıcı bulunmakta, ev içindeki izleyici profillerinin kendilerine uygun programları seyredebilmeleri böylelikle garanti altına alınmaktadır.

Televizyon ile olan ilişkimizin, alıcıların yaygınlaşması, programların çoğalması, kanalların sayısının artmasına paralel bir değişim gösterdiği açıktır. 1970'ler için söyleyecek olursak, haftada üç gün akşamları birkaç saatlik programların yapıldığı televizyon yayınları, televizyon öncesi gündelik hayatın rutini içinde sınırlı bir yere sahipti (Bostancı, 2004: 8). Bu dönemde henüz televizyon dilinin, formatının, perspektifinin hayatın dışında tutulduğu, baskın bir karakter edinemediği görülür.

İzleyiciler “merak” aşamasındadır; aktarılan her tür programı seyretmekte, böylelikle bir bakıma seyreden ile seyredilen arasındaki mesafe de korunmaktadır. Çünkü televizyon programları sonuna kadar “seyredilen” böylece “tüketilen” bir konumda algılanmakta, seçme yapılmamakta, programdan çok “izleme” üzerine yapılan vurgu ile insan halen televizyonun karşısındaki bu dünyaya ait yerinde durmaktadır. Ayrıca programlar da içerik olarak eğlenceye yönelik oldukları için eğlenen / eğlendiren rollerinin sınırları kesin bir şekilde bellidir ve aşılması söz konusu değildir. Televizyonun hayat üzerindeki etkisine yönelik en güçlü eleştiriler, “Komşuluk ilişkilerini zayıflattığı, artık insanların birbirleriyle konuşamaz hale geldikleri, başkalarıyla aynı mekanda bulunsalar bile televizyon ile birebir ilişkiye girerek yalnızlaştıkları vs.” şeklindedir. Eleştirilerde köklü bir itiraz görülmemekte, adeta televizyon öncesi hayatın rutini içine nüfuz eden kimi arızi hallerden söz edilmektedir.

Renkli televizyon yayıncılığı, siyah beyaz yayıncılığa göre daha fazla “dünya gerçekliğini temsil etme” iddiasına sahiptir. Oradaki görüntüler, seyirci nezdinde, hayatın mukabili olarak kabul edilmeye daha müsaittirler. Televizyonun “başka insanların tecrübeleri, hayatları üzerine seyircilerini 'görmeye ve hissetmeye' çağrı çıkartan bir teknoloji olması, 'hayat' olarak temsil edilenin özel bir kurgu içinde sunulmasına zemin hazırlamaktadır. Renkli televizyon, “hayatın muadili”ni kendi formatında imaja döndürmeye daha yetenekli bir teknolojidir. Aynı zamanda renkli televizyon yayınının imkanları, bu formatla çok iyi çakışan reklam dili ve görüntüsünde de ciddi bir farklılaşma yaratmış, bir bakıma televizyon yayıncılığının anlamı ve yerine ilişkin bir tür önderlik rolünü yerine getirmiştir. Bunların neler olduğunu sıralarsak eğer:

Eflatun'un idealar alemini hatırlatır şekilde beyaz cama yansıyan bir idealar alemi kurgusu (Bir yerlerde mükemmel insanlar ve hayatlar var); kendine has bir metafiziğin takdimi (Yayınlarda öne çıkan ritüeller, seremoniler); hayatın gerçekliğiyle örtüşüyormuş hissi yaratan ancak onun kurgusal bir simetrisi olarak ortaya çıkan anlatım tarzı (Haberleri sunan spikerin sonunda “Gerçekleri izlediniz” demesi gibi, öte yandan daha geniş bir bağlamda vurgulanması gereken televizyonun ideoloji taşıyıcılığı rolü skandal boyutu (Programların “şok edici” bir formata zorlanması);

herkese hitap ediyor olmanın getirdiği orta düzey bir eğlence anlayışı ve şüphesiz bunun mukabil bir etkiyle eğlencenin orta düzeyini popülerleştirmesi, yaygınlaştırması (Televolelerde, yarışma programlarında olduğu gibi); kliplerdeki anlatım tarzını programlara yayarak gerçek hayatın kavranışında benzeri bir parçalanma yaratması (İnsan ilişkilerinin abartılı jest, mimik, klişe sözler üzerinden klipleşmesi); başat tema haline getirdiği popülerleşme üzerinden "şeyleri" ilgili oldukları değerlerden bağımsızlaştırması; haberi, olayı daha kışkırtıcı hale getirmek için hikaye etmede abartılı bir dilin kullanılmasının yarattığı algı bozukluğu (Satanistlere ilişkin haber dilindeki abartıda olduğu gibi -İzleyicinin ortak hasımlığı, dehşet duygusu uyandıracak her tür hikayeyi sorgusuz sualsiz meşru hale getiriyor.-)

Trajedi şahitliğinde "canlı, şimdi" duygusunu yaratmak için neredeyse olayın yaşanmasına izleyiciyi ortak etmeyi esas alan stratejiler sebebiyle, olup- biteni insani bağlamından kopartarak seyirlik görüntüler haline dönüştürmesi (Savaş sahnelerinin, ölüm cezası infazlarının aktarımı gibi.); şeklinde tespitler yapabiliriz (Bostancı, 2004: 13).

Kanalların çoğalması ise yukarda sayılan tüm niteliklerin rekabetçi bir tarzda öne çıkartılmasına zemin hazırlamıştır. Ortalama bir televizyon izleyicisinin de düşünebileceği gibi, kimin daha fazla skandal aktardığı, popüler eğlenceler düzenlediği, haberi etkili bir tarzda hikaye ettiği, olayları adeta izleyicilere yaşatmak için gerçek ya da sahte bir "seyrettiğiniz tam da şimdi oluyor" duygusu yarattığı, bu rekabette önem kazanmaktadır. Bu tarz takdimler dilin sınırlarını zorlamakta, "Şok gelişme, çılgınlar gibi eğlence, inanılmaz olaylar" gibi kavramlar sürekli sanki ilk defa kullanılıyormuş duygusu yaratılarak dile getirilmekte, nihayet sol üst köşedeki "canlı" ibaresiyle ya da olay sonradan aktarılıyorsa kurgu ve dil oyunlarıyla simülatif bir şimdi duygusu yaratılmaktadır.

Jena Feuer'in Health ve Skirrow'un görüşlerini tartıştığı bir pasaj "canlı" ibaresinin önemini oldukça net bir şekilde anlatmaktadır. Heath ve Skirrow, televizyon programlarının büyük çoğunluğu "canlı" yayınlanıyor olmasa bile, elektronik doğası nedeniyle televizyonun, filme oranla daha fazla, kendi tarzının mutlak bir varoluş süreci olduğunu iddia etme olanağına sahip olduğunu söylerler. Bu eleştirmenle, ola-

yın zamanıyla olayın televizyonda yaratılma ve aktarmayayının izlenme zamanının aynı olduğunu önerme olarak öne sürerler. Böylece televizyon endüstrisinin bu aygıttan çıkan bütün mesajları "canlı" olarak adlandırmasını kabul ederek konuyu inandırıcı bir şekilde tartışırlar. Canlı program, bu şeklide, televizyonun en kesin tanımı olarak kabul edilmektedir. Bu şekilde, televizyon, ideolojik bir aygıt olarak seyircileri kendi "hayali" şimdiki zamanına ve bugününe konumlandırmaktadır (Feuer; 1995: 78).

Televizyon bir teknoloji olarak hayatla karşılıklı bir ilişki içindedir. Televizyon kanalları program içeriklerini hayattan alırlarken, aynı zamanda bunu kendi formatlarında dönüştürmekte, "maddi değil ideolojik bir yeniden üretimle" (Fiske; 1997: 31) hayata göndermede bulunmaktadırlar. Televizyon, toplumdaki ideolojiler kadar ütopyalar, kişisel tecrübeler kadar kültürün genel kalıpları üzerinden giderek etkisini gösterir. Bu durumda, kendi güzergahlarının dışında televizyonun uzantısına dönüşen, onun dili, görüntüleri, hikaye etme tarzı, değerlere ilişkin hiyerarşik anlatımı üzerinden ilişkiye geçilen hayat alanlarından bahsetmek mümkündür. Berger bu etkiyi şu şekilde dile getirir: "Televizyon ortak fantazyalar -düşler ve günübirlik kuruntular- üretmektedir. Yığınsal olarak üretilen bu fantazyaların özel yaşamımızdaki fantazyalara dönüşme eğilimi vardır. Özgür ve bağımsız insanlar olduğumuza ilişkin kimi yanılsamalarla avutulmamıza rağmen televizyon, bizim mantıksallığımıza saldırmakta, bizi geçici isteklerle ve içtepilerle dolu yaratıklar haline dönüştürmekte ve bireyselliğimizi yerle bir edecek şekilde -günlük- deneyimlerimizi standartlaştırmaktadır. Sonuçta televizyon gerçeklik duygumuzu çarpıtarak yok etmektedir." (Berger; 1991; 54-5).

Yine Heath ve Skirrow'a dönecek olursak; " Televizyon aygıtının ideolojisi onun anlık, elektronik boyutuna bağlıdır; fakat televizyon görüntüsünün yakınlığı, kolaylıkla elde edilir oluşu ve sorgulayıcı doğası gibi diğer etmenlerde işe karışmaktadır. Gerçekte olayın zamanıyla, aktarmayayın arasındaki zamanın bire bir eşitliği anlamında; televizyon giderek daha az "canlı" bir iletişim aracı haline geldikçe bu iletişim aracı kendi uygulaması içinde giderek daha çok canlılık, anlık, direkt olma,

doğaçlama ve gerçeklik ideolojisinde üsteliyor görünmektedir. Bu, hem program biçimleri hem de metasöylem için böyledir” (Feuer, 1995: 78).

Yine televizyon yayınlarının insanın dünyayı kavrayışında yarattığı yanılsamaya yönelik bir başka etkiyi Modleski'nın kitaba ilişkin anlattıklarından hareketle söyleyebiliriz. O, kitap eksenli dünyada hayatla kütüphanenin nasıl karıştırılabileceğini şöyle anlatır: “İleriye doğru gidiş, hiçbir zaman, bugünden yola çıkarak tersine bir gidişi, geriye dönük bir ikinci okumayı engellemez. Kitap yaşlanılmadığı, zamanın bilgiye tabi kılındığı, bütünüyle çizgisel ve birikimsel bir biçime sokulduğu yanılsamasını yaratır. Bunun ardından zamansallığın eşzamanlılığa, gelişmenin ve zayıflamanın anlık birer olguya indirgenmesi gelir. Bu bir yanılsama mıdır? Hem evet hem hayır. Tarihi, geçmiş ve geleceği yadsımak için kitaptan faydalanırsanız, kendi kendinizi aldatırsınız; dünyayı kitap ile daha da kötüsü Kütüphane ile karıştırırsınız.” (Modleski; 1998; 155-6).

“Televizyonda ise kitaptaki gibi tersine bir okuma yoktur; fakat onda da hayatın sürekliliği ıskalanmış, anlam tarihten yoksunlaştırılmıştır; sadece şimdi vardır. O yüzden izleyici kimi haber programlarında her gün aktörleri değişik olsa da türü aynı haberleri izlerken “ilk defa seyrediyor muş” duygusunu yaşayabilmektedir. Üstelik “şimdi”ye odaklı dikkat bir geçmiş ve gelecek bağı kurmaktan uzaklaşmakta, bu yüzden hiç şüphesiz karşılaştırmaya dayalı olması ve bunun için dünden- yarından aldığı verilerle kurulması gereken eleştirelliğini de yitirmektedir” (Bostancı, 2004:162-5).

1. 7. Medya ve Kutsalları : Şöhret

Medya ve şöhret kavramını ayrı bir başlık olarak incelememiz konunun önemine binaendir. Gerçektende şöhret olgusu içinde dini ve kutsal düzlemde öğeler barındırmaktadır. Başka bir söyleyişle şöhret dinin insanlara verdiği duyguyu vermektedir.

Bu bölümde daha çok Chris Rojek’in *Şöhret* kitabı ekseninde bir şeyler söyleyeceğiz. Rojek kitabında şöhret ve din konusuna uzunca bir bölüm ayırmıştır. Rojek konunun başında “Toplumsalsı etkileşim” terimini açıklayarak bir giriş yapar: “Top-

lumsalsı etkileşim, dolaysız yaşantıların ve yüz yüze karşılaşmaların yerine medya aracılığıyla kurulan yakın ilişkileri anlatmak için kullanılır. Bu, bir tür ikinci sınıf yakınlıktır, çünkü gerçek fiziksel temas yerine kişinin temsillerinde türer" (2003:56). Toplumsalsı etkileşim sayesinde yalnızlık hissi yaşayanlar kabul görür ve aidiyet mensup olurlar. Şöhret kültürüne özgü bir gerilim, şöhretin fiziksel ve toplumsal uzaklığının, aralarında basında çıkan hikayelerin, televizyon belgesellerinin, mülakatların, haber bültenlerinin ve biyografilerin bulunduğu medya enformasyonuna boğulmasıyla telafi edilmesidir ki bu enformasyon şöhreti kişileştirerek uzaktaki bir figürü yabancı olmaktan çıkarıp önemli ötekine dönüştürür. Buradaki gerginlikle, dini tapınma arasında kaçınılmaz koşutluklar vardır ve hayranların şöhrete büyülü ya da doğaüstü güçler atfetmeleri de bu koşutlukları güçlendirir. Hatta kimi hayranlar şöhretlerin Tanrı benzeri özelliklere sahip olduğunu düşünür.

Daha önce belirttiğimiz üzere bütün toplumlarda ayinler, efsaneler, kutsal ve saygı duyulan nesneler, simgeler, kutsanmış insanlar ve kutsal mekanlar vardır. Ve tüm dini sistemler bu ilkeler üzerine kuruludur. Yine daha önce belirttiğimiz üzere seküler toplumda kutsal, örgütlü dinsel inanç yananlamını yitirir ve kült tapınma nesnelerine dönüşmüş medya şöhretlerine bağlı hale gelir.

Burada yazının en başından beridir anlatmaya çalıştığımız kutsaldan arındırılan dünyanın bu kutsalı kullanarak modern-dünyevi kutsallar üretmesini şöhret olgusuyla daha anlaşılır hale getirmeye çalışacağız.

Rojek "Şöhret kültürüyle din arasında bir bağlantı olduğunu öne sürebilir miyiz?"diye sorar. Bu soruya cevabı Durkheim'dan yararlanarak verir. Durkheim, dinle ilgili incelemesinde, dini törenin hem topluluğun kutsal inanç sistemini kutsadığını hem de "toplu coşkunluk" için bir çıkış yolu sunduğunu öne sürmüştür. Toplu coşkunluk, toplumsal bir heyecan, çılgınlık, hatta kendinden geçme durumunu anlatır. Ahlaki bireyciliğin artmasıyla dinin öneminin azalacağını söyleyen Durkheim toplu coşkunlukların yaşanabileceği alanların olmasını söylemektedir.

İşte şöhret kültürü bu coşkunlukların yaşanabileceği alanlar oluşturur. Rojek'in Neal Gabler'dan aktardığı gibi; kendini Tanrı'ya adamakla şöhrete tapınmak arasında

bir fark yoktur. Şöhret kültürü, din ve büyünün önemini yitirmesine seküler toplumun yanıtı niteliğindedir.

Şöhret kültürü aynı zamanda bir dikkat dağıtma aracı olarak iş görmektedir. Ülke meselelerine dair çok önemli bir konu bile şöhret sahibi bir artistin yaşadıklarından daha önemli değildir. Toplumun dikkatini dağıtma ise Rojek'e göre Tanrı'nın ölümünün ardından gelen varoluşun anlamsızlığından toplumu uzaklaştırmak içindir. Çünkü din, gerçek inananlara sonsuza dek kurtuluş vaat ederek bu hayattaki yapısallaşmış eşitsizlik sorununa bir çözüm sağlar. Tanrı'nın ölümü ve kilisenin gözden düşmesiyle, kurtuluş arayışındaki kutsal destekler zayıflamıştır. Bu boşluğu şöhret ve gösteri doldurur. Bunlar, yüzeysel olana, aşırı gösterişli olana, meta kültürünün egemenliğine değer biçen dikkat dağıtma kültüne katkıda bulunurlar. İşin dikkat çeken yönü ise, şöhret kültürünün aşkın bir değer üretememesi ve aşkınlık yönündeki her hareketin sonunda metalaştırılmayla sonuçlanarak düzenin egemenliği altına girmesidir (2003: 96).

1. 8. Medya ve Kutsalları: Futbol

Burada modern dünyanın din-dışı kutsallıklarının başında gelen futbol üzerinde duracağız. Hem bir endüstri oluşturması hem de apayrı bir siyaset ve iktidar aracı olması nedeniyle futbol üzerinde durmaya değer bir konu. Futbol din-dışı kutsallığını sadece sahada oynanması dahilin de almıyor, bir siyaset ve iktidar aracı olarak ve türlü ilişkilerin bağlamında ele alındığında "sahada oynanan" futbol izleyenlerin kendinden geçmesinden başka bir şey değildir. Bu da başka bir kutsallık ritüelidir.

Önceki bölümlerde bütün dinlerin belli simgesel ritüellerinin olduğunu ve modern kutsalların da bu ritüelleri ve simgeleri kullanarak karşımıza çıktığını söylemiştik. Futbol belki de bu ritüelleri görebileceğimiz en uygun konu. Futbolu kapitalist bir etkinlik olarak ele aldığımızda medya ile ilişkisi kaçınılmaz olacaktır. Medya büyüden arındırılmış modern zamanların en önemli aracıdır. Ancak büyüden arındırma dediğimiz şey karşımıza modern büyülü şeyleri çıkarmaktadır. Bu açıdan ba-

karsak televizyonda izlediğimiz bir maç büyülü bir atmosferin yaşandığı, insanı kendinden geçirten bir şeydir.

"Ölmeye ölmeye ölmeye geldik/… gömmeye geldik" bu slogan oldukça çarpıcıdır. Ve kendini bir dine feda etmenin, modern kutsala feda etmeyle aynı düzeyde algılandığının göstergesidir. Bu gibi ifadeler futbolun toplumsal düzeyde hangi boyutta algılandığının işaretlerini vermektedir (Tekin, 2003:150). Futbolun bu şekilde algılanması, onun toplum hayatındaki mevcut hiyerarşiler içindeki konumunu da değiştirmektedir. Futbol gittikçe kitleşelleşen bir yaygınlığa kavuşmaktadır. Futbolun bu ontolojik düzeyde algılanması, onun insan ve toplum hayatındaki mevcut hiyerarşiler içerisindeki konumunu da değiştirmektedir. Böylece toplumda en üst derecede kutsallar arasına yerleşen futbol, gündelik hayatın başat konusu oldukça mevcut statüsünü tahkim etmektedir. Futbol bu konumuyla yeni anlamlar üreterek insanları Tanrı'nın yokluğunda bir arada tutan güç haline gelmektedir. Bu güç ise toplumda var olan ve yaşanan her türlü olumsuzlukları gizler ve bilinçaltına atar (Rojek, 2003). Bu açıdan bakıldığında futbol, kitleleri uyutma aracı olarak görülebilir. Kitle kültürünü, en önemli özelliği de budur. Herbert Marcuse, kitle iletişim araçlarının kapitalizmin düzgün bir şekilde yeniden-üretimi için gerekli "yapay gereksinimler" ve "tek boyutlu" düşünce ve davranışı üreten "yeni toplumsal denetim" biçimleri ürettiğini söyler (Marcuse,?). Futbol Marcuse'ün bahsettiği yapay gereksinimler ve toplumsal denetimlerden biridir. Belki de en önemlisidir. Ülkemizde milli maç coşkusu o gün yaşanan bütün milli, uluslararası ve siyasi bütün sıkıntıların denetim altına alınması sağlar ve hatta çözümünde rol bile alabilir.

Kapitalizm insanlara bir dünya sunma amacındadır. Bu dünya büyülü, insanların dilediği her şeyin olabileceği bir dünyadır. Ancak kapitalizm bu büyülü dünyayı var olan sömürü ilişkilerini yeniden üreterek ve yarı- mitik kahramanları andıran 'yıldızları' sayesinde yapmaktadır (Kılınç, 2008:276). Şöhret bölümünde söylediğimiz her şeyi futbol konusunda da söyleyebiliriz. Futbolcuyla özdeşleşme ve onu bir kahraman olarak görme, afişlerini, resimlerini kesip saklama ve diğer davranışlar dinlerde ama özellikle de ilkel dinlerde olan ritüellere benzemektedir. Rojek şaman kültürüyle şöhret kültürü arasında bir bağ kurarken, şamanizmde olan ritüellerin ay-

nısının modern dünyada da karşımız çıktığını söylemektedir. Konuya bu açıdan baktığımızda yaşadığımız ilkel bir modernlik oluyor. Bir zamanlar “ilkel” diye bir kenara attığımız ve geleneksel dünyaya ait sayılan inanç biçimlerini kullanıyoruz. Bu bize bir şeyi daha göstermektedir: İnsanların özünde olan kutsala olan ihtiyaçlarını.

Futbol, oluşturduğu din-dışı kutsal, iktidar, otorite ve çok farklı olgularla ilişkisi bağlamında ortaya çıkardığı tezahürleriyle, hem kendisi hem de aktörleri bir dilin göstereni olmaktadır. Bu bağlamda ilk elden belirtilmesi gereken; kendi başına bir kutsal ihtiyacını karşılamaya yönelmesidir. Daha önce değindiğimiz Weber’in ifadesiyle, dünyanın büyüden arındırılması ve kutsalın çözülmesi süreciyle birlikte yeni bir evren, yeni bir insan tasarımı ortaya çıkmıştır (Tekin,2003:159)

Biz burada futbola kısıtlı bir penceren baktık. Futbolu her yönüyle anlamak için Erdoğan’ın de belirttiği gibi: “Futbolu tarihsel yapı, örgütlü zaman ve yer bağlamında ele almak gereklidir.”(Erdoğan,2008:52). Futbolun kapitalizme ilişkisinin tarihi incelemek bize ister istemez burada değindiğimiz konu olan, futbolun dünyevi bir kutsal olması, konusuna getirecektir. Kapitalizm ve bununla beraber modernleşme dünyevileşmenin ana motorlarıdır.

İKİNCİ BÖLÜM

TELEVİZYONUN VE DİNİN SÖYLEMİ

1.KAVRAM OLARAK SÖYLEM

Ansiklopedik anlamda söylem, bir düşünce biçiminin yazılı ya da sözlü anlatımıdır. Diğer bir tanımla da bir kurala bir öğretiye vb. ilgili olan bilimsel yazıların, konuşmaların tümüdür (Meydan Larusse, 1986: 1078). Etimolojik olarak söylem terimi Latince "discurrere" (oraya buraya koşuşturma, gidiş geliş) kelimesinden gelir. "Discursus" kelimesi uzaklaşma, eritme, yayılma, gibi anlamlara tekabül eder (Sözen, 1999: 19). Mecazi anlamda ise bir şey hakkında iletişim ya da özne hakkında uzun konuşma anlamına gelir (Sözen, 1999: 19). Ortaçağ Latincesi'nde "discursus" 'bir yörünge etrafında dönen', karşılıklı iletişim', 'hararetli tartışma' ve 'görüşme' anlamına gelmiştir.

Söylem, dilbilimin henüz gelişmediği zamanlarda retorikle birlikte anılmıştır. Felsefede ise "söylem" terimini ilk kullanan Aquinalı Thomas olmuştur. O, söylem terimini "saf sezgiye karşı zihni çıkarım" anlamında kullanmıştır (Sözen, 1999: 20). Söylem bunlardan farklı olarak sosyal anlamda siyasi içerikli bir konuşmada anlatım biçimini, felsefi görüş açısını yansıtan bir şeydir. "Partimizin Söylemi" şeklinde başlayan bir ifade buna örnek gösterilebilir. Bir ideoloji, öğreti ya da bir görüşe mensup kişilerin kullandığı dil de, söylem olarak adlandırılabilir (Yüksel, 2002: 20). "Marksist söylem" gibi entelektüel disiplinler arasında söylem, özellikle de Marksist bakı açısıyla bir ideolojik mücadeledir (Sözen, 1999: 24). Söylemler mücadeleler yoluyla yapılanan olgulardır. Yani bir söylem tek başına ortaya çıkmaz, bir diğer söylem ile ilişkisiyle ortaya çıkar. Diğer bir ifadeyle de karşılıklı ilişkilerden doğar-

lar. Mesela; cins söylemi kadın erkek ilişkisinden, politika söylemi iktidar muhalefet söyleminden oluşur. Böylece söylemler birtakım etkileşim alanlarının bütünü olarak tanımlanabilir. Dini söylem, medya söylemi, feminist söylem gibi.

Wodak (1997) ise, söylemi gündelik dilin bir parçası olarak görür (aktaran Sözen, 1999: 26). Basit bir telefon konuşması bile söylem olarak kabul edilmelidir. Ona göre "iletişimi oluşturan spesifik dil" söylemdir (Sözen, 1999: 26).

Bu tanımlardan hareketle söylemin iki temel unsuru olduğu söylenir. Birincisi "dil", ikincisi "insan"dır. Söylemin üzerinde varolduğu iki alan olan dil ve insan, bir bakıma birer belirsizlik alanıdır (Sözen, 1999: 21). Söylemin birinci unsuru olan dil; bir niyetin açığa vurulması ve bir zihinden bir başka zihne aktarılmasına yarayan işaretler sistemi olarak tanımlanabilir (Grünberg, Batuhan, 1970: 9). Dil sayesinde insanlar düşüncelerini, inançlarını, isteklerini başkalarına bildirebilirler. Ayrıca herhangi bir duruma ait tutumlarını belirtirler. İnsan zihni ve toplumsal yaşamın karmaşık yapısı nedeniyle dilin kullanımı ve görevleri de karmaşık ve farklıdır.

Birçok dil felsefecisi tarafından tespit edilen dilin üç görevi vardır. Bunlar belirtme, bildirme ve yapma görevleri olarak belirlenmiştir. Dilin belirtme görevi, herhangi bir duygusal tepki ya da tavrımızı dışa vurma işlevini yerine getirir (Grünberg, Batuhan, 1970: 11). Mesela şiir dili duyguların açığa vurulması ve başkalarına aktarılması amacını taşıdığından dilin belirtme görevi içerisinde kullanılmış olur. Dilin bildirme görevi de, birtakım inanç, tahmin ve bilgileri bildirebilmek amacıyla kullanılır (Grünberg, Batuhan, 1970: 10). Örneğin "İstanbul kalabalık bir şehirdir", cümlesi ile bir bilgi, karşı tarafa aktarılmış olur. Yaptırma görevinde ise dilin emir kipinden cümlelerinde kullanılır. İnsanların davranışlarını etkileme amacı taşır (Grünberg, Batuhan, 1970: 12). Buna "Odayı temizleyin", "Sınava çalışın" türünden cümleler örnek olarak verilebilir.

Bunların dışında dilin törensel ve eylemsel görevleri de vardır. İnsanlar arasında toplumsal ilişkileri başlatma ve kolaylaştırmaya yarayan şekli törensel görevidir. "Günaydın", "Geçmiş Olsun", "Rica Ederim" türünden cümleler buna örnektir (Grünberg, Batuhan, 1970: 12).

Dilin eylemsel görevi; söz vermek, kabul etmek, ilan etmek gibi durumlarla ifade edilir. Çünkü söz veriyorum diyen bir insan, aynı zamanda söz verme eylemini de gerçekleştirmiş olur. Yine farklı bir şekilde "bu davranışınızı onaylamıyorum" diyen bir insan karşısındaki kişinin davranışını onaylamadığını dilsel bir eylemle ifade etmiş olur ve ayrıca karşısındaki kişiye "bu davranışı bir daha yapmayın" demiş ve bunu ima yoluyla belirmiş olur (Grunberg ve Batuhan, 1970: 12).

Halliday (1973) dilin yedi işlevinden bahsetmiştir (Yüksel, 2002: 28). Cümlelerle birlikte ifade edilirse dil; "istiyorum" denildiğinde araçlılık işlevinde, "sana söylediğimi yap" denildiğinde düzenleyici işlevinde, "gerçeklikleri ortaya koyan" tarzda kullanıldığında sunumsal işlevinde, "sen ve ben" tarzında kullanıldığında etkileşimsel işlevinde, "kişisel düşünceleri ortaya konması" tarzında kullanıldığında kişisel işlevinde, "bana nedenini söyle" denildiğinde nedenleme işlevinde, "hayali sistemlerin yaratılması" durumunda da hayali işlevinde kullanılmış olur.

Böylelikle dil iletişim için vardır diyebiliriz. İnsan dili içinde yaşadığı toplumda kazanır. Kazandığı bu dil ile dünyayı adlandırır (Zeyrek, 2003: 27). Dünya da ki nesneleri, olayları dil sayesinde tanır. Diğer bir taraftan insan, dünyayı, yaşadığı toplumun kendisine kazandırdığı dil ile tanır. Dili öğrenen bir çocuk, dil sayesinde toplumun değer yargılarını ve inançlarını öğrenir. Bu anlamda "dil toplumsal bilginin anahtarıdır ve bireyden bireye bilginin aktarılması sağlayan bir ortamdır" (Zeyrek, 2003: 28).

Zeyrek (2003: 23) bu konuda şu örneği verir: Türkçe'de kilim sözcüğü bir bilgi ve birikimin ürünüdür. Pek çok kültürde yaşanan yerin tabanına yayılan büyük olmayan bir örtü kullanılıyor olsa da Türk kültüründe kilim; (T.D.K.1983) yün olarak elde dokunan, halı deseninden açıkça farklı ve bulunduğu bölgenin geleneksel çizgi, desen ve renklerini taşıyan, sadece yere serilen değil, divan gibi oturma yerlerine de serilen bir dokuma türüdür (Zeyrek, 2003: 28). İngilizce'de " rug " sözcüğü ya da Almanca "die wolldecke", "der vorleder", "die brücke" gibi sözcükler kilimin bazı anlamını taşıyor olsa da hiçbiri Türkçe'deki kilim sözcüğünün sahip olduğu anlamı tam olarak yansıtmaz (Zeyrek, 2003: 28). Zeyrek, kilimin işlevlerinin, desenlerinin ve renklerinin sözcüğü oluşturan birimler olduğunu söyler.

Ona göre aslında neyin kilim olacağı toplumsal uzlaşmaya bağlıdır (Zeyrek, 2003: 28). Kilim Türk insanının yaşam biçiminden, estetik ve zevk anlayışından ortaya çıkan bir nesnedir (Zeyrek, 2003: 28).

Dil içinde birtakım nesneleri, olgu ve olayları adlandırmak için de birtakım kalıplaşmış sözcükler kullanılır. Bu sözcükler insanın toplum ve kültürle somut etkileşimleri ile ortaya çıkar (Zeyrek, 2003: 28). Dilimizdeki bir takım kalıplaşmış sözcükler, bizim dünya algılayışımızı yansıtır. Evlenen kişilere "Allah bir yastıkta kocatsın", bir ölüm olayında "Başınız sağolsun, Allah rahmet eylesin" vs türünden cümleler söylenir. Bu da insanların kültürü nasıl algıladığını ifade eder ve toplumun çeşitli yönlerini ortaya koyar (Zeyrek, 2003: 29). Bakhtin'e göre ise "dil kültürel şekillenmeleri belirler ve onlar tarafından belirlenir. Dil belli bir zaman ve yerin maddi ürünüdür." (Lye, 1998, Ok, 2003: 152).

Ferdinand Saussure de bununla ilgili olarak dilin, bireysel ve toplumsal nitelikleri olduğunu ve bunların bir kağıdın iki yüzü gibi birbirinden ayrılmalarının olanaksız olduğunu söylemiştir (Zeyrek, 2003: 29).

Genel anlamda iletişim; kaynak ve alıcı arasında bir bilgi aktarımı olarak tanımlanabilir. Fakat konuşan-dinleyici veya yazar-okuyucu arasındaki iletinin içeriği sadece dil düzeyinde anlaşılamaz. Aradaki mesaj ya da ileti sadece dil düzeyinde, diğer bir ifade ile dilbilimsel bağlamda sınırlı tutulamaz. Örneğin "Okuyun, dinleyin", gibi bir ifadeyi anlamak için bile bu sözcüklerin sadece dilbilimsel anlamlarını bilmek yeterli olmaz. Bu sözü söyleyenin kim olduğunun, nerede söylediğinin, niçin konuştuğunun, nasıl ve kime yönelik olarak konuştuğunun, niçin "okuyun" dediğinin de bilinmesi gerekir. Ayrıca dinleyeni de tanımak yaşını, cinsiyetini eğitimini vs. kısacası kimliğini de bilmek gerekir. Bunun dışında iletinin ortaya konduğu yer, zaman, iletinin amacı, kişilerin dünya görüşleri de önemlidir. Dili anlamada dilin kullanımını, işlevini, amacını, diğer fonksiyonlarla bağıntısını soyutlamak dili, diğer bir anlamda söylemi anlamayı güçleştirir.

Söylem bir "dil pratiği" olarak da adlandırılabilir (Sözen, 1999: 20). Yine söylem, farklı beyanlara ve farklı anlatımlara dayanır. Bilginin, ideolojinin, gündelik

hayatın dil içindeki kullanımı, birer dil eylemi olarak kabul edilir. Hatta gündelik konuşmalarda anlamsız gibi görünen ifadeler bile dilin kullanımı içerisinde anlamlı hale gelerek bir anlamı ya da söylemi ifade edebilir.

Söylemi anlaşılabilir hale getiren şey, ifadelerin, olayları n nerede ve nasıl ortaya çıktığıdır. Söylemi kullanan kişiler de söylemin anlaşılmasında ana unsurlardan biridir. Farklı şekilde ifade edersek; bir kimseye kimliğini kazandıran şey de yine o kişinin söylemidir. Yukarıda ifade ettiğimiz gibi bir dil pratiği olan söylem, diğer bir açıdan dilin basit olarak kullanımı değildir. Söylem, hayatın içindeki sosyal, siyasi, ekonomik ve kültürel alanlarla da ilgilidir.

Sözen'e göre söylemin bir dil pratiği olarak varlığı, doğal iletişim ortamlarında yer bulur."Dil pratikleri olarak söylemler, düzenlilikler, çelişkiler, kışkırtmalar, mücadeleler, baskı, açığa çıkma, özgürleşme, müzakere, uyum, çatışma vs gibi bir takım sosyal durumlara daha doğrusu sosyal bağlamlara ilişkindir." (Sözen, 1999: 13).

Sözen, söylemin sosyalite içerisinde, bireysel ve toplumsal iletişime bağlı olduğunu belirtse de, dilin bir pratik olarak kullanılmadığı durumlarda da söylemin varolduğunu kabul eder (Sözen, 1999: 13). Bir takım davranışlar, buluşlar, kültürel değişiklikler toplum tarafından kabul edilmese bile varlığını bir süre devam ettiğini belirtir. Örneğin baskı altında olan bir toplumda baskı devam ettikçe sessizlik de devam eder. Fakat bu oradaki durumun değiştiği ya da orada insanların bulunmadığı anlamına gelmez. Böylece sessizlik de bir söylem olarak kabul edilebilir (Sözen, 1999: 14). Örneğin yalan söyleme davranışı, doğruyu saklama eylemini de içerisinde barındırır. Ama bu doğrunun olmadığı gibi bir düşünceyi içinde barındıramaz (Sözen, 1999: 14).

Bir başka açıdan Ricoeur'a göre söylemin dört özelliği bulunmaktadır. Bunları sıralayacak olursak (Aktaran: Edgar, 1998:144-151):

- Söylemin Zamansal Özelliği: Öncelikli olarak hem konuşulan hem de toplumsal eylem ancak geçici olarak var olmaktadır.

- Söylemin Yazarı: Söylemin ikinci özelliği, metnin, yazarın zihinsel niyetinden ayrılmasıdır. Herhangi bir olayın ilk yorumu, bireyin edimi gibi görünürse de yorumlama süreci özneler arası bir zemine dayanmaktadır. Öncelikle yorumlama bizzat toplumsal gelenek içinde biçimlenmektedir.

- Söylemin Göstergesel Özelliği: Sunulan söylem ve buna benzer olarak toplumsal olay, ortaya çıktıkları dolaysız duruma belirgin biçimde gönderme yapmaktadırlar.

- Söylemin Hitap Edileni: Söylemin son özelliği evrensel hitap alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bakımdan konuşulan söylem belli bir durumda bulunan muhataplarına hitap ederken, yazılı söylemin hitap edileni, okumayı bilen herkestir. Okuyucu/ izleyiciyi kitlesi kendi kendini oluşturur ve yazarın denetiminin dışındadır.

Özetle insanlar arasındaki sosyal ilişkiler durağan değildir. Durağan olan sadece bu ilişkilerin yaz ılı metinleri olabilir. Söylem ise sürekli bir oluşumdur. Söylem bir sonuç değil bir süreçtir.

2. SÖYLEM TEORİLERİ

Söylemin varoluşunun eski Yunan düşüncesine kadar uzandığını önceki bölümde belirtmiştik. Söylem dil üzerinde ortaya çıkan bir oluşumdur. Bu nedenle dilin varolduğu günden beri söylem, insan hayatında yer etmiştir diyebiliriz. Dil üzerinde yapılan araştırmalar dili bir iletişim formu olarak kabul etmiştir. Dilbilim alanında yapılan araştırmalardan başka, felsefe, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, tarih, hukuk gibi insanı temel alan sosyal ilimler, dile, dolayısıyla da söyleme yönelik çalışmalar yapmışlardır. Böylece söylem sadece dilbilime dair bir konu olmaktan çıkıp sosyal bilimlere ait bir konu olmuştur.

Yapısalcılar olarak tanımlanan antropologlar, söylemi insanlar arasındaki iletişimle, insanların kullandığı dil ile açıklamışlardır. Onlara göre konuşma ve yazı birbirinden ayrılır. Söylem cümlenin ötesinde bir şeydir. Psikiyatrist Lacan söylem üzerinde öznenin rolünü ortaya çıkarmıştır. Derrida ve Foucault ise yapısalcılardan ayrı

bir yaklaşımla söylemi açıklamışlar ve anlamın sürekli değiştiği fikri üzerinde durmuşlardır. Söylemi inceleme konusu yapan bu teoriler söylemin anlaşılmasında ve söylem analizinin tarihi gelişiminde önemli yere sahiptir. Çünkü bu teorilerin "özne" kavramına verdikleri anlam ve "özne" konumlandırması, dil üzerine ortaya koydukları teoriler söylemi anlamada gereklidir. Bu yaklaşımları Sözen'in incelediği yaklaşım üzerinden; Yapısalcı yaklaşım, Derridacı dil söylemi ve Foucaultcu yaklaşım olarak inceleyeceğiz.

2.1 Yapısalcı Görüş

Yapısalcılık kültürel antropolojide Fransız antropolog Levi-Strauss'un ortaya çıkardığı bir akımdır. Levi Strauss ve de Saussure yapısalcı geleneğin önde gelen isimleridir. Antropoloji ve dilbilim arasında bir yerde duran bu yaklaşım olayların ve kurumların tarihi gelişimini değil belli bir zaman dilimi içindeki yapısını, bu yapıyı oluşturan öğelerin birbirleriyle olan ilişkisini araştırır.

Yapısalcılık Saussure'un 1916 yılında "Genel Dilbilim Dersleri" adı altında yayınlanan çalışmasıyla dilbilim alanında yeni bir dönem başlatmıştır (Sözen, 1999, s. 46). Saussure'e göre dil iki türlü incelenebilir. Dil, belli bir zaman dilimi içinde ele alınarak incelenirse "eşzamanlı" bir yaklaşım olur. Bundan farklı olarak dilin tarih içerisinde nasıl bir gelişme gösterdiği, nasıl değişiklikler geçirdiği incelenirse dil "artzamanlı" bir şekilde incelenmiş olur. Saussure dili belli bir zaman diliminde, bağımsız bir sistem olarak incelemeyi önermiştir (Kıran, 1983: 128). Örneğin Türkçe'yi 18.yy Türkçesi olarak ve 20.yy Türkçesi olarak ayrı ayrı incelediğimizde farklı iki sistem buluruz. Fakat burada dili anlamada asıl olan tarihi süreçteki bu farklılıklar değildir. Dilin tarihi gelişini bilmeden de, dilin kendi sistemini anlayabiliriz ve dili öğrenebiliriz. Çünkü dil zihinsel ve psikolojik bir olgudur. Kendine özgü bir yapısı vardır. "Dil psikolojik bir olgudur; dildeki her şey ruhsaldır; böylece, dil zihni özelliklere dayanılarak organize edilen kolektif bir üründür." (Saussure, 1985, aktaran Sözen, 1999: 46). Saussure'a göre dil bir göstergeler sistemidir. Dilin birimleri göstergelerdir (Kıran, 1983: 129). Gösterge, gösteren ve gösterilen olmak üzere iki tane-

dir. Bunların ikisi de zihinseldir. Gösteren bir konuşma ya da metindeki seslerdir ve bu gösterenler işitseldir. Gösterilen ise, dış dünya da ki nesneler ve kavram olarak bizim zihnimizde canlandırdığımızdır. Yapısalcılık konuşmaya ve ikili karşıtlığa dayanan anlam yapılarını esas alır. Bu yaklaşıma göre insan zihni, nesneleri ikili karşıtlıklar şeklinde algılar. Dilbilimin gösteren-gösterilen sisteminden oluştuğunu kabullenerek, insan zihninin temelini de ikili karşıtlık anlayışına dayandırır.

Yapısalcılıkta ham-pişmiş, beyaz-siyah, uygar-yaban vs gibi bir kategorileşme vardır (Sözen, 1999: 44). R.Barthes bu durumu "gösterge özü gereği dolaşan bir gerçeklik ölçüde dolaysız bir biçimde ötekini içerir." diyerek ikili karşıtlık ilkesinde, ötekinin varlığının şart koşulduğunu belirtir.

Söylemi ilk inceleyen yaklaşım yapısalcılıktır. Yapısalcılık dili bir iletişim formu olarak düşünür. Daha önce de belirttiğimiz gibi dil içerisinde gösteren; konuşmanın sesleri, gösterilen ise kavramlardır. Böylelikle konuşma da göstergelerden ortaya çıkar. Saussure'a göre dil bir nesnedir ve kendine özgü bir göstergeler sistemidir.

Levi Strausse'un ise ilkel toplumlardaki akrabalık sistemleri üzerindeki antropolojik bir araştırması vardır. Bu araştırmada Strausse, ilkel toplumlar hakkında doğrudan bir bilgi vermez. Ona göre kültürün içindeki bir takım kalıplar insan zihnindeki kalıpların ürünüdür. Sanat, akrabalık ilişkileri, dinler, gelenekler insan zihnindeki yapılardır. Strausse daha çok söylemlerin bir bağlamdan diğer bağlama geçişi sırasındaki değişimi inceleme amacını taşımıştır. Burada araştırma konusu olan bireylerin, içinde bulundukları sistemin bir özelliği olmalarını inceleme konusu yapmıştır (Sözen, 1999: 48). Yapısalcılıkta Strausse'un bu görüşüyle söylem de, tek başına değil bir bütün olarak incelenir. Yani her bir söylem bağlı bulunduğu gurubun özelliğini yansıtır.

Yapısalcılar metnin söylemi için " anlatı" kelimesini kullanırlar (Sözen, 1999: 49). Buna göre her bir anlatının iki öğesi vardır (Sözen, 1999: 48). Anlatının bileşenlerinin ne olduğu 'hikaye'dir. Bu bileşenlerin nasıl oluştuğu ise 'söylem' olarak ifade edilir. Söylemi; anlatı metni, eylemler, karakterler, olaylar, ortamlar oluşturur

(Sözen, 1999: 49). Bir olaydaki hikaye kapsamdır. Söylem ise açıklamadır (Sözen, 1999: 49).

Kısaca yapısalcılara göre dil, iletişimi sağlayan önemli bir formdur. Aynı zamanda da bir göstergeler sistemidir. Yine dil psikolojik bir olgudur. Dil ile ortaya çıkan söylemler ise, kişilerin bağlı bulundukları gurubun özelliklerini yansıtır.

Böylelikle söylemi kullanan kişilerin psikolojilerine ve içinde bulundukları grubun özelliklerine dair çıkarımlar yapabilmek mümkün görünmektedir.

2.2. Deridacı Dil Söylemi

Derrida Cezayir'de doğmuş Fransız felsefecisi ve edebiyatçısıdır. Aynı zamanda yapısökümcülük ya da yapıçözümcülük olarak bilinen düşüncenin de kurucusudur. Derrida'nın yapısökümcü yöntemi bir metnin yapısını derinden araştırmak demektir. Yapısökümcülük metinde yapıyı oluşturan öğelerin çözümlenip sonra aynı şekilde tekrar kurgulanması esasına dayanır. Metnin derin yapılarını araştırmayı hedefler. Derrida'nın geliştirdiği bu yöntem sadece felsefede değil, edebiyat, dilbilim, mimari, hukuk ve metafizik alanında da yenilikler getirmiştir.

1967'de yayınlanmış olan De la Grammatoligie adlı eserinde dil sorununu ele almıştır. O'na göre dil yapısalcıların düşündüğünden daha belirsiz ve karmaşıktır. Yapısalcılığı, özellikle Saussaure'u ve Levi-Strauss'u yeniden değerlendirmiştir. Yapısalcıların kullandığı ikili karşıtlık ilkesini, Derrida farklı şekilde kullanır. Bu ikili karşıtlıkları oluşturan öğelerin her biri, bir diğeri ile ortaya çıkar. Yine Derrida dilin bir gerçekliğe işaret etmediğini, sadece bir gerçekliğin yapılanmasına yardım ettiğini söyler (Sözen, 1999: 58). Dil kendi başına bir gerçekliği yansıtmaz. "Dil, dilden sökülüp atılamaz ölçüde metaforiktir." (Bilgegil, 1989, Sözen, 1999: 58 den naklen).

Derrida düşüncesinde bir metinde daima farklı anlamlar vardır (Sözen, 1999: 63). Bir metnin içinde birden çok alternatifi seçme olanağı veren farklı anlamlar bulunur. "Bir metin değişmez bir gerçekliğe ve sona sahip değildir, metnin otoritesi

geçicidir (Sözen, 1999: 61). Göstergelerin başka göstergelere işaret ettiği gibi metinlerde diğer metinlere işaret eder.” (Sözen, 1999: 61). Derrida yazı içinde söylemi keşfetmeye çabalar. Söylem oluşumları içinde anlamların nasıl oluştuğunu araştırır.“Bir metnin özel ya da genel anlamından söz edilemez. Metinler her zaman bir söylem formuna sahiptir. Bir metnin anlamı tamamıyla ne yazarı n ne de okuyucunun kontrolündedir. Yazar tarafından belirlenmiş olan anlam sınırlıdır; fakat edebi metin her zaman açıktır. Kelimeden kelimeye, cümleden cümleye anlam üretir.” (Sözen, 1999: 63).

Derrida’ya göre yazı, bir konuşmayı sözlü ve işitilen bir durumdan çıkarır (Sözen, 1999: 61). Yazı bir görme duyusuna hitap ettiği için düşünmeye dönüşür. Yazı düzenli ya da istikrarlı bir oluşum değildir. Örneğin sözlü bir konuşmada, konuşan kişi sözleriyle eşzamanlı bir durumda bulunmaktadır. Anlamın sözün içinde olduğu varsayılır. Fakat Derrida’ya göre anlam sözün içinde belirlenebilecek bir şey değildir. Anlam da, sürekli değişen bir şeydir. Çünkü dil içindeki göstergeler her zaman başka anlam bağlamından geçip, başka anlama gelir. Derrida, aynı zamanda göstergelerin (ya da işaretlerin) işaret ettiği bir alan ve bu göstergelerden uzak bir alanın imkansız olduğunu ileri sürer. Gösteren’den bağımsız bir gösterilen mümkün değildir. “Derridacı anlamda dilin ne anlama geldiği tam olarak anlaşılmaz. Dil Derridacı anlamda ebedi olarak ele geçmez ve tamamlanmaz. Dilin dil kullanıcıları tarafından ne anlama geldiği asla mükemmel bir şeklide iletilemez.” (Sözen, 1999: 57).

2.3. Foucaultcu Bilgi-Güç Söylemi

Foucault 1926 da Poitiers’de doğmuş felsefe ve psikopatoloji diploması almış, Clermont-Ferrard Üniversitesine felsefe bölüm başkanlığı yapmış Fransız psikologdur. Foucault’nun görüşleri post-yapısalcılık düşüncesi içinde kabul edilir.

Düşüncelerinde Nietzsche ve Marks’dan etkilenmiştir. Saussure ve Levi-Strauss’un yapısalcılıkta ele aldığı “özne” fikrini geliştirerek kullanmıştır. Foucault daha çok akıl hastaneleri, hapishaneler gibi yerleri inceleme konusu yapmıştır. Bu ortak mekanların özelliği buralarda, beden kısıtlamasının olmasıdır. Foucault’a göre

iktidar, tüm bedenleri kısıtlama altı na almaya çalışır. Bu iktidardan kasıt ise, sadece devlet değildir. İktidar her yerdedir. Özellikle gelişmiş ülkelerde herkesin ne yaptığı, nerelere gittikleri, evinde neleri kullandıkları, ne kadar telefon görüşmesi yaptıkları, nerelerde oturduğu bellidir. Toplumsal gelişme insanlara konfor verir ama bir yandan da onların özgürlüğünü kısıtlar Foucault sosyal bilimlerde söylemin kurucusu sayılır (Sözen, 1999. s. 64). Foucaultcu söylem teorisi, bir bilgi teorisidir. Foucault bu bilgiyi ortaya çıkaran durumlara yönelir. Söylem kurumlarla, davranış kalıplarıyla ilişkili bir yapıdır (Sözen, 1999: 67). Foucaultcu bilim anlayışı ben'in (self)., yani kendiliğin araştırmasıdır. Burada Foucault 'un yöntemi arkeolojidir (Sözen, 1999: 67).

Foucault bu yöntemle insanın bedeni üzerindeki söylem etkilerini göstermeyi hedefler. O'ndaki özne ya da öznellik düşüncesi doğal değildir. Öznenin ortaya çıkmasında etkili olan kurumlar, pratikler vardır. Herhangi bir insan eylemini anlamak ya da bir söylemi anlamak için, onu ortaya çıkaran kurumları incelemek ve analizini yapmak gerekir (Keskin, 2005: 1).

Modern toplumdaki kurumlar her zaman tarihsel dönüşüm içinde şekillenir. "Disiplin, modern iktidar rejimini belirlemiş ve böylece birey sürekli diğer bireylere ve kendisine karşı ölçülüp sistemsel bir biçimde "normal" toplumsal davranışın standartlarına doğru yönlendirilmiştir. Bunlara ek olarak, yeni iktidar rejiminde bireylerin "çevrelenmiş" yaşamlarını sürekli tehdit eden disiplinsiz bir davranışın olması durumundaysa, iktidar rejimi içinde daha olanaklı bir alıkoyma biçimi içselleştirilir. Bu yeni gerçek rejimi yalnızca alıkoyma durumlarında (akıl hastaneleri, hapishaneler gibi) değil, aynı zamanda yeni idare stratejilerinin uygulanım alanları olan fabrikalar, yatılı okullar ve orduda da ortaya çıkmıştır ve bunları izleyerek, ailelere ve sonuçta da modern bireylerin zihniyetlerine dek uzanmıştır. Bu yeni disiplinci iktidarın temel amacının normalleştiren bireyleşme olduğu söylenebilir." (Özdemir, 2007: 2). Foucault için hapishaneler, onların yönetmeliği, işleyişi, kararları değil, hapsetme uygulamaları esas söylemi oluşturur (Sözen, 1999: 70).

"Arkeoloji ile kastettiğim şey belli bir dönemde belli bir toplumun tanımını veren kurallar bütünüdür." (Sözen, 1999: 67). Burada Foucault tarafından kuralları

tanımlanan arkeoloji, bir anlamda söylemin tarihinin yazımıdır (Sözen, 1999: 67). Bir diğer anlamda bir söylemi analiz etmek; insani bilimlerin tarihini incelemek, yani onun arkeolojik olarak araştırmaktır. Bilginin arkeolojisi, bir anlatımın düzeni üzerinde çalışır. “Arkeoloji arşivin tanımlanmasıdır.” (Sözen, 1999: 67).

Foucault söylem çalışmaları için beş kavramı gerekli sayar (Sözen, 1999:

67). Bu kavramlar “Söylenebilirlik”, “muhafaza ” , “hafıza” , “yeniden işler kılma ” ve “ kendine mal etme” dir.

Söylenebilirlik; söylemi mümkün kılan olaylarla ifade edilir. Muhafaza; hangi söylemlerin kalıcı olduğu, hangilerinin iz bırakmadan kaybolduğu, hangilerinin kendini devam ettirdiği veya kendini yerini koruyamadığı ile ilgilidir. Hafıza ise hangi söylemlerin unutulduğu, hangilerinin dışladığı, hangilerinin herkes tarafından geçerli olarak saklandığı ile ilişkilidir. Yeniden işler kılma ise; eskiye dair unsurları n hangilerinin kalıcı olduğu veya farklı biçimlerde yeniden oluşturulduğu, hangi söylemlerin farkl ı şekillere dönüştürüldüğü ile ilgilidir (Sözen, 1999: 67-68).

Böylelikle Foucault’un söylem teorisi tarihe bağlı bir teori olarak kabul edilir (Sözen, 1999: 69). O, farklı söylemleri toplayıp kümelendirerek onlar arasındaki bağları inceler. Birtakım kurumları, ideolojileri değil, bir dönemde kabul edilen durumları, olayları kuşatan pratikleri analiz etmeyi önemser (Sözen, 1999: 70). Analiz, pratikler (yani; nerede ne söylendiği, nerede ne yapıldığı). ile bağlant ı kurularak açıklanır (Sözen, 1999: 70).

3. SÖYLEM ANALİZİ

Bugün söylem analizi konusunda oldukça karmaşık bir durum mevcuttur. Söylem analizi adı anıldığında, bunun nasıl bir analiz olduğu sorusuyla beraber; bir sosyal analiz mi, bir linguistik analiz mi, yoksa bir metin analizi mi sorusu da sorulur. Aslında söylem analizinin hem sosyal bir analiz, hem linguistik bir analiz, hem de bir metin analizi olduğu söylenebilir. Bazı araştırmalarda sosyal teoriler kullanılırken diğerlerinde bunların kullanılmaması söylem analizi konusunda ortaya çıkan belirsizliğin sebebi olarak gösterilebilir.

Hermeneutik de önemli isimlerden biri olan Dilthey, sosyal yaşamın doğa yasalarıyla açıklanmasını eleştirmiştir. Dilthey'e göre sosyal yaşamdaki olaylar fiziksel kurallarla açıklanamaz (Sözen, 1999: 107). İnsan, özgür iradeye sahip bir varlık olduğu için, davranışları önceden tahmin edilemez ve insan davranışlarının kendine özgü özellikleri vardır. Bu yüzden insanın eylemleri ve sosyal olaylar hakkında, genel değerlendirmelere ve genellemelere varılamaz (Sözen, 1999: 107).

Dilthey'den farklı olarak Durkheim ise; sosyal olayların genellenebileceğini ve fiziksel kurallara bağlı olduklarını savunmuştur. Avrupa ülkelerinde intihar olgusunu inceleyen Durkheim; toplum düzenleri değişse de intihar olaylarının değişmediğini, sosyal hayatın yapılanması farklılaşmış olsa da, intihar olgusunun değişmediğini söyler (Sözen, 1999: 108). Bu değişmeyen olguları toplumsal yasalar içinde bulunan ve değişmeyen fiziksel yasalar olarak görür (Sözen, 1999: 108).

Weber ise insan eylemlerinin iradeye bağlı olsa da tahmin edilebileceğini savunmuştur (Sözen, 1999: 108). Ona göre doğa bilimleri, deneysel yöntemleri kullanarak dolaylı bir anlama sağlar. Sosyal bilimler ise gözlem vasıtasıyla doğrudan bir anlama sağlar (Sözen, 1999: 108). Örneğin bir kimyacı, kimya alanında incelenen maddelerden biri değildir, o maddelere benzerliği yoktur ve madde gurubu içinde bir varlık değildir. Ama bir sosyolog veya psikolog, araştırma yaptığı insan gurubunun bir üyesi durumundadır (Sözen, 1999: 108).

Weber ve Dilthey'in açtığı görüşler ile sosyal bilimler, doğanın etkisinden uzaklaşarak insanı incelemeye başlamıştır (Sözen, 1999: 108). Böylelikle yorum gücü etkili olmaya başlamış, yeni bilgi alanları ortaya çıkmıştır. Bu bilgi alanları ile yazılan-yazılmayan, konuşulan-konuşulmayan, söylenen-söylenmeyen, ima edilen vs. türünden bilgiler bilim alanına girmiştir.

Alman fenomenolojisinde ve Fransız postyapısalcılığında dil üzerine yoğunlaşılan ilgi sonucu, niteliksel araştırmalar içerisinde; konuşma ve yazma konusundaki çalışmaları geliştirip zenginleştiren söylem teorileri gelişmiştir (Parker, 1994: 91). Psikolojide de niteliksel araştırmaların gelişmesi; psikologların "pozitivist

fetişizm"i bırakmalarına ve "anlam"ı araştırmaya yönelmelerine neden olmuştur (Parker, 1999: 91).

Böylece insanların gündelik hayatta inşa ettikleri "anlam"a ilgi gösteren araştırma yöntemleri kullanmaya başlamışlardır. Sosyal bir dünyanın kapalı bir sistem olmadığı, anlamın sürekli değiştiği görülmüş, yine anlamın statik değil, dinamik olduğu gerçeği daha açı k bir şekilde ortaya çıkmıştır (Parker, 1999: 92).

Sosyal alandaki insan eylemleri de zamanla insanla birlikte anılmaya başlanmıştır. Çünkü eylemler bireylerin ortaya koyduğu pratikler olarak bireylerin etkilerini taşımıştır. Böylelikle birey; toplum tarafından yönlendirilen nesneler değil, toplumu yönlendiren, toplumdaki eylemleri inşa eden bir güç olarak anlaşılmaya çalışılmıştır. İnsanların günlük konuşmalarında bile sosyal bir gerçekliğin, bir oluşumun yapılanması bulunur hale gelmiştir.

Söylem analizi, sosyolojik ve etnometodolojik çalışmalar sonucu sosyal bilimler arasında yer almıştır. Etnometodoloji insanların, gündelik hayatları içinde tam olarak bilincine varmadan, kendi kullandıkları yöntemlerin veya eylem kurallarının genel adlandırılış biçimi, bilimi olarak tanımlanabilir. İnsanların sosyal gerçekliği nasıl anlamlandırdıklarının sonucudur. İnsanların gündelik toplumsal etkileşimler sırasında başkalarının söylediklerine ya da yaptıklarına nasıl anlam kazandırdıklarını inceler. Etnometologlara göre sosyal düzenin kendi başına bir gerçekliği yoktur. Onlar daha çok düzenin, ortam içinde bulunanlar tarafından o ortama katıldıklarını savunurlar. Yani insanların karşılaştığı durum veya eylem ne olursa olsun onları "anlamlandırmaya " veya "düzenlemeye" çalışırlar. Etnomedologlar insanların gündelik yaşamdaki eylemleri, nesnel ve öznel ifadeleri üzerinde durur.

"A.B.D de hippi hareketine bağlı bir entelektüel düşünce ya da yakla şım olarak ortaya çıkan etnometodoloji, eylemleri bireysel düzen ile kavramaya çalışır ve sosyal düzenin içselleştirilmiş değer, norm ve kuralları yerine, bireylerin düzeni nasıl kurduklarıyla ilgilenir. Bireyler gündelik hayatta sağduyu bilgisi ve rasyonallikle konuşmalarını sıraya koyarlar (indexical). Genel bağlamdan bağımsız olarak bireyler etkileşim içinde kelimelerle konuşarak gerçekliği yapılandırırlar; işte etnometodoloji

bunların açıklanması ve pratik eylemlerin rasyonel özelliklerine dair bir inceleme-dir." (Sözen, 1999: 111).

Sağduyu bilgisi; gündelik bilgi, "adından da anlaşılacağı gibi insanların gündelik hayatlarında ve en sıradan deneyleri sonucunda elde etmiş oldukları sıradan bilgidir. Bu bilginin kaynağı, bütün insanların temelde aynı biyolojik yapıya ve benzer toplumsal koşullara sahip olmalarıdır. Mesela ister dahi, ister en sıradan insan olsun herkes yağmurun ıslattığını, ateşin yaktığını bilir; kırmızıyı kırmızı, sıcak şeyleri sıcak şeyler olarak adlandırır. Yine insan böyle bir bilgi sayesindedir ki yiyeceğin açlığı gidereceğini, ilkbaharın arkasından da yazın geleceğini bilir. Bu tür bir bilgi, bilinçli bir araştırma yöntemi sonucunda elde edilmiş olmayıp ister istemez, farkında olmaksızın kazanılır ve yapısı itibariyle de sistemsizdir" (Arslan, 1994: 7). Etnometolojik çalışmalar gündelik hayatın basit olay ve ilişkileri ile ilgilenir. Toplumsal bir varlık olarak insan eylemleri, bu yolla incelenebilir ve açıklanabilir. Etnometodoloji, sosyal ilimlerdeki araştırmaların bilimsel gerçekliklerle açıklanmasına da karşı çıkar (Sözen, 1999: 111).

"Goffman'a göre söylem, güncel bir sosyal etkileşimden ziyade, bireyin kendi kendinin sunumu (self presentation). ve kendi kendinin bilincinde ve yeteneğiyle kendi kendini oynamaya (self-staging). ve korumaya ilişkin bir süreçtir." (Sözen, 1999: 113). Buna göre bireyin kendini sunumunu inceleme konusu yapan bir analiz de, bireyin asıl doğasını inceleme konusu yapmaz. Bireyin bu doğasını bize sunmasına veya kişi olarak varlığını ortaya koymasına yardımcı olan iletişimsel yeteneklerini incelemek gerektiğini ortaya çıkarır (Sözen, 1999: 113).

Böylelikle konuşma analizi etnometodolojinin bir dalı olarak ortaya çıkmıştır. Sonuçta konuşma analizi de, bireylerin sosyal eylemleriyle ilgili bir analiz olarak görüldüğü için söylem analizinin bir parçası olmuştur. A.B.D de söylem analizi, konuşmanın etnografisi (konuşma kullanım bilgisi) olarak adlandırılan yöntem etrafında şekillenmiştir (Yüksel, 2002: 29). Konuşma analizi ise kurumsal ilişkilerden çok, gündelik konuşmalar üzerinde yapılır ve konuşma üzerindeki etkileşim özellikleri incelenir.

Söylem analizi konusunda çoğunlukla hasta-doktor, öğretmen-öğrenci diyalogları incelenmiştir. Yine konuşma analizi konusunda Yüksel'in (2002). 'Trafik ve Polis Anonslarının Söylemsel Analizi' adlı yüksek lisans tezi de, bu bakımdan farklı bir çalışmadır.

Söylem analizinin verisi söylemin kendisidir (Sözen, 1999: 115). Söylem için nesne ise; gözlemler, konuşmaların teyp kayıtları, yazılı metinler, sözlü veya sözsüz metinlerdir. Bu türdeki nitelik analizlerinin hepsi "sosyal hayatın yapılanan görünümlerinde bilgi ve dilin nasıl birbirine bağlı olduğunu" göstermesi açısından önemlidir (Sözen, 1999: 115). Kısaca söylem analizi, dilin kullanımı sırasındaki anlamı ve ortaya çıkan ilişkileri inceler. Analizi yoluyla da söylemler yeniden üretilmiş olur (Parker, 1994: 23).

Söylem analizi söz konusu olunca karıştırılan şey, söylem analizinin bir içerik analizi olduğu fikridir veya içerik analizine benzer bir analiz olduğudur. Söylem analizi içerik analizinden ayrı bir analiz türüdür. İçerik analizi nicel bir araştırma yöntemidir. Söylem analizi ise nitel araştırma yöntemi olarak adlandırılır (Sözen, 1999: 103).

Söylem analizi bahsine geçmeden önce, ondan farklı olarak içerik analizinin genel özellikleri hakkında şunları söyleyebiliriz. İçerik analizlerinin 20.yy başlarında Columbia Gazetecilik Okulunun gazetelerde nicel analize yönelik araştırmalar yapması ile ortaya çıktığı kabul edilir.

a) İçerik analizlerinde nicel veriler esas alınır. Belli sıfatlar, belli temalar, belli sözcükler, belli özelliklerin yer alıp almaması, yer alıyorsa, bunların sıklık derecesi nicel verileri oluşturur (İnal, 1996: 77).

b) İçerik analizlerinde bilimsel bir sonuç ve bilimsel bir gerçeklik iddiası vardır (İnal, 1996: 77). Her türlü sembolik davranışın betimlenmesinde kullanılan nesnel bir yöntemdir.

c) İçerik çözümlemesi diğer bir anlamda belli bir takım özellikleri kategorileştirme işidir. Üzerinde durulan esas konu ise, araştırma konusu nesnede ‘ yinelenen özellikler’dir (İnal, 1996: 77).

d) İçerik çözümlemesinde değer yargılarından, öznel düşüncelerden uzak durulur. Içerik analizinde bir takım sanatsal değerlendirmeler yapılamaz. Özgünlük ve kişisel görüşler göz ardı edilir (İnal, 1996: 77). Örneğin bir yıl içerisinde eğitimle ilgili yayınlanan makalelerde öğrenci ile ilgili konuların ne kadar yer aldığı ve bu konunun yer alma sıklığı, içerik analizinin konusudur. Diğer bir örnekle, yazılı basında hangi konuların haber olduğuna ilişkin bir çalışma yapılıyorsa, bu çalışmada politika haberleri, ekonomi haberleri, sağlık haberleri, adliye haberleri, kültür ve sanat haberleri, kaza haberleri, magazin haberleri gibi birçok alt başlık nicel veriler için kategori olarak seçilebilir.

e) İçerik çözümlemesi bir sınıflama işlemidir, iletişimin görünen içeriğinin nesnel, sistematik ve nicel yollardan betimlenmesidir.” (Bilgin, 2000: 1). Söylem analizi sosyal bilimler içerisinde kullanılan nitelik analizleri arasında bir analiz türüdür. Gözlem analizi, davranış analizi gibi birtakım analizler ile benzer özellikleri vardır (Sözen, 1999: 103). Nicel analizler doğa bilimleri metodolojisinin bir parçası iken, nitelik analizleri sosyal bilimler metodolojisine ait bir araştırma yöntemidir (Sözen, 1999: 107). Nitelik analizleri bir süreç olarak etkileşim ortamlarını araştır ır. Pozitivist bir bakış açısıyla nesneleri incelemek yerine hermeneutiği kullanır (Sözen, 1999: 103). Sonuç olarak istatistikî verileri değil, ayrıntılı açıklamaları ve yorumu ortaya koyar (Sözen, 1999: 103).

Nicel bir analizde incelenen bir nesnenin sıklığı ve yoğunluğu esas alınırken nitel bir analizde adlandırmalar ve sıfatlar incelenir. İnceleme konusu nesneler sınıflandırılır ve bu sınıflandırmalar belli kategorilere göre ayrılır. “İçerik analizi yöntemi belirlenmiş bir analizdir ve analizde dışsal özellikler üzerinde durulur. Söylem analizi çoklu yöntemlerle çalışır ve analizde içsel özellikler üzerinde durulur.” (Sözen, 1999: 117). Ayr ıca söylem analizini diğer nitelik analizlerinde ayıran özellik kendini eleştirebilir bir niteliğe sahip olmasıdır (Sözen, 1999: 102). Nitelik ve nicelik analizleri arasındaki farklar kısaca şöyle de açıklanabilir:

Nitelik analizinde anlam, içsellik, yorum, tecrübe ve süreç üzerinde durulur. Nicelik analizlerinde ise deney, ölçüm, bilgi ve tekrar eden oluşumlar üzerinde durulur (Sözen, 1999: 107). İnal'a göre söylem analizini tamamlayıcı verilerin toplanmasında içerik analizi kullanılabilir (İnal, 1996: 88). Van Dijk söylem analizinin ilk retorik çalışmaları kadar eski olduğunu söyler. Retorik; fikirleri, düşünceleri en iyi bir biçimde ifade etme, etkili konuşma sanat ı olarak dili, mahkemede adaleti gerçekleştirmek, politikada yarar sağlamak, v.b gibi temelde ikna etmek amacıyla, en etkili bir biçimde kullanma sanatı olarak ortaya çıkmıştır). Retorik üzerinde en çok çalışan ve onu geliştiren sofistlerdir. Sofistlere göre sözün büyük bir gücü vardır. Gorgias'a göre bu güç, aydınlatan ve bilgi veren bir güç değil de, dalgalandıran, harekete geçiren, sürükleyen ve etkileyen bir güçtür. Gorgias, bu çerçeve içinde retorik sanatını geliştirmek için çabalamıştır.

Yunan'da Aristoteles ve Theophrastos gibi düşünürlerin teorik çerçevesini çizdikleri retorik, dili doğru bir biçimde kullanma sanatı olarak tanımlanan dilbilgisinin tersine, dili iyi, güzel ve etkili bir biçimde kullanma sanatı diye tanımlanır.

İslam dünyasında, belagat olarak da adlandırılan retorik, cümle kuruluşlarını, cümle yapısını inceleyen ve cümle içinde uyulması gereken kuralları gösteren "maani" olarak yer bulmuştur. Bir konuyu bir başkasına açık ve anlaşılır bir şekilde, en etkileyici ve inandırıcı bir biçimde nasıl anlatacağını konu alan bir ilim dalı tanımlanabilir. Modern dönemde ise, dilbilgisinden, dili doğru bir biçimde kullanmaktan çok, bilimsel söylemle karşılaştırılan retorik, hakikati aktarmayan, etkileyici ve abartılı mesajlar bütününü gibi tanımlanmıştır. Ama dili kullanmanın yeni yollarını ortaya koyarak, dilsel imkânlarımızı geliştirmiş, dünyayı görebilmenin ve anlayabilmenin farklı yollarını açmıştır denilebilir.

İlk retorik çalışmaları politik ve hukuki ortamlarda gelişmiştir (Sözen, 1999: 120). 20. yy da dilbilimin gelişmesiyle "dil analizi" ne ilgi çoğalmış ve bu gelişme de söylem analizinin gelişimine katkıda bulunmuştur. 20.yy felsefesi, sosyal gerçeklikleri ve bu gerçeklikleri inşa eden insanı ele almıştır. Diğer bir ifade ile dil sayesinde insan hayatındaki birtakım gerçeklikler sosyal hale geldiğinden, insan ve dil incele-

me konusu yapılmıştır. Bireylerin kendi kendini sunumu, anlatım biçimleri, anlama biçimleri, birbirleriyle iletişim şekilleri ile dil, birer sosyal gerçekliğe dönüşmüştür.

Söylem analizi aynı zamanda disiplinler arası bir analizdir. Söylem analizi konusunda bize bilgi veren ve aynı zamanda söylem analizinin disiplinlerarası bir analiz olduğunu anlatan ilk eser Wladimir Propp' un 1928 de yayınlanan ve 1958 de

İngilizceye çevrilen "Morphology of the Folklate" (Masalın Morfolojisi) adlı eseridir (Yüksel, 2002: 25). Bu eserde bir konunun etrafında birçok söylemin olduğu, tek bir söylem incelenirken bile söylemin tek bir biçiminin olmadığı anlatılmıştır (Sözen, 1999: 120). "Söylemler sabit bir dil kullanımı veya inşası değildir. Her söylemsel durum yeni bir söylem üretir" (Sözen, 1999: 33).

Söylemler anlamaya yorum katıldığı için değişir, bir söylem başka bir söylemi üretir. Bir söylem birçok söylemle iç içedir. Dolayısıyla analizde birçok söylemi içinde barındıran söylemlerarası bir analizdir.

Söylem analizi konusunda 1960 larda yapılan çalışmalar dağınıktır. 1964 ve 1966 da Fransa'da yayınlanan "Communication 4" ve "Communication 8" semiolojik alanda iletişimle ilgili yayınlanan ilk eserdir (Sözen, 1999: 121). Amerikada ise Hymes, 'Language, Culture, Society' (Dil, Kültür, Toplum). (1964). adlı yayınladığı eserde, söylemi çok fazla incelenmemiş ama konuşma ve iletişim biçimleri üzerinde incelemelerde bulunmuştur (Sözen, 1999: 121).

1970'lerden sonra dilin gündelik olağan kullanım ı incelenmeye başlanmıştır. Witgenstein'ın dil felsefesinin etkisiyle beraber 1970'li yıllarda ortaya çıkan en önemli gelişme; konuşma ve yazı dilinin basit anlatım olmadığı, sosyal bağlam içinde anlaşılması gerektiği fikridir.

Witgenstein'a göre dilin anlamı, kullanımına bağlıdır (Sözen, 1999: 30). Belli bir bağlamda kullanılan cümleler konuşmacıya, onun niyetine, inançlarına gönderme yapar. 20. yy felsefesi, dili sadece sözcük, ses, dilbilgisi kuralları olarak tanımlamaz. Dilin insanla ilişkisini kurar (Sözen, 1999: 109).

Bilimin sosyal olarak nasıl inşa edildiğine bakan bilimsel bilginin sosyolojisi, konuşma mekanizmaları na bakan sohbet (konuşma). analizi ve gündelik yaşamdaki adlandırmalara bakan etnometodolojinin etkisiyle araştırmacılar dil üzerindeki tutarlılığı, tekbiçimciliği önemsemeyi bırakmış, dilin çeşitliliği üzerinde durmuşlardır (Parker, 1999: 93).

Söylem analizi, kullanılan dilin incelenmesini esas alan, sosyal araştırmalar arasında bir yöntemdir. Psikoloji ve dilbilim arasında çalışan bir disiplindir. Söylem analizi bir takım bilgiler keşfetmeye yönelik bir analizdir. Söylem analizinde bir pratik olarak dil incelenir. Dil ile sağlanan ifade ve beyanlara yönelinir. Yani söylem analizinde asıl ilgi dile yöneliktir. Söylem analizi "söylemsel birimler ve birim öbekleri (sözceler) arasındaki bağlantıları incelemek demektir." (Rifat, 2001, s.36).

Dili pratiğe dönüştüren şeyler ise ifade ve beyanlardır. Yani bir eylem olarak konuşma ve yazma eylemleridir. Dil odağa alınarak dildeki eylemlerin değişimi ve dönüşümü incelenir. Diğer söylemlerle de ilişki kurulur. Böyle olmakla beraber söylem analizi, dili sadece dilbilimsel boyutu ile incelemez. Dilin daha üst seviyedeki özelliklerini de hesaba katar. Kelime, cümle gibi yapılarla birlikte dilin üst düzey yapılanmalarıyla ilgilenir. Çünkü bir metin, dilsel boyutun dışında da bir şeyler belirtir (Rifat, 2001, s.36). Analiz ideolojik, politik, ekonomik ilişkiler üzerinde uygulanır. Yine analiz bu ilişkilerin belli bir söylem üzerinde nasıl bir değişime ve dönüşüme uğradığını göstermeye çalışır. Dilin kendi içinde bir anlamı yoktur, o sosyal ve kurumsal ilişkilerle pratikleşir.

Söylem analizi, sosyal dünyaya bir metin gibi bakar. Ayrıca sosyal dünyayı, içinde yatan psikolojik süreçlerin açığa çıkarılabileceği bir metinler sistemi olarak görür (Parker, 1994, s 100). Buradaki psikolojik süreçten kasıt, insanların zihnindeki mekanizmalardır. Metinlerin çoğu bireylerin psikolojisine dair varsayımlar içerir.

Bir metin analiz edilerek metnin yazarının zihnindeki şema(Şema; nesne ve olayların zihinde temsil edilebilmesi, Morgan, 2006, s.57). ortaya çıkarılabilir. Nesne ve olayların zihinde nasıl temsil edilebildiği ortaya konabilir.

“Söylem analizi, ifade ve beyanlara yönelip dilin fonksiyonelliğini ve yapılarını tasvir eden bir araçlar alanı sağlar. Böylece izole edilmiş kelimeler değil, bağlam içerisindeki kelimeler dikkate alınır. İnsanlar tek tek cümlelerle konuşmadıkları için, söylem analizcileri sadece cümle yapısına konsantre olmaya karşı eleştirel bir tavır sergilerler. Konuşma iki ya da daha fazla insan arasında bir mübadeleyi kapsar.”(Sözen, 1999: 87).

Yukarıdaki cümlede de görüldüğü gibi analiz dilbilimsel seviyede değil, dilbilimden daha üst bir seviye de yapılır. Bir söylem analizindeki dilbilimsel seviye, en alt seviye olarak kabul edilir. Kelime, kelime grubu, cümle cümlecik esas alınarak yapılan bir analiz dilbilgisi seviyesindedir. Söylem analizi için; iletişim değeri olan, birbiri ile bağıntılı cümleler esastır. Çünkü söylem analizinde dil kuralları çok fazla önemli değildir. Dilin doğal olarak kullanımında kuralların belirleyici bir doğruluğu yoktur. Yarım sözcükler, kesik anlatımlar, ünlemler de, bir iletişim içerisinde anlamlı olabilir.

Söylem analizi konusunda çoğunlukla hasta-doktor, öğretmen-öğrenci diyaloglarının incelendiğine daha önce değinmiştik. İngiliz dilbilimciler Sinclair ve Coulthart (1975). “Bir Söylem Analizine Doğru” (Towards Analysis of Discourse). adlı ortak eserlerinde dilin fonksiyonlarını incelemişlerdir (Sözen, 1999: 87). Anlat ımların/ifadelerin (utterance) fonksiyonunu ve söylemin yapısını inceledikleri bu eselerinde sınıf içi etkileşimde ders yapısının ne kadarının pedagojik ve ne kadarının linguistik olduğunu keşfetmeye çalışmışlardır (Sözen, 1999: 87).

Söylem analizi konusunda (mesela konuşma diyalogları incelenirken) analizde asıl incelenmesi gereken; etkileşim halinde bulunan nesneler veya özneler arasındaki ilişkiler, bunlar arasında nasıl bir mücadele olduğu, yine bunlar arasındaki bilgi-güç ilişkileri bu bilgi ve gücün nasıl bir değişime ve dönüşüme uğradığıdır.

Mesela öğretmen-öğrenci ilişkisinde öğretmen eğitme bağlamında, öğrenci ise bilgiyi anlayabilme-alımlayabilme bağlamında konuşur. Burada analiz ikisi arasında bir anlam değişimini gösterebilmelidir.

Söylemde söylemlerarasılık da önemli bir unsurdur. Örneğin bir kişi eğitim söyleminden söz ederken aslında neden söz ettiği düşünülmelidir. Eğitimden söz ederken okullardan mı, öğrencilerden mi, sınavlardan mı, öğretmenlerden mi, eğitim yönetmeliğinden mi, idarecilerden mi, kitaplardan mı söz etmektedir? Fakat eğitim söylemi bunların hepsini kuşatan bir söylemdir.

Söylem analizi eleştirel dilbilimin yardımını alır. Yazılı metinlerin yapısını inceler. Söylem yapılarını oluşturan söylemsel birimler üzerinde yoğunlaşır.

Mora söylem analizini şöyle açıklar: (Mora, 2007: 4). "Söylem çözümlemesi bir metnin gerisinde saklı güdülere ya da bir metnin yorumundaki araştırma yönteminin seçimine ilişkin bilgileri açığa çıkarmayı sağlar.

Söylem çözümlemecileri, çalışmalarını kendi yorumlamalarına dayandırır. Sorunlar tartışıldığında, belli bir yöntem önerilmeyip, bir soruna ilişkin yaklaşımlardan söz edilebilir. Söylem çözümlemesinde ana amaç anlamlandırma ya da yorumlamadır.

Bir metnin gerisinde saklı güdülere ya da bir metnin yorumundaki araştırma yönteminin seçimine ilişkin bilgileri açığa çıkarmayı sağlar. Söylem çözümlemecileri, çalışmaları nı kendi yorumlamalarına dayandırır. Sorunlar tartışıldığında, belli bir yöntem önerilmeyip, bir soruna ilişkin yaklaşımlardan söz edilebilir. Belirli bir soruyla ilgili kesin yanıtlar verme yerine ufkumuzu genişletmek, inanç, tutum ve eylemlerimizi belirleyen söylemlerin varlığı ve iletisini tarihi ve sosyal bir bağlam içinde değerlendirmek amaçlanmaktadır. Söylem çözümlemesi uygulamacıları, medya söyleminin kitleler üzerindeki etkilerini de çalışmalarına yansıtmışlardır.

Söylemin dünyayı temsil eden bir sosyal uygulama olması; zaman, yer, sosyal, kültürel ve ideolojik bağlam içinde anlam kazanması, dilbilgisel özellikler ve yapıların bilinçli seçilmiş ya da seçilmemiş olmasına bağlı olmaksızın amaçlı olması, yanlılık, güç, direnme gibi sosyal uygulamaların temsil edilmesi yanı sıra bunların oluşumunu sağlaması, güç ilişkilerinin üretimi uygulanması ve söylem yoluyla yeniden üretilmesi nedeniyle yorumlama düzeyinin ötesine geçilip, sözü edilen faktörler değerlendirilmeye alınarak açıklanmalıdır. Söylem çözümlemesinde, en güçlü anlam

kavramlarından biri imadır. Kelimeler, cümleler ve diğer metinsel açıklamalar, bilginin haberdeki gösteren kavramları ya da önermeleri ima etmektedir.

İma ediş, ideolojik etki açısından çok önemlidir." Söylem analizi sonucunda ortaya çıkan bilgi düşünce sonucu ortaya çıkan epistemolojik bir bilgi değil, söylemsel birimler arasında oluşan bilgi üretimleridir. Yani dil incelenerek söylem içindeki yapılanm ış anlamlara ulaşılır. Söylemin kendisi de sübjektivitenin ürünü olduğu için söylem analizi yoruma dayalı olarak sübjektif değerlendirmeler yapar. Bu değerlendirme ise refleksiviteye bağlı olarak yapılır (Refleksivite eylemin özne üzerine geri dönmesidir. Diğer bir anlamda, öznenin söylem sorumluluğunu almasıdır.). Söylem analizi ile bir söylem içindeki bilgi, ideoloji ve güç ilişkileri ortaya çıkarılır. Farklı konuşma yolları ile yapılanan güç ilişkileri, politik ilişkiler, ekonomik ilişkiler ile söylemlerle ortaya çıkan kurumsal bağlantıları açığa vurur.

Bütün bunlardan farklı olarak, söylem analizinin birçok çeşidi vardır. Kısaca belirtirsek, stilistik söylem analizi, retorik (belağat). analizi, anlatı ya da tartışma analizi, pragmatik analiz, semantik analiz, syntactic analiz, sohbet analizi gibi çeşitlerini sayabiliriz.

3.1. Söylem Analizinin Unsurları

Bir söylemi analiz etmek için o söylemin içinde bulunan bir takım özellikleri incelemek gerekir. Yüksel (2002) söylem analizinde bazı unsurları esas alır. Söylem analizine dair unsurları şu şekilde incelemiştir.

a) Bağlam

Söylemde ana unsurlardan biri de bağlamdır. Bağlamın ne olduğunu da bağlamı ikiye ayırarak tanımlayabiliriz. İki tür bağlamdan söz edebiliriz (Yüksel, 2002: 38).

Birincisi "dilbilimsel bağlam"dır. Söylemi çerçeveleyen dil ile ilgilidir (Yüksel, 2002, s38). Bir cümlede zamirlerin, yüklemin vs. gibi öğelerin kullanımı ile ilgi-

dir. Örneğin zamirlerin "sen" veya "siz" şeklinde kullanılmış olması, kişilerin statüsü hakkında bilgi verir. "Terörist" kelimesi yerine "özgürlük savaşçısı" kelimesinin kullanılması da bir ideolojik düşünceyi yansıtır. Bir cümlede emir kipinden sözcüklere yer verilmesi ortada bir üst makam veya bir diğeri üzerinde güç unsuru olduğunu ifade eder. İkinci bağlam ise söylemin "dilbilim dışı" bağlamıdır (Yüksel, 2002: 38). Bu bağlamda konuşma, konuşan kişiler, konuşma amacı, konuşmanın yeri, fiziksel ortam, aradaki iletişimin sosyal ve kültürel boyutu (öğretmen-öğrenci, doktor-hasta, işçi-işveren, baba-oğul vs.) kişilerin dünya görüşü, geçmiş yaşantıları hesaba katılıp incelenen konulardır.

Bağlamın ne kadar önemli olduğunu Yüksel'in (2002) verdiği şu örnekle anlayabiliriz:

1. Örnek:

Konuşan: Genç bir anne.

Dinleyici: Kayınvalide

Yer: Park

Genç anne çocuğunun parkta oynamasını izliyor. Kayınvalidesi kendi oğlunun, yani çocuğun babasının bu yaşındayken torunu kadar gelişme göstermediğini anlatıyor. Genç anne ise buna cevap olarak " Ali'nin hızlı olduğunu düşünüyorum" der.

2. Örnek:

Konuşan: Bir genç

Dinleyici: Bir grup genç

Yer: Bir kafe

Konuşmacı bir şaka yapar. Ali dışında herkes güler. Öğrencilerden biri de bu durum karşısında "Ali 'nin hızlı olduğunu düşünüyorum." der. Bu iki örnekte de görüldüğü gibi cümleleri sadece dilbilimsel bağlamda incelemek ortaya konan farklı mesajı göstermeyecektir. Örneklerde aynı cümleler kullanılmış olsa da aynı anlamı bulamadığımızı görüyoruz.

Biz de bir başka örneği şu şekilde verebiliriz:

Bir futbol maçı için antrenman yapan takımın oyuncularından birine, antrenör "Aferin, hep böyle devam et" diyebilir. Bu cümle onun antrenmandaki performansının beğenildiğini gösterir ve aynı zamanda maç için aynı şekilde çalışmaya devam etmesi gerektiğini önerir.

Diğer bir örnekte de, bir sınıfta ödevlerini yapmamakta ısrarcı davranan bir öğrenciye öğretmeni kızıp sinirli bir yüz ifadesi ve ses tonu kullanarak " Aferin, hep böyle devam et " der. Bu örnekte öğretmen öğrencisini ironik yöntemle, davranışını düzeltmesini sağlamaya çalışmaktadır. Ama burada öğretmenin niyeti öğrenciyi eleştirmek ve bu şekilde devam ettiği sürece tembelliğinin sonuca katlanması gerektiğini ifade etmektir.

b) Gönderim

Gönderim kelimelerle objeler arasındaki ilişkiyi sağlayan araçtır. Bazı nesneler sürekli olarak bir bir kavramı simgeleyebilir. "Kalem" "kitap" "yemek" gibi göstergeleri buna örnek olarak verebiliriz. Bunların anlamını kavrayabilmek için dilin gönderimsel işlevine bakmak gerekir. Buna "sen", "ben", "burada", "dün", " yarın" gibi kelimeleri örnek verebiliriz. Örneğin " ben" sözcüğü benim dışımdakilerle anlam kazanır. Bir cümlede "bugün" yarına göre anlam kazanır. Aslında gönderim konuşan ve yazan kişinin bakış açısına göre değişen bir anlam ifade eder. Bu yüzden konuşan kişinin zihnindeki gönderme ile dinleyen kişi arasında oluşan gönderim birbirine uymayabilir. Dinleyen ya da okuyan, konuşanın ya da yazanın zihnindekine benzeyen bir göndergeye ulaşırsa aradaki mesaj başarılı olmuş sayılır. Çünkü anlam statik bir durum değildir. Sürekli değişir. "Babam bu günlerde rahatsız " denildiğinde "baba" kelimesi şişman, yaşı büyük, kel, belki hastalıktan dolayı çok zayıf bir

özelliğe bürünecektir. Bir gönderim, dinleyicinin veya okuyanın; konuşan kişinin-yazarın gönderimde bulundu objeyi doğru tanımlayabilmesine göre değişir.

c) Önvarsayım

Önvarsayım, "konuşma sürecinde konuşanın, katılımcılarla paylaştığı ortak bilgilerdir (Yüksel, 2002: 43). Böylece konuşma veya metin içerisinde bu bilgi tekrar edilmeyecektir. Örneğin "Hastaneye gidiyorum" denildiğinde dinleyende, konuşanın hasta olduğu fikri oluşur. Ayıca " hasta mısın?" sözünü kullanmak yerine hasta olduğu varsayımını anlayarak, hastalığının ne olduğunu öğrenmek için "neyin var " diyebilir. "Başbakan yurtdışına çıktı" şeklindeki bir cümlede o ülkede şu anda bir başbakan olduğunu önvarsayım olarak insanın zihinde bulunur. "John eskiden karısını döverdi" gibi bir önerme "John karısını dövmeyi artık bıraktı" nın bir önvarsayımıdır." (Van Dijk, 2000: 10).

Diğer bir örnek de şöyle gösterilebilir. "Teröristler bile kurbanlara acıdı" cümlesinde "bile" sözcüğü teröristlerin genelde acımasız olduğunu önvarsayar. Önvarsayım bir cümlenin anlam şartlarını oluşturan gruptur. Kısaca cümleyi anlayabilmek için gereklidir

d) Sezdirim

Sezdirim konuşmacının ya da yazarın gerçek anlamda söylediğinden farklı olarak ne ima ettiğini göstermek için kullanılır (Yüksel, 2002: 44). Bir anlamda, söylenen ve asıl anlatılmak istenen farklı olabilir. Söylenen söz karşıdaki kişiye bir sezdirimde bulunduğu zaman o kişi cevabı anlam kazandırarak verebilir. Yüksel (2002) sezdirim kavramını açıklamak için şu örneği verir.

A: Başım ağrıyor.

B: Çekmeceye bir bakıver.

Bu şekildeki bir diyalogda B kişisi çekmecede ilaç olabileceğini söylemeye çalışır. Buradaki diyalogda bir uzlaşımsal anlam sayesinde iletişim sağlanmaktadır. Örneğin "ölü" kelimesi canlı olmayanı gerektirir. İki devletin savaştığı söz konusu

olarak belirtildiğinde, o iki devletin ordularının çarpıştığı, silah kullandıklar ı anlamına gelir. Van Dijk'a göre herhangi bir metinden çıkan imaları (gizli anlamları). bulmak, ilgili bilgi alanından çıkan önermeleri görmek anlamına gelir (Van Dijk, 2000: 9). Savaş kelimesi kendi anlamından bir parça değildir. Savaşla ilgili toplumsal olarak paylaştığımız ortak bilgiden anlaşılan bir önermedir.

e) Çıkarım

Bir önermedeki saklı manalara genelde çağrışım denir. Bir iletişimde iletişime katılanların kültürel bilgisi esas alınarak açıklama yapılır. Herhangi bir konuşmada veya yazıda konuşan kişi ya da yazarlar cümlelerinde niyetlerini söylemeyebilirler. Buna benzer olarak dinleyici ya da okuyucular da bu niyetleri doğrudan anlayamazlar. "Çıkarım; yazılan ya da söylenen bir cümlenin gerçek anlamından yola çıkarak konuşucu ya da yazarın aktarmak istediği anlama ulaşma süreci olarak tanımlanabilir." (Yüksel, 2002: 46).

A: Hava bulutlu.

B: O zaman sıcak değildir. Yağmur yağabilir.

Bu türde çıkarımlar yapmak için bir takım sosyal bilgilere de ihtiyaç vardır. " Ayşe markete gidiyordu" cümlesinde, Ayşe'nin bir anne ya da çocuk olduğunu anlamak için Ayşe ile ilgili bir bilgiye ihtiyaç vardır. Bu bilgi söylenen kelimelerin anlamında değil sözün söylendiği kişinin dünya hakkındaki bilgisine göre değişir. Çıkarım yapan kişiye göre değişiklik gösterir.

Van Dijk çıkarımı açıklarken "çerçeve" kavramı ile açıklar (Yüksel, 2002: 44). Çerçeve, insanların olaylara ve durumlara karşı takındıkları basmakalıp bilgileri ifade eder. Bu arada söylenilen bilgi kişiye göre değişir (Yüksel, 2002: 48). Yani kişinin dünyayı algılayışına göre anlam kazanır.

4. TELEVİZYONUN DİLİ VE DİNİN DİLİ

4.1. Din ve Televizyon

Burada televizyonun konumuzu ilgilendiren yanı, insanın hayatla olan ilişkisini, düşünme, akıl yürütme biçimlerini dönüştürürken, aynı zamanda -bu hayatın bir parçası olan- dine ilişkin kavrayışlar üzerinde ne tür bir etkisinin olduğu, dinin televizyon marifetiyle öne çıkan özel türden takdim biçiminin anlamıdır.

Bostancıya göre, televizyonun dine ilişkin etkisini iki ana eksen çerçevesinde değerlendirmek mümkündür: Bunlardan birincisi, televizyon yayınlarına konu olan dini programların üzerinden din anlayışının etkilenme biçimidir. İkincisi ise, televizyon yayınları sebebiyle insanın kavrama, yorumlama melekelerinde meydana gelen değişmelerin dini kavrayış üzerindeki etkisidir. Ayrıca bir başka hususta, içinde televizyonun da yer aldığı genel manada haberleşme teknolojilerinin modern dünyaya ilişkin kategorileri İslam dünyasına taşımasıdır. Bu taşıma dolayısıyla yaşanan karşılaşma, özellikle ekonomik hayat üzerinde, çıkarın temel motif olduğu, dinin ise yönlendirici bir rol üstlendiği melez alanlar doğurmuştur. Gündelik hayatta hayli örneğine rastlanan bu alan adlandırmalarına "İslami banka, İslami borsa, İslami hisse senedi, Müslüman işadamları, islam kredisi vs..." şeklinde örnekler vermek mümkündür (Arslan, 2000: 32).

Televizyondan belirli gün ve saatlerde dini programların yayınlanması, anlatılan konu, verilen bilgilerden öte, hayatın tıpkı televizyon programları gibi bölümler halinde algılanmasına destek vermektedir. Bir dini programdan önce yarışma programı, Pazar günü eğlenceleri, içinde şiddetin, avantürün olduğu bir film, yada reklamlar gelebilmekte, yine programdan sonra da aynı türden yapımlar "müteakiben" beyaz camda yerini alabilmektedir. İzleyicilerin televizyonun bütününü gördüklerinde zihinlerine şu yerleşecektir. Evet, din hayatımızın bir parçasıdır, biz onun gereklerini belli zamanlarda çeşitli ritüellerle yerine getiririz, sonra ise yine kendi hayatımıza döneriz. Tıpkı televizyon yayınları gibi. Böylelikle dini anlayışın tüm hayatla ilişkisi yerine, kimi vakitlerin dinileştirilmesi, diğerlerinin ise dünyevileştirilmesi diyebileceğimiz bir zımni hal egemen hale gelmektedir. Üstelik bu ayrımın referansla-

rının kaynağı da yine dini olmaktan çok televizyon yayıncılığının ilettiği görme biçimleridir. Aslında bur durum tam da Postman'ın "televizyonun ve onun yarattığı ortamın, sahici dinsel deneyimi olanaksız kılacak şekilde bir araya gelen çeşitli karakteristik özellikleri vardır" dediği şeye uygundur (Postman, 2004: 134).

Öte yandan televizyon programlarına has izleme biçimi dini programların da aynı şekilde izlenmesini doğurarak bunların üzerinden dini kavrayışı dönüştürmektedir. Önce bu "izleme biçimi"nin niteliğine ilişkin olarak Modleski'ye bakalım: "Sağlık Bakanlığı'nın Robinson ve Allen'ın daha önceki çalışmalarının izinden giderek hazırladığı 1972 tarihli Televizyon ve Toplumsal Davranış Üzerine Rapor'un birçok bölümü, doğrudan izleyicinin televizyon programlarına yönelik dikkati sorununu konu alır. Beklenir bir biçimde Foulkes ve diğerleri yeniyetme oğlanlar televizyon seyrederken bir yandan da oyun, kitap, oyuncak gibi başka eğlencelerle meşgul olduklarında göz temasının çok önemli ölçüde düştüğünü ortaya çıkardılar. Lo Sciuto da seyir günlüklerinde "seyredildi" olarak sıralanan programların yüzde 34 ünün aslında belli aralıklarla seyredildiğini ya da ankete cevap veren kişi başka şeylerle uğraşırken yalnızca kulak misafiri olunduğunu ortaya çıkardı... Genel olarak bulgular, birbirinden ayrılamaz bir seyretme-seyretmeme karışımının televizyon izleme davranışının genel tarzı olduğuna işaret eder... Film seyretme zamanı geldiğinde evi arkanızda bırakırsınız. Bu ülkedeki televizyon izleme tarzı kesinlikle bu değil..." (Modleski; 1998;68-72). Seyredenleri bu konuma sevkeden, Adorno'nun ters yüz ederek kullandığı slogandaki gibi televizyon yayınlarında da "hep söz edilmesi ama hiç düşünülmemesi" değil midir (Adorno; 1998;67) Beyaz camın insanda sürekli asıl olanın değil ikincilin takdim edildiği hissini yaratan biraz da bu olmalıdır. İşte bu format dini olana karşı da "seyretme", "kulak misafiri olma" gibi, asıl işle uğraşılırken ikincil bir dikkatin kafi geleceği tutumunu kendiliğinden doğurmaktadır. Daha ötesinde ise artık bu ikincil dikkatle dini ibadetleri yerine getirmek mümkün olmaktadır.

"Keza bu format; dini programların varlığını bir tür defi hacet kabilinden görev duygusuna bağlamakta; dini olanı, tüm yayınların oluşturduğu genel bağlam içinde, hayatın yan temalarından birisi olarak işlemektedir. Reklamların canlılığı,

haber programların kışkırtıcılığı, filmlerin çekiciliği ile mukayese edildiğinde dini programların fukaralığı onun bu ikincil rolünü tahkim etmekte, hayatın asıl konularının yanında zorlukla katlanılan, izlenilmeyen, ancak, hayali bir evrenin içindeki ifasıyla bir farzı kifayenin yerine getirilmesinin vesilesi olarak telakki edilen bir anlam yüklemesine uğratmaktadır" (Bostancı, 2004: 19).

Televizyon yayınlarındaki dini programlar, aleniyette izleyicilere fikirler iletecek programlar olarak görülmekle birlikte, gerçekte bunlar, hemen herkesin gizil günah çıkarma ritüellerine dönüşme istidadındadır. Bu programlar, kendilerinden beklenen işlevin ötesinde salt bu baştan çıkartıcı teknolojinin dünyasındaki varlığıyla hepimizin Müslüman oluşunu garanti altına almakta, şöyle bir göz atıp aceleyle geçtiğimiz soluk görüntüsüyle elan iman etmişliğimizi -buna ilişkin kuşkuyu daha derinlere iteleyerek- kamu aleme duyurmaktadırlar.

Televizyon modern dünyada "popüler olma"nın en önemli adresi konumundadır. Çünkü beyaz camda görünmek insana bir güç, iktidar ve etki kazandırmaktadır. Din, kendisine ilişkin hayati anlamları nedeniyle insanların kayıtsız kalamadıkları, konumları ne olursa olsun ilgilerini esirgeyemedikleri bir alandır. Bu yüzden dinin çeşitli tezahürleri üzerine konuşmak, tartışmak, hem televizyon yapımcılarının, geniş izleyici kitlelerine ulaşma arzularıyla, hem de dini alanda söz söyleme kudretindeki kimilerinin televizyonun sağladığı güç ve iktidardan pay almak istekleriyle çakışmaktadır.

Televizyon teknoloji olarak fikri konuların tartışılmasına uygun bir araç değildir (Bostancı, 2004: 22). Hedefi en fazla izleyiciye ulaşma olan, böylelikle varlığını borçlu olduğu reklam gelirleri için tercih edilme hakkı kazanan televizyon kanallarının, önemli ölçüde izleyiciyi ekrandan uzaklaştıracak olan derin fikri tartışmalara ev sahipliği yapması beklenemez. Günlük olaylarla ilgili görüş açıklamaya çağrılan insanların o anki sözlerinden değil geçmiş prestijlerinden faydalanmak istedikleri hususu, "derin konuşmalara ayıracak vakitlerinin yokluğu"ndan açıkça anlaşılır. Bourdieu'nin dediği gibi televizyonlar kendi formatlarına uygun "fast-thinker"ler yetiştirdiği gibi, ötekileri de böyle olmaya zorlarlar: "Benim fast-thinkers, atılabilir düşüncenin uzmanları diye adlandırdığım kişilere, profesyoneller "iyi müşteri" adını

verirler. Bunlar çağrılabilir insanlardır, iyi bir bileşim oluşturacakları, size güçlük yaratmayacakları, olay çıkarmayacakları bilinir; üstelik bolca ve hiç güçlük çekmeden konuşurlar. Suyun içindeki balıklar gibi olan iyi müşteriler ile suyun dışındaki balıklar olan ötekilerden oluşan bir evren vardır. Ve sonra, görünür olmayan son şey de, sunucuların bilin-çaltıdır. Pek çok kez ve bana karşı çok iyi duygular besleyen gazetecilerin karşısında bile, verdiğim bütün yanıtlara soruyu sorgulayarak başlamak zorunda kaldığım olmuştur." (Bourdieu: 1997; 40). Fikri gibi gözüken kimi programların varlığını prestij sağlama, tartışmaları popülerleştirme, tartışmalardan bir skandal çıkartma gayretleriyle açıklayabiliriz.

Televizyon modern dünyanın eğlence aracıdır. Televizyonun bu niteliği, onun kim tarafından kullanıldığından önemli ölçüde bağımsızdır. Televizyon teknolojisini bu varoluş esprisinin ötesinde kullanmak isteyenler, seyredilmeyen, başka kaynaklarla desteklenen televizyon kanallarına sahip olurlar. Tuhaflık, bir eğlence teknolojisine onun kaldıramayacağı ya da ancak değiştirerek içerebileceği kimi anlamların atfedilmesi dolayısıyladır. Ancak öte yandan televizyonun çok fazla izleyiciye ulaşması, hayatın her alanına nüfuz edici bir niteliğinin bulunması, dokunduğu, görüntüye çevirdiği her şeyi içine alarak bir medyaya dönüştürmesi (Eco, 1992: 146-151) onu konulara ilişkin herhangi bir ayrım yapılmaksızın hepsiyle ilgili kılmaktadır. Bir bakıma toplum içinde süre giden iktidar ve ideoloji mücadelesinde televizyon en başta gelen araç olarak seferber edilmekte, bu doğrultuda her tür birikimin şüphesiz televizyon yayın formatına uydurularak izleyicilere ulaştırılmasına çalışılmaktadır. Bu yayın formatı "gerçekliğin" zihni olan yanını geriye çekerken görüntüyü gerçekliğin "hakiki" temsili olarak sunan bir teknolojinin üzerine inşa edilmektedir (Aktaran Bostancı, Teaching The Media; 1989; 13-4).

Sonuçta toplumsal düzeyde derin bir karşılığı olan dini konular da bu ana eğilimin dışında kalamamakta, bu nitelikleriyle televizyon yayınlarının bir parçası haline gelmektedirler. Şüphesiz her dönem dini konular, farklı toplumsal ve politik konumlara sahip olanlar tarafından, kendi vaziyetlerini meşrulaştıracak şekilde özel türden bir anlatımın konusu olmuşlardır. Televizyonun buna getirdiği önemli farklılık, bu tartışmaları magazinleştirmesi, fikri arka planından kopartması, eleştirel bir

akıl yürütmeye uygun olmayan tarzda fragmanlara dönüştürmesidir. Halifenin sarayında bir araya gelen farklı dini anlayış sahiplerinin ya da farklı dine inananların ortak bir bağlam etrafında tartışması ile, televizyonun ancak skandal eksenindeki anlatımı arasında derin bir mahiyet farkı vardır. Ayrıca televizyon kanalları kendi meşreplerince "aynı" dini, birbiriyle teması olmayan katmanlara bölmekte, bir tür gettolar oluşturmakta, magaziner üsluplarıyla da asıl ekseninden uzaklaştırmaktadırlar. Bu konuda son derece zengin malzemeler vardır. Televizyon kanallarında yayınlanan çeşitli din tartışmalarının görüntüleri ve bant çözümleri tahlil edilerek bu konuda ilginç sonuçlara ulaşılabilir.

Televizyonun dini konuları işlemesinin izleyici üzerinde iki önemli etkisi olmaktadır. Birincisi, katmanlara ayrılmış, üstelik iyi işlenmemiş, kışkırtıcı bir dille kurgulanmış anlatımlardan birisine yakınlık duymak, dini anlayışını temsil eden bir söylem olarak kabul etmek; ikincisi ise, şifahi ve yazılı bir kültürün canlılığı ile sistematiğine sahip dinin anlam dünyası yerine seyirlik kültürün sığ söylemini ikame etmek. Üstelik televizyon dilinin en önemli niteliği geri beslemesinin olmamasıdır. Bir kitap okunduğunda sorular başka kaynaklara başvurularak cevaplanmaya çalışılır, birisiyle konuşulduğunda o anda sorular dile getirilir ve öğrenme dinamik bir akış içinde sağlanır; oysa televizyonun izleyiciye ilettiği sadece kendi uygun gördükleridir, orada konuşana sorular soramazsınız, televizyonun dili gerçek bir dil değildir. İzleyicilerin zihinlerinde beliren cevapsız sorular sonradan unutulsa bile, öğrenilenin sistematiği içinde birer karar delik olarak varlıklarını devam ettirirler. Televizyonun bu niteliği üzerine Moskowitz'in bir tespitini Sanders şu şekilde aktarır: "Kendi duyuşu normal olan ancak anne-babası sağır olan küçük bir çocuk şiddetli astımı olduğu için evden pek çıkmaz. Onunla Amerikan İşaret Dili'nde anlaşan ailesi, İngilizce öğrensin diye çocuğa her gün televizyon seyrettirir. Çocuk üç yaşına geldiğinde her derdini işaretlerle anlatabilmektedir ama İngilizceyi ne anlayabilmekte ne de konuşabilmektedir... Televizyon dil edinimi için tek kaynak olamaz, çünkü televizyon soru sorabilir ama çocuğun sorularını yanıtlayamaz. Demek ki çocuk, bir dili, ancak içinde bulunduğu ortamda konuşuluyorsa öğrenir ve bu dili yakın çevresindeki kişilerle iletişim kurmakta kullanır." (Sanders, 1999: 42-3) Dili "gerçek bir dil" olmayan

televizyon yayınlarının dini alan üzerindeki “anlatımlarının” mahiyeti, herhalde dilbilimi alanında çalışanlara her bakımdan dikkat çekici bir çalışma alanı sunmaktadır.

Ahmet S. Akbar, medyanın niteliklerini madde madde eleştirdikten sonra (sadakatsizliği, ölüm karşısındaki sahte zaferi, dramatik oluşu vs.) “Dünyamızda medya kilit bir rol oynamaktadır ve bu rolün önemi devam edecektir... vurgulamak istediğim bir kudret, bir kültürel üstünlük iddiası, siyasal talebin bir uzantısı, hatta baş aktörü olarak bir medya kuramı... dır.” der (Akbar, 1995: 257-277). Akbar'ın dediği doğrudur; medya ve onun en önemli parçası olan televizyon, kendisine yöneltilen tüm eleştirilerin ötesinde varlığını sürdürüyor, gün geçtikçe daha etkin hale geliyor ve nihayet eleştirenler de dahil kimse ona karşı kayıtsız kalamıyor. Din üzerine söyleyecek sözü olanlardan kimileri, televizyon yayınlarının çarpıtıcı takdimi üzerinden de olsa kitlelerle buluşuyor, onlara konuşuyor, popülerleşmenin sağladığı avantaj üzerinden alanın egemen belirleyicilerinden biri haline gelebiliyorlar. Ötekiler ise, bilgi ve kapasitelerinden bağımsız bir şekilde, televizyon yayınlarında görülmedikleri için ancak uzman bir kesimin ulaşabileceği, kitlelerin ise habersiz oldukları kişilere dönüşüyorlar. Oruç ayında, dini bayramlarda televizyon kanalları özel türden programlar yapıyorlar, kandil geceleri camilerden “canlı” yayında bulunuyorlar; Cuma günleri ise din ve ahlak üzerine sohbet konuşmaları oluyor. Bu rutin programların dışında da çeşitli toplumsal/politik olaylar dolayısıyla dine göndermede bulunan, açıktan ya da zımnen onun nasıl tezahür etmesi gerektiğine dair yorumların içine yerleştirildiği programlar yapılıyor. Televizyon yayınlarına konu olan hususların popüler hale geldiği, daha geniş kitlelerle buluştuğu doğrudur.

Televizyonun bir teknoloji olarak içerdiklerini kayıtsız şartsız kendi formatına dönüştürdüğü düşüncesi ve insanın hiçbir inisiyatifinin bulunmadığı kabul edilemez. Ancak bu inisiyatifin sınırları nedir? Yahut, kim, hangi şartlarda, nasıl bir bilinçle ve nereye kadar televizyon yayınlarına müdahil olabilir? Hiç şüphesiz varolan bu inisiyatif alanını ideoloji, entelektüel güç, iktidar ilişkileri ve nihayet televizyon yayınlarının niteliğine ilişkin eleştirel düşünceler belirleyecektir. Televizyon formatlarının genel manada mentalitemiz üzerindeki etkisi ve bunun dini kavrayışa yansıması baş-

lı başına araştırma konusu olmalı, sahadan elde edilecek bilgilerle durum anlaşılmaya çalışılmalıdır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TELEVİZYON VE DÜNYEVİLEŞME

NİHAT HATİPOĞLU'YLA İFTAR PROGRAMI ANALİZİ

1.NİHAT HATİPOĞLU İLE İFTAR PROGRAMININ ANALİZİ

1.1. Araştırmanın Yöntemi

Söylem analizi araştırmamızın yöntemini oluşturmaktadır Söylem analizi; sosyal bilimler alanı gibi, insan kaynaklı araştırmalarda kullanılan yöntemlerden birisidir. Mil'e göre; söylem denilince akla öncelikle konuşma –dil- gelmektedir. Söylem dil tarafından üretilir ve aktarılır (2007:157). Söylem analizine ilişkin farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Söylem analizinin dil ile ilişkisinin temelleri ise yapısalcı yaklaşıma dayanmaktadır.

Yapısalcı yaklaşımın temsilcilerinden biri olan Saussure'a göre her dilin kendine özgü bir yapısı vardır ve ancak bu yapıdan yola çıkılarak dilsel öğeler açıklanabilir ve kavranabilirler. Saussure şöyle der; "bir terimi, sadece herhangi bir sesin herhangi bir kavramla birleşmesi saymak büyük bir yanılgıdır. Terimi böyle tanımlamak, onu bağımlı bulunduğu dizgeden soyutlamak olur ki bu da terimlerden başlayarak bunların toplamını elde etmekle dilsel dizgenin kurulabileceğine inanmak demektir. "Oysa tam tersine içindeki dilsel öğeleri çözümleme yoluyla elde edebilmek için dilsel yapıdan yola çıkmak gerekir (akt. Hançerlioğlu, 2004: 451-452).

Postyapısalcılık ile birlikte ise Saussure'ün dil kuramı yeniden keşfedilmiş ve genişletilmiştir. Saussure' ün açıklamaya çalıştığı dil, yazılandan ziyade konuşulan

dildi (akt. Marshall, 2005:596). Postyapısalcı felsefenin önemli bir bölümünü ise yazarlarca ya da okurlarca metinlerde oluşturulan anlamların nasıl oluşturulduklarını sorgulamaya yönelik bir anlam, dil ya da metin felsefesi oluşturmaktadır.

Foucault da verilmeye çalışılan mesajların dil ile ilişkisi üzerinde durmuştur. Ona göre; dilin bir "yapısı" vardı, bu yapı bazı kanunlara tabii idi ve dilin yapısının mümkün olan her türlü söylemin yapısı ile aynı olduğunu ileri süren dilciler tamamen haklıydılar. Kısaca dil insanın -tek gerçek vatanı, üzerinde yürüyebileceği tek zemin, durup sığınabileceği tek evdi. Bu bağlamda Foucault'nun söylem tanımlaması Wodak'a göre söylem; belli bir olay ile durumlar, kurumlar ve kendisini çevreleyen toplumsal yapılar arasındaki diyalektik ilişkiye işaret etmektedir: olay; durumlar, kurumlar ve toplumsal yapılar tarafından şekillenmektedir ama aynı zamanda onları da şekillendirmektedir. Bu karmaşık dil ve toplumsal gerçekler ağında çoğunlukla, güç ilişkilerinin etkileri kadar, dil kullanımındaki kapalı ve gizli ideolojik etkiler de gözlemlenebilmektedir.

Söylem analizinde temel olan metindir. Analizin nesnesi, sözlü, yazılı ve sözsüz metinlerdir. Buna göre örnek olarak ele aldığımız İftar Programını değerlendirilirken, sunucunun kendini var etmesini, diyalogları ve programın seyri takip edilerek söylemsel bir analizde bulunulacaktır. Dil kullanımındaki açık ve örtük iletiler ve anlamlandırma süreçleri araştırmamız açısından çok önemlidir. Bizzat dilin kullanımı, konuşma ve metinlerin inşası araştırılan konunun anlaşılmasında esas dikkat edilmesi gereken noktaları oluşturur. Metnin içeriği, dilin nasıl kurgulandığına dikkat edilir.

Her birey içinde yaşadığı toplumun kültürel, ideolojik ve kurumsal özellikleri tarafından şekillendirilmiş kendine özgü bir dil kullanımına sahiptir. Okuyucu bir öyküyü okurken yazarın dil kullanımını ve öykü metninin derin yapısında bulunan ideolojiyi anlamak durumundadır. Öyküdeki anlamlar; yazarın, öykünün baş kişisinin ve diğer kişilerinin ideolojisini kapsar. Buna benzer biçimde okur öyküdeki dil kullanımlarının derin yapılarında saklı olan bu ideolojilere kendi ideolojik varsayımlarından yola çıkarak ulaşır. Benzer ideolojik varsayımlara sahip olan okuyucular benzer yorumlar yapmaktadır ve bu nedenle bu tür okuyucuların belirli bir "yorumsal topluluk" oluşturduğu kabul edilmektedir.

Bu bağlamda söylem çözümlemesi, bir söylemin içine saklı biçimde bulunan ideolojik, hiyerarşik ve etik unsurların ortaya çıkarılması ve bu şekilde söylemin temel unsurlarının belirginleştirilmesi amacına yönelik bir sosyal araştırma yöntemi olarak tanımlanabilir.

1.2.Nihat Hatipoğlu İle İftar Programının Formatı

2010 yılı Ramazan ayı boyunca yayınlanan program her gün Star televizyonunda ekrana gelmiştir. Nihat Hatipoğlu'nun sunduğu program izleyicilerden gelen soruların cevabı üzerine kurulmuştur. İzleyiciler sorularını gerek yayında verilen telefon numaralarına yazdırmakta gerekse canlı telefon bağlantılarıyla sormaktadırlar. Program ortalama iki saat otuz dakika sürmektedir.

Programın diğer bölümleri ise reklam aralarından sonra ekrana gelen hadis bölümü ve Nihat Hatipoğlu'nun ev ziyaretleri yaptığı bölümlerdir. Programda ayrıca Kuran ı Kerim'in okunduğu bir bölümde bulunmaktadır.

1.3. Programın Analizi

Bu analizde programda yer alan dünyevi söylemi tespit etmeye çalışacağız. Bunu yaparken elimizdeki ölçüt kesin çizgilerle belirlenmiştir. Örneğin "az sonra" ifadesi günümüz televizyon dünyasına ait olan bir söylem biçimidir ve bu ifade beraberinde birçok anlamları getirir. O yüzden bu ve buna benzer ifadeler programda geçtiği yerde dünyevi olarak sınıflandırılacak ve öyle yoruma tabi tutulacaktır.

Bazı yerlerde dini ve dünyevi ifadelerin aynı anda yer aldığı da vakidir. Bu durumda yapılacak yorum ise dinin dünyevileşme içinde kullanılması olacaktır. Çünkü günümüz medya dünyasında dünyevi olan dini ve kutsal olanı çevrelemiştir.

Sunucu Nihat Hatipoğlu'nun kullandığı kelimler ve kurduğu cümleler doğal olarak televizyon dilinin bütün özelliklerini göstermektedir. Örneğin iftar ziyaretinde bulundukları bir aileyi programda anons ederken şöyle konuşmaktadır:

> İftar ziyaretini izlemenizi tavsiye ediyorum. Bu ziyaret bizi sarstı. Sanırım sizi de öyle etkileyecek. Sonra Hudeybiye'ye gideceğiz sizle. Orada çektiğimiz görüntüleri paylaşacağız sizlerle.

Bu anons dediğimiz gibi televizyon diline uygun olarak yapılmıştır.

1.4. 20 Ağustos 2010 Tarihli Programın Özeti

Sunucu programa yapmış oldukları bir ziyaretten bahsederek başlamıştır. Programın ilerleyen vakitlerinde bu ziyaretten görüntüler yayınlayacaklarını söylemiş ve programda diğer bölümleri söylemiştir. Böylece izleyicilere "bizi izleyin" mesajını vermiştir.

Programa gelen soruların "üç harfliler" diye tabir edilen cinlerle ilgili olduğun söyleyen sunucu programın izleyici kitlesinin nelere merak duyduğunu bize söylemektedir.

İlk soru olarak kabir suali kimlere sorulmaz sorusu gelmiştir. Bu soru cevaplanırken altyazı olarak " Hatipoğlu iftarda evleri ziyaret ediyor. Az sonra…" yazısı geçmiştir. Burada ki az sonra ifadesi karşımıza haberler ve realty şovlarda kaşımıza çıkan az sonra ifadeleri gibidir.

İkinci soru ise Allah sevdiği kuluna acı çektiri mi sorusudur. Yine bu sorunun cevabı verilirken altyazıdan telefon numaraları verilmiştir.

Bu sorunun cevabından sonra altyazı olarak "hastaların okuyacağı dua az sonra" yazısı verilmiştir. Bu duadan sonra ise tövbe duası erkan ikiye bölünerek bir tarafta akan dua yazısı diğer tarafta sunucu verilmiştir.

Üçüncü soru olan çocuğuna kızgınlıkla beddua eden anne ne yapmalıdan sonra altyazı reklamı olarak kredi kartı reklamı ekrana gelmiştir. Bu reklam dini, uhrevi havayı bertaraf edici bir rol oynamaktadır. İzleyicilere dünyevi olana hatırlatmaktadır.

Telefon bağlantısında izleyici sunucuya söylediklerinden çok yararlandıklarını söylemektedir. Bu durum sunucunun izleyicinin gözündeki durumunu açıklar görünmektedir. Dördüncü sorudan sonra altyazı olarak akşam haberlerinin duyurusu yapılmaktadır. Haber duyuruları belki de reklamlardan daha çok dünyevi olana vurgu yapmaktadır.

Sohbet devam ederken altyazı olarak borcunu ödeyemeyenlerin okuyacağı dua az sonra yazısı geçmektedir.

Daha sonra sunucu dine akılcı bir yaklaşım örneği olarak bir örnekten bahsetmektedir. Bu örnek namaz sırasında sara nöbetine tutulan birine ne yapılmasına dairdir. Sunucu böyle bir durumla karşılaşıldığın da anında olaya müdahale etmek gerektiğini söylemektedir.

Altyazı olarak ölüm öncesi ve sonrası okunacak dua az sonra yazısı verilmektedir.

Daha sonra sorulan ardından Hatipoğlu ev ziyaretlerine devam ediyor. Az sonra… yazısı verilmiştir.

Ara verilmeden önce sunucu “ İftara doğru programı devam ediyor” demekte böylece izleyicilerin başka kanala geçmemesini istemektedir.

Verilen ara Yörsan adlı bir süt ürünleri firmasının reklamıyla başlamaktadır. Zaten bu firma programın sponsorudur.

Yaklaşık sekiz dakika süren reklamlardan sonra ekrana bir hadis verilmekte hadisten sonra ise sunucu konuşmaya başlamaktadır.

İkinci bölüm gözünden rahatsız olanlar için verilen bir dua ile başlamakta. sunucu duadan sonra ilaç kullanımı ve bilimin önemine işaret eden birkaç cümle etmektedir. Dua edelim ancak ilaçta kullanalım demektedir. Bu durum dini olanla dünyevi olanın aynı potada eritilmesi ve uyumlu hale getirilmesine bir örmek olarak verilebilir.

Dua ve ilaç kullanımı ile ilgili verilen bu uyarıdan sonra Hz. Peygamber zamanından bir olay duanın önemine binaen anlatılmıştır.

Telefonla alınan bir diğer soru ise bir pilotun çok sık sefere çıkmasıyla ilgilidir. Pilot orucumu hangi ülke saatine göre açmalıyım diye sormaktadır. Bu soruya verilen cevaptan sonra Mahir Hoca'dan Kur'an dinletisinin anonsu yapılmaktadır. Bu anonsta dikkati çeken ibare Mekke imamı ibaresidir. Bu özellikle vurgulanmıştır.

Kur'an dinletisinden sonra sunucu sorularınıza bütün hızıyla devam ediyoruz diyerek yayına girmiştir.

Cevaplanan bir iki sorudan sonra sunucu ve ekibinin gittiği Hudeybiye'den çekilen görüntülerin anonsu yapılmaktadır. Sunucu: "Biz Hudeybiye'yi çektik. Hudeybiye çok ve eksantrik bir yer göreceksiniz. Hudeybiye'nin hikayesini anlattım orda izleyin. Bunun üzerine konuşacağız." Burada kutsal bir mekanın tanıtımı son derece reklam diline uygun olarak verilmiştir.

Telefonla gelen bir soru akraba evliliğine dairdir. İzleyici İslam dinin akraba evliliğine niçin izin verdiğin sormaktadır. Sunucu cevap olarak akraba evliliğinden doğan her çocuğun sakat doğmadığını bunla ilgili bilimsel araştırmaların olduğunu söylemektedir. Burada da yine dini bir durum dünyevi söylemle anlatılmaktadır.

Bu cevabın ardından programın tanıtımı yayınlanmaktadır. Tanıtım metninde dikkat çeken ibareler; "sorularınızı anında cevaplıyoruz her an kapınızı çalabiliriz"dir.

Programın en dikkat çekici bölümü ise yayının başından itibaren reklamı yapılan sunucunun yaptığı ev ziyaretidir. Yoksul bir ailenin iftar sofrasına konuk olan sunucu

ailenin dramını ekrana getirmiştir. Bu görüntülerde ağır çekim görüntüler ağırlıklı olarak kullanılmıştır. Bu ise izleyicide daha çok duygulanıma yol açmaktadır.

Bu görüntülerin ardından cevaplanan birkaç sorudan sonra program sona ermiştir.

1.5. 21 Ağustos 2010 Tarihli Programın Özeti

Program jeneriğinden sonra geniş açıyla sunucu görüntülendikten sonra bel çekimine geçilerek program başlamıştır.

Sunucu ilk elden bugünkü programda nelerin olduğunu izleyiciye aktarmaktadır. Medine mezarlığını herkes tarafından çekilemeyen görüntülerinin programın ilerleyen dakikalarında yayınlanacağını söyler.

Programda yapılan bu tür girişler daha önce de söylediğimiz üzere televizyonda kullanılan genel söyleme uygundur. Çünkü televizyon tanıtım ve reklam dilinin en çok kullanıldığı yerdir. Bu reklam dili oluşturan kelimeler bellidir; az sonra, kaçırmayın, bizi izlemeye devam edin vs…

Sunucunun yaptığı girişten sonra altyazı olarak "Nihat Hatipoğlu kutsal topraklarda… Az sonra…" yazısı verilmiştir. Bu tanıtım yazısının ardından yine altyazı olarak kola reklamı verilmiştir. Bütün bu tanıtım ve reklamdan sonra sunucu Pakistan'da olan sel felaketi konusuna geçmektedir. İzleyici işte tam burada zihinsel olarak şaşkınlığa uğramakta ve algısal boşluğa düşmektedir.

Sunucu daha sonra kendi bağlı bulunduğu medya grubunun sel felaketi nedeniyle yaptığı duyarlı yayıncılığı övmüştür. Dramatik unsurları kullanarak anlattığı bir hikayeden sonra ırkçılık vs… gibi ayrımcılığa götüren şeyler yerine yoksullara el atılmasını söylemektedir. Tüm bu konuşmalar sırasında fonda duygusal- dramatik bir müzik çalmaktadır.

Bu konuşmaların bitimine az bir zaman kala ise altyazı olarak araba reklamı verilmektedir. Kampanyalı araba satışının ilanı olan bu reklamın mesajı "arabayı hemen alın karlı çıkın"dır. Sunucu ise reklamın verildiği an yoksullardan onlara yeterince yardım yapamadığımız için özür dilemektedir. Yine burada izleyiciiki farklı algı arasında sıkışıp kalmaktadır. Bir tarafta yoksulluk (sel felaketi) diğer tarafta zenginlik (arabayı hemen al).

Programda ileriki dakikalarda sorulacak sorular altyazı olarak "az sonra" ibaresiyle verilmektedir. Buradaki az sonra ibaresi soru ne kadar üzücü ve dramatik olursa olsun sorunun tarifi mümkün olmayan hüznünü bile bertaraf edici daha doğrusu bu tarifi zor olan durumunu askıya alıcı bir işlev görmektedir. "Eşim bana kötü davranıyor, sevabı azalmaz mı… Az sonra…" örnek olarak aldığımız bu soru yukarıda belirtmeye çalıştığımız duruma çok iyi bir örnektir.

Yapılan telefon bağlantısında izleyici programdan sonra sunucuyla özle olarak görüşmek istediğini ve ona soruları olduğunu söylemektedir. Bu durum ise başka bir bölümde üzerinde duracağımız seyirci ile sunucu arasındaki ilişkinin niteliği konusunda bize bir ipucu vermektedir.

Başka bir telefon bağlantısında gelen soru ise şöyledir: " Erkek sanatçıya hayran olmak günah mıdır?" Bu sorunun ve buna benzer soruların bir dini programda sorulması garip bir durumdur. Bu tür sorular iki tür okumaya açıktırlar. Birincisi sunucu programı biraz daha magazine yöneltmek istemektedir; ikincisi sunucu bu tür soruların cevabını izleyicilerle paylaşmak niyetindedir. Aslında buradaki durum sunucunu niyeti ne olursa olsun dini bir bağlamı olan idtar programında tamamen dünyevi ve magazinel bir içeriği olan sorunun sorulmasıdır. Bu soruya bir başka açıdan bakarsak izleyicilerin bu programdan ne beklediklerini ve dini nasıl algıladıklarını görebiliriz.

Üç harfliler insana yardım eder mi sorusundan sonra sunucu ara vermektedir. Ara vermeden önce ise yine televizyon dilini kullanarak izleyiciden kanal değişmemelerini söylemektedir. Ara reklamlar ve tanıtımlardan oluşmakta ve 8 dakika sürmektedir.

Reklam arasından sonra programın başından beri tanıtımı yapılan vtr yayına girmiştir. Nihat Hatipoğlu'nun Kutsal topraklarda yaptığı ziyaretlerden bir bölüm olan bu görüntülerin ekranda göründüğü zaman altyazı olarak bir gazetenin ertesi gün vereceği promosyonun reklamı geçmektedir. Kutsal topraklar ve promosyon aynı anda zihnimize hitap etmetedir.

Programın bundan sonraki kısımları ise yine soru ve cevap şeklinde geçmektedir. Soruların analizi başka bir bölümde toplu olarak yapılacaktır.

1.6. 22 Ağustos 2010 Tarihli Programın Özeti

Program jeneriğinin ardından girişi yapan sunucu yine programın ilerleyen dakikalarında nelerin olduğunun özetini yapmaktadır. Bu tanıtımdan sonra sunucu "hemen vakit kaybetmeden" diyerek sorulara başlamaktadır.

"Kahve falı olacakları gösterir mi?" programın ilk sorudur. Bu sorunun cevaplanışı sırasında yine altyazılar ekrana gelmiştir. Bunun yanında cep telefonundan ekranda verilen numaraya atılan mesaj karşılığında " borçtan kurtulma duası cebinize gelsin" reklamı ekranlara yansımıştır. Bu tür reklamların içeriği oldukça karmaşıktır. Gerçekten dua mı yoksa gerçekten para kazanmak için mi? Sunucu bu tür reklamlar hakkında konuşmamaktadır. Dinin paraya ikame edildiği bu reklamlar belki de dinin içeriğini dünyevi hale getirmenin en iyi yollarından biridir.

İkinci sorudan sonra sunucu kendisinin ve kendisi gibi olanların birer uyarıcı, yol gösterici olduğunu söylemiştir.

Programın ilerleyen dakikaları yine soru cevap şeklinde geçmiş ve aralarda reklamlar ekrana gelmiştir. Programın sonuna doğru ise NihatHatipoğlu'nun Kutsal topraklardaki ziyaretinin görüntüleri ekrana gelmiştir.

Bu görüntülerin tanıtım yine sunucu tarafından yapılmıştır. Yaptıkları çekimin zorluğundan bahseden sunucu aslında bu mescide kimseye çekim yapma izni verilmediğin söylemektedir. Bu görüntüler ekrana gelmeden önce sunucunun resminin

yanına “Kutsal Topraklarda” yazısı yazılarak jenerik girilmiştir. Bu tür bir jenerik sunucunun gücünü ve havasını güçlendirici bir etkiye sahiptir.

1.7. 23 Ağustos 2010 Tarihli Programın Özeti

Jenerikten sonra program açılışı yapılmış ve ilerleyen dakikalarda programda nelerin olduğuna kısaca değinilmiştir. Ayrıca stüdyo konuğu olan şarkıcı Yusuf Güney tanıtılmıştır.

Sunucu Yusuf Güney’in oldukça mazbut bir aileden geldiğini ve dini konulara duyarlı olduğunu söylemektedir. Dini bir programda şarkıcı birinin konuk olması izleyiciler açısından farklı bir deneyim olmaktadır. Bu durum dinin daha dünyevileşmesine bir örnektir.

Sunucu soruları okumaya başlıyor ve önceki gün gösterdikleri fakir ailenin görüntülerini bugünde ekrana getireceklerini söylüyor. Bilindiği üzere ekranda gösterilen bu tür dramatik ve üzücü olaylar sürekli tekrarlanarak gözümüzün içine sokulmaktadır. Aslında bu tür görüntülerin tekrarı bu görüntülerin gerçekliğini azda olsa ortadan kaldırmaktadır. Çünkü ekrandan her an üstümüze bu tür görüntüler gelmekte ve duyarsızlaşma başlamaktadır.

Bu programın ilerleyen dakikalarında oyuncu Sibel Turnagöl telefon bağlantısıyla soru sormuştur. Burada önemli olan Turnagöl’ün soru sorması değildir elbette; önemli olan Sibel Turnagöl’ün dini bir programda yer almasıdır. Turnagöl’ün sorularına gelecek olursak, bu sorular oldukça basit sorulardır. Oruçluyken denize girilir mi sorusu bunlara bir örnektir. Oruçluyken denize girilip girilmeyeceği magazin gündeminin önemli bir reyting malzemesidir ve yıllarca sorulan bir sorudur.

Nazarla ilgili bir sorudan sonra sunucu Yusuf Güney’in nazara inandığını ve iyi bir aile terbiyesi aldığını söylemektedir. Şarkıcı ise nazara inandığını ve bazen rahatsızlandığını yani kendisine nazar değdiğini söylüyor.

Bir diğer telefon bağlantısı ise şarkıcı Selahattin Alpay ile yapılıyor. Alpay programı çok sevdiğini ve ilgiyle izlediğini söylüyor.

Programın ilerleyen bölümleri yine soru ve cevap şeklinde devam ediyor.

1.8. 24 Ağutos 2010 Tarihli Programın Özeti

Açılış jeneriğinden sonra sunucunu internet sitesinin adresi altyazı olarak verilmiştir. Sunucu bugün ilginç ve değişik sorularımız var diyerek programı başlatmıştır. Bunun yanında güzel bir kardeşimiz diyerek bahsettiği Bosnalı şarkıcı Zeyd Soto'yu da izleyicilere tanıtmıştır.

Programın ilk dakikalarından itibaren altyazılar halinde ilerleyen dakikalarda cevaplanacak sorular geçmeye başlamıştır. Bu sorular elbette "az sonra…" denilerek izleyicilere duyurulmuştur.

İlk telefon bağlantısında izleyici programa çok zor ulaştığını ve şimdi mutlu olduğunu söylemekte ve bundan dolayı Allah'a şükretmektedir.

Büyü, cinler gibi mistik konular programda oldukça çok yeralmıştır. Bu yüzden programda sokak röportajlarına yer verilmişitir. Sokaktaki insanlara büyü hakkında ne düşündükleri sorulmuştur.

Verilen aradan sonra sunucu programın bütün hızıyla devam ettiğini söylemiş ve konuk şarkıcının ilahi okumasını istemiştir.

Daha sonra şarkıcı Sinan Özen telefon bağlantısı ile programa katılmıştır. Özen programı çok severek ve beğeniyle izlediğin söylemiştir.

Bir diğer canlı bağlantı ise şarkıcı Songül Karlı ile yapılmıştır.

1.9. Programda Sorulan Sorular

1. Kabir suali kimlere sorulmaz

2. Allah sevdiği kuluna acı çektirir mi?

3. Çocuğuna kızgınlık anında beddua eden anne ne yapmalı

4. Rahatsızlanan bir hastaya su verip orucunu bozdurdum günaha girer miyim?

5. Koma halindeki kişi ne görür?

6. Ailemin desteği ile geçiniyorum. Babasız çocuk büyütüyorum. Fitre alabilir miyim?

7. Pilotum orucumu hangi ülke saatine göre açmalıyım?

8. Diş çekilirken oruç bozulur mu?

9. Regl dönemlerinde ne tür ibadetler yapabiliriz

10. Akraba evliliğine dinimiz nende izin veriyor?

11. Üç harfliler hayvan şeklin girebilir mi?

12. Üç harflilerin yiyeceği nedir?

13. Kuran'da geçen haram aylar nelerdir?

14. Cinlerden peygamber geldi mi?

15. Eşim düşük maaşla geçiniyor. Birikmiş param var zekatını veremli miyim?

16. Kalbe yerleşen bir şeytan var mıdır?

17. İçimden geçeni yerine getiremezsem bunun mesuliyeti nedir?

18. Oruçluyken kadınların açık yerlerine baksam orucum bozulur mu?

19. Doğuştan sakatım Allah beni bilerek mi böyle yaratmış?

20. Erkek sanatçılara hayran olmak günah mıdır?

21. Kolonya abdesti bozar mı?

22. Üç harflilerin insana yardımı dokunur mu?

23. Cennete giremeyen akrabamızı göremeyince Allah bir kopyasını cennete gönderir mi?

24. Evlatlarıma nazarım değer mi?

25. Kızımın kredi borcu var. Zekatımızı ona verebilir miyiz?

26. Kıyamet günü eşimle beraber mi sorguya çekileceğim?

27. Bir aylık çocuğun alınması günah mıdır?

28. Kıyamet günü azap çekecek miyiz?

29. Sevdiğime kavuşmak için büyü yaptırmıştım. Bu günahtan nasıl kurtulurum?

30. Emzirmek orucu bozar mı?

31. Çocuğum olmuyor hangi duaları yapmalıyım?

32. Burum spreyi çekiyorum orucum bozulur mu?

33. Eşim ibadetlerini yapıyor ama bana kötü davranıyor sevabı azalır mı?

34. Kahve falı olacakları gösterir mi?

35. İşaret parmağına yüzük takmak günah mıdır?

36. Beyin ölümü gerçekleşen hasta azap görür mü?

37. Ruh seanslarına gelen ruh mudur?

38. Türbelere başörtüsüz gitmek günah mıdır?

39. Eşimden gizli komşumun bebeğine mama yardımı yapıyorum günah mıdır?

40. Ölü evine ziyarete gelir mi?

41. Mezarlık ziyaretleri hangi gün yapılmalıdır.

42. İki küçük çocuğumu kaybettim onları ahrette görebilit miyim?

43. Ölen çocuklarım beni özler mi?

44. Nazara müdahale edilemez mi?

45. Annem babam doğmamış çocuğuma beddua etti, dinen suçu nedir?

46. Cuma günü yedi cami gezenin dilekleri kabul olur mu?

47. Gösteriş olsun diye iyilik yapanın iyiliği kabul olur mu?

48. Eşim ölmüş babama küfrediyor, günah mıdır?

49. 23 yaşında bir kızım var kendi kendine konuşuyor ne yapmalıyım?

50. Nazar nedir, neden nazar değer?

51. Biri bana iltifat ettiğinde nazar değecek diye korkuyorum ne tür önlemler almalıyım?

52. Nazar boncuğu nazara karşı korur mu?

53. Akrabalarımın gözüne geldim, korunmak için hangi duaları okumalıyım?

54. İnsanın sevdiğine nazarı değer mi?

55. Kurşun döktürmek kötü gözlerden korur mu?

56. Kuran' da "yıldızı düşük olmak" diye bir şey var mıdır?

57. Sevdiğim çocuğun evinde ailesiyle birlikte kaldım, zina işlemiş sayılır mıyım?

58. 18 yaşındayım çok vesveseliyim ne yapmalıyım?

59. Bir erkek karısı için kurban kesebilir mi?

60. Kişi sağ elle yemek yemek zorunda mı?

61. İftiraya uğrayan kişi ve kişiler ne yapmalı?

62. Anne babanın evlat üzerinde ve evlatların anne baba üzerindeki hakları nelerdir?

63. Ablam vefat etti. Mezarı uzakta ziyarete gidemiyoruz, gitmediğimizi biliyor mudur?

64. Kardeşim vefat etti, annem sürekli ağlıyor. Bazı hocalar annem ağlayınca ölen kardeşin azap çeker diyor doğru mudur?

65. Talak nedir?

66. Banyo yaparken sürekli korkuyorum, gözlerimi kapatamıyorum ne yapmalıyım?

67. Kayınvalidemin iftiralarına karşılık beddua ettim bana geri döner mi?

68. Bir yıldız evliyiz, zekat ve kurbanı eşimle ayrı ayrı olarak mı yerine getirmeliyiz?

69. Hristiyan bir kadını seviyorum. Kendi dininden vazgeçmek istemiyor evlenmem caiz midir?

70. Büyünün dünümüzdeki yeri nedir?

71. Eşim inançsız biri, zekat vermeme izin vermiyor. Hocalar evliliğimin zina olduğunu söylüyor ne yapmalıyım?

72. Evlenmemiş bir erkekle kadın birlikte olsa zina mı olur?

73. Halama zekat vereceğim fakat halam bu parayı hayırlı bir yerde kullanmayacak onun yerine çocuğuna bez alabilir miyim?

74. Kısmet bağlanır mı bağlanmaz mı?

75. Evlenmeden önce yakınlaşan iki kişi sonra evlense önceki günahları affolur mu?

76. 61 gün orucu üst üste mi tutulmalı?

77. Sihir yaptıran kişi tövbe ederse cennete gider mi?

78. Bir hocanın okuyup üflediği muska taşınabilir mi?

79. İyi niyetle sihir yapılabilir mi?

80. Tarot falı günah mıdır?

81. Cennete giren herkes Allah'ı ve Peygamber'i görecek midir?

82. Sabah namazını ezan okunurken kılıyorum doğru mudur?

Beş gün boyunca programda sorulan sorular yukarıda verilmiştir. Soruların niteliği elbette yorumlanmalıdır çünkü dinin nasıl algılandığını en iyi bu şekilde anlayabiliriz.

Programın bütününde ve sorularda ağırlıklı olarak dikkati çeken konu "üç harfliler" diye tabir edilen cinler ve ölüm üzerinedir. Onun ardından borç, para, maddiyat ilişkilerinin sorulduğu sorular gelmektedir. Soruların bir kısmı ise oldukça basit ve "gereksiz" ayrıntı sorularıdır.

Ölüm ve cinler hakkında soruların çok olması ve merak edilmesi varoluşsal durumumuz getirdiği bir sonuçtur. Çünkü insanlık tarihi boyunca bu konular her zaman konuşulmuş ve konuşulmaya devam edilecektir. Aslında bu tür konular insan olarak bizim tamamen bu dünyaya yani dünyevi olana ait olamayışımızın göstergesidir. Bir tarafta büyük bir borcumuz olabilir ve bu borçtan nasıl kurtulacağımızı sorabiliriz ancak onun hemen ardından ise kabir azabıyla ilgili bir soru daha sorabiliriz. Programda sorulan sorulara baktığımızda böyle bir durumla karşı karşıyayızdır.

1.10. Sunucunun İzleyici Karşında Konumu ve Söylemi

Programda sunucu her şeyi bilen konumundadır. Sorulan sorulara verdiği cevaplardaki kesinlik bunun en açık göstergesidir. Sunucu sorulara hiç zaman yuvarlak cevaplar vermemiş ve bilmediğini söylememiştir.

Sunucunun "her şeyi bilen din adamı" konumunu güçlendiren noktalardan en önemlisi dini bilgisinin oldukça geniş olması ve dini literatüre oldukça hakim olmasıdır. Bu durum izleyicinin gözünde sunucuyu bu konularda söz sahibi kişi olarak tanımlamaktadır.

Programın bir bölümünde sunucu kendisini ve kendisi gibi olanları her ne kadar dil sürçmesi olasada ve sonra toparlamaya çalışsada "birer uyarıcı" ve yol gösterici olarak tanımlamıştır. Yol gösterici olması ise danışılan kişi olmasından kaynaklanmaktadır.

Sunucunun gücünü artıran bir diğer nokta ise hikaye etme kabiliyetidir. herhangi bir soru hakkında gerek Peygamber zamanından gerekse dğer zamnalardan yaşanmış bir örneği dramatik anlatının tüm imkanlarını kullanarak anlatmaktadır. Bu durum o kadar ileri gitmiş bir haldedir ki izleyiciler örneğin Hz. Ömer'in hayatını Nihat Hatipoğlu'ndan dinlemek istemektedirler. Bu durum oldukça garip bir hal almış durumdadır. Çünkü burada hedef sapmaktadır. İzleyici Hz. Ömer'in hayatını mı dnlemektedir yoksa Nihat Hatipoğlu'nun dramatik anlatımını mı dinlemektedir. Televizyonda dinin sunumu bu tür durumlara yol açmaktadır zaten başka bir yol da yoktur. Çünkü televizyon kendi dili ve ontolojisi gereği her şeyi dramatik hale getirerek, reklam dilini kullanarak sunmaktadır. Bu durumdan elbette din de nasibini almaktadır.

1.11. İzleyicinin Sunucu Karşında Konumu ve Söylemi

İzleyicilerin gözünden sunucunun konumu yapılan telefon bağlantılarında açıkça görebiliriz. Canlı yayına bağlanan neredeyse herkes programa telefonla ulaş-

manın ne kadar zor olduğundan bahsetmektedir. Ulaşabilmiş olanlar ise kendilerini mutlu azınlık görecek kadar ayrı ve farklı hissetmektedirler.

Canlı yayına katılan her izleyici soru sormakta ve cevabını büyük bir dikkatle dinlemektedir. Bunun yanında bazı izleyiciler ise programdan sonra sunucuyla özel olarak görüşmek istediklerini söylemektedirler. Bu durum sunucunun etkisini ve gücünü göstermektedir. Oysa programda sorulan soruları verdiğimiz bölümde görüleceği gibi sorulan soruların cevabı herhangi bir ilmihal kitabında bulunabilecek sorulardır. Buna rağmen izleyici soruyu Nihat Hatipoğlu'na sormakta ısrar etmektedir.

Bir izleyici canlı yayına katılmak için çok uğraştığı ve sonunda bağlandığını belirtmiş ve bunun için Allah'a şükür etmiştir. Bu durum seyircinin geneline yayılabilecek bir örnek teşkil etmektedir. Sunucunun her şeyi bilen, cevaplayan bir konumda olması ve bunu gayet sempatik bir şekilde yapması izleyicinin sunucu karşısında talepkar olmasının en büyük nedenlerinden biridir.

Bunun yanında izleyicinin Nihat Hatipoğlu'na ilgisinin medya tarafından yeniden sunulması da bir diğer altı çizilmesi gereken noktadır. Haberlerde ve gazetelerde Hatipoğlu'nun onbinlere hitap ettiği etkinliklerle karşılaşabiliyoruz. Bu durum önceki bölümlerde bahsettiğimiz şöhret olgusuna örnek olarak gösterilebilir. "Şöhret" olgusunun dini söylemin ve dilin önüne geçtiği alan bu alandır. Postman'ın de üzerinde sıkça durduğu durum budur. Amerika'da televizyonda vaizlik yapan rahiplerin birer pop yıldız muamelesi gördüğünü dahası kendilerini pop yıldız gibi sunduklarını Postman oldukça ilginç bir şekilde anlatmaktadır.

1.12. Programda Dünyevi Söylem ve Reklamlar

Reklamlar ve tanıtımlar programda önemli bir yere sahiptir ve hatırı sayılır bir zaman onlara ayrılmıştır. Yaklaşık 1 saat 50 dakika süren her programda 30 dakika reklam ve tanıtıma ayrılmıştır. Bunun yanında program içinde verilen tanıtımlar ve altyazı reklamları da vardır.

Programda televizyon dünyasına ait dil kullanılmaktadır. Bu dilin akla en çok gelen sözcüklerinden bazılarını şöyle sıralayabiliriz: Az sonra, bütün hızıyla devam ediyor, bizden ayrılmayın, bizi izleyin vs…

Şimdi programda yer alan reklamları ve televizyon dilinin kullanıldığı yerleri belirtelim ve gerekli yerlerde analizini yapalım.

a)Sunum

Programın sunumu televizyonda yayınlanan normal bir programın sunumuyla aynıdır. Sunucunu televizyon dilinin gerektirdiği ifadeleri kullanmaktadır. Sunucunun kurduğu cümleler izleyiciyi ekrana bağlama niyetinin açık bir ifadesidir.

Bu cümlelerden birkaç örnek verecek olursak:

“Sorularınıza bütün hızıyla devam ediyoruz.”

“İftar ziyaretlerini izlemenizi tavsiye ediyorum.”

Bu ve buna benzer ifadeler programın sunumunda sıkça kullanılarak izleyicilerin algıları açık tutulmaya çalışılmıştır.

b)Altyazılar

Programda altyazılar iki şekilde görünmektedir. Bunlardan birincisi “az sonra” ifadeleriyle sunulan program içeriğine dair tanıtımlar ikincisi ise reklamlardır.

Program içerine dair tanırımlar genellikle programda cevaplanacak soruların altyazı halinde verilmesi ile olmaktadır. Örneğin;

“Gözü rahatsız hastanın okuyacağı dua… Az sonra…”

“Aldığı borcu ödeyemeyenin okuyacağı dua… Az sonra…”

“Arabaya binerken okunacak dua… Az sonra…”

“Eşim bana kötü davranıyor, namaz kılıyor sevabı azalır mı? Az sonra…”

Görüldüğü üzere televizyon dili “az sonra” diyerek “eşim bana kötü davranıyor”u bile reklam ve reyting malzemesine dönüştürmektedir.

Programda altyazı olarak verilen reklamlar çok olmamakla birlikte kullanılmıştır. En çok dikkat çeken reklam ise cep telefonundan belli bir numaraya mesaj atılarak cep telefonuna dua gelmesi reklamıdır.

“Dua yaz 3310 a gönder borç duası cebine gelsin” türünden metni olan bu reklamlar dinin ticarete dönüştürülmesinin önemli bir örneğidir. Bunun yanında teknoloji ve din ilişkisini bir başka boyutudur da. Çünkü din araya giren araçlardan ne kadar anlaşılabilir yahut bu araçlar ne kadar masumdur? Dahası cep telefonu gerçekten dini bir mesajı, olayı, durumu yerine getirmemizi sağlayabilir mi?

c)Telefon Bağlantıları

Programda sık olarak telefon bağlantısı yapılmıştır ancak bunların en dikkat çekici olanı elbette toplum tarafından daha çok bilinen, tanınan şarkıcılarla yapılan görüşmelerdir.

Şarkıcıları toplumun ortak beğenisi olarak düşündüğümüzde dini bir programda niye şarkıcıların yer aldığını anlamamız daha kolay olacaktır. Herhangi bir şarkıcının din ile ilişkisinde bizi ilgilendiren ne olabilir? Bu durum şarkıcıya toplum tarafından daha çok “sevilme” kazandırır öte yandan programın herkesimi ve kekresi kapsadığının bir göstergesi olarak okunabilir bu telefon bağlantıları.

Bunun yanında sunucu ve şarkıcılara arasındaki diyalog bize önemli ipuçları vermektedir. İzleyiciler ve şarkıcılara göre sunucu gayet açık, modern, akıllı, herkesin sevdiği, saydığı bir din adamı imajı çizmektedir. Bu durum günümüz Türkiye’sinde farklı yerlerde bulunan din adamlarını düşündüğümüzde önümüze konulan aydın din adamı resminin ne kadar sevildiğinin ve ilgi gördüğünün göstergesidir.

1.13. Analizin Sonucu

Yapmış olduğumuz analize dair çıkan sonuçlar medyanın dini sunumu ve bunu nasıl yaptığı ile ilgilidir.

İzleyici ve sunucu arasındaki etkileşim ve iletişimin şekli üzerinde duracağımız ilk konudur. İzleyici sunucuyu tek otorite ve sözü dinlenen kişi olarak görmektedir. En basit ve garip sorular sunucuya sorulmakta ve büyük bir heyecanla cevap beklenmektedir. Sunucunun bu karizmasının oluşmasında televizyon ekranında olması ve buradan bir şeyler yapması oldukça önemlidir. Çünkü televizyon sunucunun izleyici karşısındaki yerini ve karizmasını güçlendirici özelliklere sahiptir. Ki bu özellikler program içinde oldukça sık kullanılmaktadır.

İkinci olarak televizyondan yapılan dini bir yayının insanlar tarafından nasıl algılandığına dair birkaç sonuca varmak mümkündür. Sorulan sorulara bakarak insanların dini nasıl algıladığı hakkında yorumlarda bulunabiliriz. Soruların içeriği ve şekli tam da televizyon dini olanı nasıl sunuyorsa o şeklide yüzeysel ve ilgi çekici olduğu söylenebilir. Deyim yerinde olacaksa programda magazinel bir din anlayışı hakimdir. Televizyon dilinin en önemli özelliği olan bu magazinel din, dini kendi atmosferinden çıkarmaktadır.

Sonuç olarak televizyon ekranlarından dinin sunumu beraberinde bir çok sorunlu durumu getirmektedir. Bunların başında izleyicinin sunucuyu / dini bilgi sahibi kişiyi koyduğu yer gelmektedir. Daha sonra televizyondan yapılan dini bir yayının / konuşmanın ne kadar dini bir atmosfer yaratacağı sorunu gelmektedir. Ve belki daha önemlisi ise televizyonda yayınlanan diğer içeriklerle dini içeriğin bir arada nasıl sunulduğu ve bu bir arada sunmanın insanın bilincinde / dini anlayışında ne gibi değişiklikler getirdiğidir.

SONUÇ

Yaşadığımız yüzyıl boyunca kutsal ve dindışı bağlamında yaşanan tartışmalar, modern insanı çok yoğun bir şekilde meşgul etmiştir. Peter Berger'in (2000) ifadesiyle, "Kutsal Şemsiye" altında yaşanan hayattan, modern zamanlarda dindışının olabilirliği varsayımından hareketle "kutsal" ve "şemsiye" nin parçalanması, aslında beklendiği gibi dindışının lehine bir alan büyümesini beraberinde getirmedi. Başka deyişle, evrende tam bir sekülerleşmenin gerçekleşemeyeceği bugün gelinen noktada bir çok aydın ve düşünür tarafından dile getirilmiştir.

Böylece kutsaldan arınmaya doğru gidildiği varsayılan süre, tam tersine işleyerek dindışının kutsallaşmasına varmıştır. Bu, bir yandan kutsalla ilgili düşüncelerde anlam kaymasına sebep olurken, diğer yandan dinin insan hayatına ilişkin algılanış biçimini farklılaştırmıştır. Kutsal ve dindışı ayrımı ise bu bunalımı beslemektedir.

Bunalımdan kurtulmanın farklı yolları vardır. Ama hakikatte ise tek yolu vardır. Bu yol, bir insan hangi dine inanıyorsa inansın kendi içsel yani manevi yolunda neler hissettiğiyle ilgilidir. Modern dünyanın en büyük sorunlarından biri olarak tanımlanan inançsızlık insan yaşamını en olumsuz etkileyen durumlardan biridir. Dinin hayattan çekildiğini ama bu çekilmenin tamamen olmadığını akılda tutarak, toplumda görülen inançlara ve biçimlerine bakmak modern dünyayı anlamamıza yardımcı olacaktır.

Kutsaldan arındırılmakta olduğunu düşündüğümüz dünya hayatı bize anlamsız geldiği zaman oldukça sıkıcı bir hal alır. Bu umutsuzluk ve kaygının nedenidir. İnsan; son tahlilde var olmanın sorunlarını yaşayandır ve bir inanca muhtaç olandır. Bu durum ateist olsun deist olsun fark etmez. İnanç yaratılıştan gelen bir olgudur. Bir çok kere bahsettiğimiz üzere modern dünyanın dinden ve kutsaldan uzaklaştırılarak dünyevi bir hale gelmesi bunalımların sebebi olmuştur ama tek sebebi değildir şüp-

hesiz. Daha doğrusu dünyevileşmenin diğer itici amilleri olan modernleşme ve medyayı da hesaba katmamız lazımdır.

İnsanların kutsaldan kopmaları imkansız olsa gerek işte modern dünyada karşımıza modern kutsallar biçiminde çıkmaktadır. Biraz önce değindiğimiz bunalım ve kaygının oluşmasına neden olan dünyevilik bu modern kutsallar sayesinde yeni bir forma bürünerek sunulmaktadır. İşin içine bu noktada giren kapitalizm ve beraberinde ki medya insanlara adeta yeni bir hayat ve kurtuluş vaat etmektedirler.

Kapitalizm ve tüketim kültürü diye adlandırdığımız durum kutsalın yıkımına en büyük yardımı sağlamıştır. Featherstone'dan yararlandığımız bölümde bu konuya değinmiştik. Gerçektende modern dünya kapitalizm sayesinde dini olanı dejenere etmiştir. Kapitalizmin ürettiği her türlü imaj ve düşünce dinin karşısında yer almıştır. Bu kapitalizmin doğası gereğidir. Çünkü bir yanda mutedil bir hayatı öngören din diğer tarafta ise azgın ve vahşi istekleri doldurmakta sınır tanımayan kapitalizm vardır.

Kapitalizmin etkisini yaşadığımız yüzyıldır bütün yönleriyle üzerinde hissetmemize neden olan bir diğer olgu medyadır. İletişim hakkında bir şeyler söyleyen her düşünürün söylediği gibi enformasyon çağındayız. Her gün milyonlarca enformasyon zihnimize girmektedir. Eğer istatistiki bir bilgi elimizde olmuş olsaydı bu enformasyonun neredeyse tamamının dünyevi bilgi olduğunu görmüş olurduk. Postman'da bu durumdan yakınmaktadır. Dünyevi olana dair bu kadar yoğunlukta enformasyonun en büyük nedeni elbette kapitalizm kültürüdür.

Peki medyadan bize yansıyan hiç dini bir şeyler yok mudur? Yine Postman bunu ayrıntılarıyla incelemiştir (2005). Ama vardığı sonuç medyanın dinin içini boşaltarak önümüze tüketim için içi boş imajlar sunduğudur. Medyanın ontolojisi eğlenceye ve dünyevi olana yakındır. Kutsal olan ise belli ritüelleri ve mekanı olan bir olgudur. Televizyonda izlediğimiz dini programlar bize aslında gerçek dini anlatmamakta ve biz magazinelleşmiş bir dini öğrenmekteyiz. Medya sayesinde din, kadın programlarının her gün aynı şeyleri tartıştığı ve reyting getiren bir meta haline gelmektedir. Ülkemizde Ramazan ayında yaşanan din tartışmaları ise başka bir örnek

olarak karşımızda durmaktadır. Medya dini sonuna kadar sömürmekte ve tekrar üretmektedir. Tekrar üretme ise modern bir tarzda başka bir deyişle, medya dini olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şöhret olgusu hakkında bir şeyler söylediğimiz bölüm bu çalışmanın en önemli yerlerinden biridir. Akılcılaşma, modernleşme, modern kutsal, sekülerleşme, kapitalizm vs… dedikten sonra bunların bir arada bulunduğu somut bir örnek olması bakımından şöhret kültürüne yer ayırdık. Gerçektende şöhret kültürü bize şimdiye kadar değindiğimiz bütün konuları üzerinde görebileceğimiz bir harita sunmaktadır. İlkel dinlerin ritüellerine olan benzerliğinden son derece dünyevi mantığa sahip oluşuna kadar, şöhret kültürü modern toplumun üzerinde düşünmesi gereken önemli konularındandır. Rene Guenon yazdıklarından yola çıkarsak bir sanatçıya, şarkıcıya, politikacıya duyulan sevgi, ilgi vs… Tanrı'yla kurulan bağa benzer ve bunun yerine geçer (Guenon, 2003: 134). Zaten medyada boşuna ilah demiyor şarkıcılar için.

Son olarak medyayı bu yazıda sadece dine ve kutsal olan tavrıyla ele aldık ve medyanın bu yolda yanız olmadığını özellikle kapitalizmle birlikte dine ve kutsala saldırdığını ve onu din-dışı olarak yeniden ürettiğini söyledik. Şüphesiz medya toplumda iyi ve olumlu şeyler de yapmaktadır. Söyleyeceğimiz şey bu konunun dikkate alınıp gözden kaçırılmaması gerektiğinin bilincinde olduğumuzdur.

Kaynakça

Adorno, T. (1995). *Minima Moralia*. (Çev.: O. Koçak). İstanbul: Metis

Adorno, T. Ve Horkheimer, M. (1995). *Aydınlanmanın Diyalektiği*. (Çev: O. Özügül). İstanbul: Kabalcı.

Akbar, A. (1995). *Postmodernizm Ve İslam*. (Çev: O. Deniztekin). İstanbul: Cep.

Akdoğan, Y. (1995). *Görsel İktidar*. İstanbul: İnsan.

Aktay, Y. (Der.). (2005). *Din Sosyolojsi*. Ankara: Vadi.

Arık, B. (2004). *Top Ekranda*. İstanbul: Salyangoz.

Arslan, A. (2000). *Modern Dünyada Müslümanlar*. İstanbul: İletişim.

Asad, T. (2007). *Sekülerliğin Biçimleri*. (Çev: F. B. Aydar). İstanbul: Metis.

Atay, T. (2005). *Din Hayattan Çıkar*. İstanbul: İletişim

Attas: N. (1989). *İslami Düşünüşün Problemleri*. (Çev: M. E. Kılıç). İstanbul: İnsan

Barthes, R. (1982). *Çağdaş Söylenler*. (Çev: T. Yücel). İstanbul: Hürriyet Vakfı.

Baudrillard, J. (2002). *Simgesel Değiştokuş Ve Ölüm*. (Çev: O. Adanır). İstanbul: Boğaziçi Üni.

Berman, M. (2005). *Katı Olan Herşey Buharlaşıyor*. İstanbul: İletişim.

Bostancı, N. (2004). *Televizyon Dilindeki İslam*. Ankara: Odak.

Bourdieu, P. (1999). *Televizyon Üzerine*. (Çev: T. Ilgaz). İstanbul: Yky.

Bulaç, A. (1992). *Din Ve Modernizm*. İstanbul: İz

Bulaç, A. (1995). *Kutsala, Hayata Ve Tarihe Dönüş*. İstanbul: İz

Bulaç, A. (2005). *Çağdaş Kavramlar Ve Düzenler*. İstanbul: İz.

Debord, G. (2007). *Gösteri Toplumu*. (Çev: A. Ekmekçi). İstanbul: Ayrıntı.

Durkheim, E. (2005). *Dini Hayatın İlkel Biçimleri*. Ankara: Ayraç.

Edles, L. D. (2006). *Kültürel Sosyoloji*. (Çev: Cumhur Atay). İstanbul: Babil

Eliade, M. (1995). *Kutsal Ve Dindışı*. (Çev: M. A. Kılıçbay). Ankara: Gece.

Erdoğan, İ. (2008). Futbol Ve Futbolu İnceleme Üzerine. *İletişim Dergisi*. Sayı:26. 1-58

Erdoğan, İ. Ve Alemdar, K. (2002). *Öteki Kuram*. Ankara:Erk.

Featherstone. M. (1996). *Postmodernizm Ve Tüketim Kültürü*. (Çev: M. Küçük). İstanbul: Ayrıntı.

Fiske, J. (1999). *Popüler Kültürü Anlamak*. (Çev: S. İrvan). Ankara: Bilim Ve Sanat.

Fiske, J. (2003). *İletişim Çalışmalarına Giriş*. (Çev: S. İrvan) Ankara: Bilim Ve Sanat.

Guenon, R. (2005). *İnisinasyona Toplu Bakışlar*. (Çev: M. Kanık). Ankara: Hece.

Guenon, R. (2006). *Modern Dünyanın Bunalımı*. (Çev: M. Kanık). Ankara: Hece.

Güneş, Sadık. (2001). *Medya Ve Kültür*. Ankara: Vadi.

Habermas, J. (2005). *Kamusallığın Yapısal Dönüşümü*. (Çev: T. Bora Ve M. Sancar). İstanbul: İletişim.

Hall: (2005). Kültür, Medya Ve İdeolojik Etki. İçinde: M. Küçük (Der.) *Medya, İktidar, İdeoloji*. (S. 191-234). Ankara: Bilim Ve Sanat.

Haviland, W. A. (2002). *Kültürel Antropoloji*. (Çev: H. İnanç). İstanbul: Kaknüs.

Kaplan, Y. (1995). *Televizyon*. İstanbul: Ağaç

Kılınç, B. (2008). Akılcılaştırılmış Etkinlik Olarak Futbolun İdeolojik İşlevleri. *İletişim Dergisi.* Sayı: 26. 273-288.

Kolakovski, L. (1999). *Modernliğin Sonsuz Duruşması*. (Çev: S. Ayaz). İstanbul: Pınar.

Lefebvre, Henry. (1995*). Modern Dünyada Gündelik Hayat*. İstanbul: Metis.

Loo, H. V. Ve Reijen, W. V. (2003). *Modernleşmenin Paradoksları*. (Çev: K. Canatan). İstanbul: İnsan.

Lull, J. (2001). *Medya İletişim Kültür*. (Çev: Nazife Güngör). Ankara: Vadi.

Marcuse, H. (Tarihsiz). *Tek Boyutlu İnsan*. (Çev: A. Timuçin). İstanbul: May

Mardin, Ş. (1992). *Din Ve İdeoloji*. İstanbul: İletişim.

Marsk, K. (2004). *Siyasi Yazılar*. (Çev: A. Fethi). İstanbul: Hil.

Modleski, T. (1994*). Eğlence İncelemeleri*. İstanbul: Metis.

Mutlu, E. (2005). *Kitle İletişim Kuramları*. İstanbul: Ütopya.

Nortbourne, L. (1990). *Modern Dünyada Gelenek*. İstanbul: İnsan.

Ong, Walter J. (1995). *Sözlü Ve Yazılı Kültür*. (Çev.: S. P. Banon). İstanbul: Metis.

Oskay, Ü. (2000). *Kitle Haberleşmesi Teorilerine Giriş*. İstanbul: Der.

Özel, İ. (2001). *Taşları Yemek Yasak*. İstanbul: Şule.

Postman. N. (2005). *Televizyon Öldüren Eğlence*. (Çev: O. Akınhay) İstanbul: Ayrıntı.

Rojek, C. (2003). *Şöhret*. (Çev: K. Kızıltuğ). İstanbul: Ayrıntı.

Ronning, H. Ve Lundby K. (1997). Medya Ve Kültür. İçinde: S. İrvan (Der.) *Medya Kültür Siyaset.* (S. 13-76). Ankara: Bilim Ve Sanat.

Rozsak, T. (1995). *Bilincin Evrimi.* (Çev: Bedirhan Muhib). İstanbul: İnsan.

Said, E. (1984). *Haberlerin Ağında İslam*. (Çev: A. Alatlı). İstanbul: Pınar.

Simmel, G. (2003). *Modern Kültürde Çatışma*. (Çev: T. Bora Vd.). İstanbul: İletişim.

Somay, B. (2005). *Tarihin Bilinçdışı*. İstanbul: Metis.

Sombart, W. (1998). *Aşk, Lüks Ve Kapitalizm.* (Çev: N. Aça). Ankara: Bilim Ve Sanat.

Sözen, E. (1998). *Söylem*. İstanbul: Paradigma

Storey, J. (2000). *Popüler Kültür Çalışmaları*. (Çev: K. Karaşahin). İstanbul: Babil.

Strauss, C. L. (1985). *Irk Ve Tarih*. (Çev: H. Bayrı Vd.) İstanbul: Metis.

Swingewood, A. (1996). *Kitle Kültürü Efsanesi*. (Çev: A. Kansu). Ankara: Bilim Ve Sanat.

Tekin, M. (2003). *Kutsalın Serüveni.* İstanbul: Açılım Kitap.

Thompson, J. B. (2008). *Medya Ve Modernite*. (Çev.: Serdar Öztürk). İstanbul: Kırmızı.

Touraine, A. (1994). *Modernliğin Eleştirisi.* (Çev: H. Tufan) İstanbul: Yky.

Tuğrul: (2010). *Ebedi Kutsal Ezeli Kurban*. İstanbul: İleitşim.

Ünay, E. (2002). *Din Sosyolojisi*. İstanbul: İnsan.

Weber, M. (2005). *Sosyoloji Yazıları.* (Çev: T. Parla) İstanbul: İletişim.

Williams, R, (2003). *Televizyon, Teknoloji Ve Kültür*. (Çev:A.U. Türkbağ). Ankara: Dost.

Yalsızuçanlar: (1997). *Televizyon Ve Kutsal*. İstanbul: Timaş.

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Özgeçmiş

Adı Soyadı:	Mehmet Fatih Çelikkaya			
Doğum Yeri:	Selendi- Manisa			
Doğum Tarihi:	01.01.1984			
Medeni Durumu:	Bekar			
Öğrenim Durumu				
Derece	Okulun Adı	Program	Yer	Yıl
İlköğretim	Karabeyler köyü ilk öğretim okulu		Selendi	1988
Ortaöğretim	Selendi İHL		Selendi	1993
Lise	Selendi İHL		Selendi	1997
Lisans	Ankara Üni.	Gazetecilik	Ankara	2002
Yüksek Lisans	Selçuk Üni.	Radyo Televizyon	Konya	2008
Becerileri:	Masaüstü yayıncılık			
İlgi Alanları:	Türk Sineması, Türk Düşüncesi ve Türkiye Tarihi			
İş Deneyimi:	Trt İstanbul Televizyonu Yapım ve Yayın Görevlisi (Halen Çalışmakta)			
Aldığı Ödüller:				
Hakkımda bilgi almak için önerebileceğim şahıslar:				
Tel:	0534 960 1695			
E-Posta:	mehmetfatihcelikkaya@hotmail.com			
Adres	Kocatepe Mahallesi Kocatepe Caddesi 25-1 Bayrampaşa- İstanbul			